

*Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Πάτρας
Σχολή Επαγγελματών Υγείας και Πρόνοιας
Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας*

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Υπεύθυνη καθηγήτρια : ΜΠΙΛΙΑΝΗ ΜΑΡΙΑ

Μετέχοντες Σπουδαστές: ΚΟΥΚΟΥΤΣΗ ΚΑΤΕΡΙΝΑ

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΓΙΑΝΝΗΣ

*Πτυχιακή Εργασία για τη λήψη του πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το
τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματών Υγείας και Πρόνοιας
του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Πάτρας.*

Πάτρα 1999

ΑΡΙΘΜΟΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

2873

Η επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής εργασίας

Υπογραφή

Υπογραφή

Υπογραφή

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Ευχαριστούμε ιδιαίτερα την καθηγήτριά μας, Μπιλιάνη Μαρία, για την ενθάρρυνση, την υποστήριξη και την καθοδήγησή της.

Ευχαριστούμε την Χαντζηαβράμογλου Μαρία, Κοινωνική Λειτουργό για την θεμελιακή βοήθεια που μας προσέφερε.

Ευχαριστούμε θερμά τους γονείς μας για την αμέριστη, ηθική και οικονομική υποστήριξή τους, χωρίς την οποία δεν θα ήταν εφικτή η ολοκλήρωση αυτής της μελέτης.

Τέλος θέλουμε να ευχαριστήσουμε, όλους εκείνους που μας ανέχτηκαν και μας στήριξαν με κάθε τρόπο, κατά την προσπάθεια ολοκλήρωσης του έργου μας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ	I
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	II
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	VII
ΚΕΦΑΛΑΙΑ	
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
♦ Το θέμα	1
♦ Σκοπός της μελέτης	2
♦ Ορισμοί όρων	3
II. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	7
III. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	8
ΕΝΟΤΗΤΑ Α. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	8
I. Οικογένεια ένας διαχρονικό θεσμός	8
♦ Λίγα για την οικογένεια – Ορισμοί	8
♦ Ιστορική αναδρομή	10
♦ Θεσμός οικογένειας	12
♦ Είδη οικογένειας	15
♦ Κυριότερα οικογενειακά σχήματα	15
♦ Μορφές οικογενειών	16
♦ Τύποι οικογένειας	17
α. Εκτεταμένη οικογένεια	17
β. Συζυγική οικογένεια – Πυρηνική	18
γ. Πολύτεκνη οικογένεια	21
II. Σύγχρονη Οικογένεια	23
♦ Μορφές οικογένειας στις δυτικές κοινωνίες	23
♦ Η δομή της σύγχρονης οικογένειας	24

♦ Κατανομή ρόλων	27
♦ Η σπουδαιότητα της οικογένειας	31
♦ Λειτουργίες της σύγχρονης οικογένειας	33
♦ Η εσωτερίκευση στο σύστημα οικογένεια	38
ΕΝΟΤΗΤΑ Β. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ	40
III. Κοινωνικοποίηση – Ανάγκες	40
♦ Κοινωνικοποίηση – Ορισμοί	40
♦ Ιστορική αναδρομή	41
♦ Η εξελικτική διαδικασία της κοινωνικοποίησης	42
♦ Λειτουργίες της κοινωνικοποίησης	46
♦ Ανάγκες του παιδιού – Κίνητρα κοινωνικοποίησης	48
IV. Κοινωνικοποίηση του παιδιού στην οικογένεια	60
♦ Κοινωνικοποίηση και προσωπικότητα του ατόμου	60
♦ Η κοινωνικοποίηση στην οικογένεια	63
α. Καλλιέργεια του κοινωνικού στοιχείου	64
β. Η πολιτιστική ένταξη	65
♦ Η σπουδαιότητα της κοινωνικοποίησης στην παιδική ηλικία	67
♦ Στάδια ανάπτυξης – Κοινωνικοποίηση του παιδιού	69
V. Η οικογενειακή αγωγή	72
♦ Εισαγωγή	72
♦ Παράγοντες που συντελούν στη διαμόρφωση του παιδαγωγικού χαρακτήρα της οικογένειας	74
♦ Παράγοντες που επηρεάζουν την παιδευτική λειτουργία της οικογένειας	75
♦ Μέθοδοι διαπαιδαγώγησης	78
α. Αυταρχική αγωγή	78
β. Υποχωρητική αγωγή	79

γ. Δημοκρατική αγωγή	80
♦ Σεξουαλική αγωγή	84
ΕΝΟΤΗΤΑ Γ. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΠΟΥ “ΠΑΣΧΕΙ”	89
VI. Η οικογένεια που “πάσχει”	89
♦ Δυσλειτουργία του συστήματος οικογένεια	89
α. Ο αποδιοπομπαίος τράγος	89
β. Ζευγάρι	90
γ. Η “προσκολλημένη οικογένεια”	90
δ. Η αποδιοργανωμένη οικογένεια	90
♦ Οικογενειακές διαταραχές	91
α. Η αγχωμετρική οικογένεια – “σανατόριο”	92
β. Η παρανοϊκή οικογένεια – “οχυρό”	92
γ. Η υστερική οικογένεια – “θέατρο”	93
♦ Ειδικές οικογενειακές συνθήκες	93
α. Η ανεργία	94
β. Οικογένειες με σοβαρά οικονομικά προβλήματα	94
γ. Η χρόνια και μακρά ασθένεια	95
δ. Τα κοινωνικοψυχολογικά προβλήματα	95
ε. Το διαζύγιο	96
ζ. Ο θάνατος των γονιών	97
VII. Δυσκολίες του παιδιού να κοινωνικοποιηθεί	98
♦ Παιδιά με ελαττωματική προσωπικότητα	98
α. Το άκρα εγωκεντρικό	98
β. Συμβιβαστικό	98
γ. Ακοινωνητο	98
δ. Νευρωτικό	99
♦ Τα συμπτώματα της νεύρωσης	100
α. Η αγχώδης νεύρωση	100

β. Η ιδεοψυχαναγκαστική νεύρωση	102
γ. Η καταθλιπτική νεύρωση	102
δ. Η φοβία – φοβική νεύρωση	103
♦ Δυσκολίες στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού	104
α. Η ζήλια	104
β. Το αίσθημα κατωτερότητας	107
γ. Κοινωνική διστακτικότητα	108
♦ Συμπτώματα διαταραχής του παιδιού	109
α. Ο φόβος	109
β. Το ψέμα	109
γ. Η κλοπή	110
VIII. Μηχανισμοί άμυνας ως μέσο κοινωνικοποίησης	112
♦ Η ταύτιση	112
- Η ταύτιση στα παιδιά	112
♦ Η αυτοδικαίωση	113
- Η αυτοδικαίωση στα παιδιά	114
♦ Η προβολή	115
- Η προβολή στα παιδιά	115
♦ Η εναντιοδρομία	116
- Η εναντιοδρομία στα παιδιά	116
ΕΝΟΤΗΤΑ Δ. ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	118
IX. Άλλες μορφές κοινωνικοποίησης	118
♦ Το σχολείο	118
♦ Το παιχνίδι	121
♦ Ομάδες ομηλικών	122
♦ Μέσα μαζικής ενημέρωσης	124

ΕΝΟΤΗΤΑ Ε. ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΚΑΛΑ Ή ΜΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΟΥ ΑΤΟΜΟΥ	127
Χ. Κοινωνικοποίηση και κοινωνική προσαρμογή	127
♦ Το καλά προσαρμοσμένο άτομο	127
♦ Το κακώς προσαρμοσμένο άτομο	130
♦ Παιδί και ομαλή προσαρμογή	132
♦ Η κοινωνική συμμετοχή δείγμα ολοκληρωμένης προσαρμογής και κοινωνικοποίησης.	134
ΙV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	136
V. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ	146
VI. ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	148
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	152

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Γενικός σκοπός της μελέτης αυτής είναι να διερευνήσει την κοινωνικοποιητική λειτουργία της οικογένειας, με απώτερο σκοπό την ένταξη των μελών της στο κοινωνικό σύνολο, καθώς επίσης την συμβολή της στην ανάπτυξη και διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού.

Οι επιμέρους στόχοι είναι:

- Να διερευνηθούν τα κυριότερα σχήματα και μορφές οικογενειών που συναντώνται στην Ελλάδα σήμερα.
- Να διερευνηθεί η σπουδαιότητα του ρόλου της οικογένειας, καθώς επίσης και οι ρόλοι που αναλαμβάνουν τα μέλη μέσα σ' αυτή.
- Να διερευνηθεί η εξέλιξη της κοινωνικοποίησης και οι λειτουργίες της, όπως και οι ανάγκες που οδηγούν το άτομο στο να κοινωνικοποιηθεί.
- Να διερευνηθεί η σπουδαιότητα της κοινωνικοποίησης στην ανάπτυξη – διαμόρφωση – της προσωπικότητας του παιδιού.
- Να διερευνηθεί η οικογενειακή αγωγή ως μέσο κοινωνικοποίησης.
- Να διερευνηθούν οι πιθανοί λόγοι που εμποδίζουν την κοινωνικοποιητική διαδικασία της οικογένειας.
- Να διερευνηθούν τα αίτια που δυσχεραίνουν την κοινωνικοποίηση του παιδιού.
- Να διερευνηθούν οι μηχανισμοί άμυνας που προβάλλει το παιδί έτσι ώστε να υπερπηδήσει τα εμπόδια της κοινωνικοποίησής του.
- Να διερευνηθούν άλλοι παράγοντες που συμβάλλουν στην κοινωνικοποίηση του παιδιού.
- Να διερευνηθεί η ικανότητα της κοινωνικής προσαρμογής του ατόμου ως απόρροια της κοινωνικοποίησής του.

Στην πρώτη ενότητα αναφέρεται ο διαχρονικός θεσμός της οικογένειας. Γίνεται ιστορική αναδρομή και διερευνούνται τα είδη της, τα κυριότερα οικογενειακά σχήματα, οι μορφές καθώς επίσης οι επικρατέστεροι τύποι της οικογένειας. Παρουσιάζεται η δομή της σύγχρονης οικογένειας, η διαδικασία κατανομής των ρόλων μέσα σ' αυτή, η σπουδαιότητα και οι λειτουργίες που επιτελεί η οικογένεια. Έχουμε δηλαδή μια σύγκριση ανάμεσα στην παραδοσιακή μορφή της οικογένειας και στη μορφή που επικρατεί στη σύγχρονη εποχή.

Στη δεύτερη ενότητα δίνεται η έννοια της κοινωνικοποίησης, η εξελικτική διαδικασία της και οι λειτουργίες της. Παρουσιάζονται οι ανάγκες του παιδιού που το ωθούν στο να κοινωνικοποιηθεί και να ενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο. Η προσωπικότητα του παιδιού παίζει καθοριστικό ρόλο στην απόκτηση της κοινωνικοποίησης (που του παρέχει η οικογένεια), και επηρεάζει την ποιότητά της. Εμφανίζεται επίσης ο τρόπος που επιτυγχάνεται η κοινωνικοποίηση, μέσα στην οικογένεια, η σπουδαιότητά της στην παιδική ηλικία και τα πρώτα στάδια της διαδικασίας αυτής.

Εκτός των άλλων, σ' αυτή την ενότητα παρουσιάζεται επίσης, η σπουδαιότητα της οικογενειακής αγωγής στην επίτευξη του σκοπού της οικογένειας που είναι η κοινωνικοποίηση του παιδιού. Αναφέρονται οι παράγοντες που συντελούν και επηρεάζουν την παιδευτική λειτουργία της, καθώς επίσης και οι μορφές διαπαιδαγώγησης που υιοθετεί.

Στην τρίτη ενότητα, εμφανίζονται οι δυσκολίες της οικογένειας, που την εμποδίζουν να δώσει στο παιδί τα στοιχεία εκείνα τα οποία είναι απαραίτητα για την ομαλή κοινωνική του ένταξη. Αναφέρονται οι δυσκολίες εκείνες που εμποδίζουν το παιδί να αφομοιώσει την κοινωνικοποιητική λειτουργία που προσφέρει η οικογένεια, με αποτέλεσμα την ψυχική διαταραχή, την αντικοινωνική συμπεριφορά και την τελική αποτυχία της κοινωνικής ένταξης.

Τέλος γίνεται αναφορά στους μηχανισμούς άμυνας που επικαλείται – που χρησιμοποιεί – το παιδί έτσι ώστε να προσαρμοστεί με τις απαιτήσεις του περιβάλλοντός του και να κοινωνικοποιηθεί.

Στη θεματολογία της τέταρτης ενότητας αναφέρονται οι φορείς – εκτός της οικογένειας – που λαμβάνουν μέρος στην κοινωνικοποιητική διαδικασία και που αποτελούν την δευτερογενή κοινωνικοποίηση του παιδιού.

Καταλήγοντας στην πέμπτη ενότητα βλέπουμε το προφίλ του καλά ή μη προσαρμοσμένου ατόμου με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που προβάλλει στην προσωπικότητά του και στη συμπεριφορά του με τους άλλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Εισαγωγή

Το θέμα

Η οικογένεια αποτελεί το φυτώριο, όπου αναπτύσσεται ο νεαρός βλαστός. Αποτελεί το μοναδικό περιβάλλον, όπου το νήπιο θα πάρει τις πρώτες εμπειρίες και θα σχηματίσει την πρώτη εντύπωση της ζωής. Στο οικογενειακό περιβάλλον δέχεται την τρυφερότητα και τις φροντίδες για να ωριμάσει. Η στέρηση τρυφερότητας και η εγκατάλειψη είναι ίσως τα μόνα αισθήματα που ένα μικρό αδυνατεί να υποφέρει. Πιστεύουμε ότι όλα σχεδόν τα παιδιά "χωρίς οικογένεια" δυσκολεύονται στην κοινωνική προσαρμογή τους.

Η καλή και αρμονική οικογένεια προσφέρει την απαραίτητη τρυφερότητα, στοργή και αγάπη, ικανοποιεί το αίσθημα ασφάλειας, προστασίας και αμύνης. Η διοργάνωση της οικογενειακής ζωής, πρέπει να διευκολύνει την αρμονική του ανάπτυξη και την ομαλή προσαρμογή του στη ζωή.

Η κύρια όμως λειτουργία της οικογένειας είναι να κοινωνικοποιεί το παιδί που θα δημιουργήσει την οικογένεια του αύριο. Μέσα από την οικογένεια ικανοποιούνται οι βασικές ανάγκες του παιδιού, που δεν είναι – ούτε πρέπει να είναι – τίποτε άλλο από την ικανοποίηση των ουσιαστικών αναγκών του παιδιού. Η οικογένεια μεταβιβάζει τα ήθη, έθιμα, τους θεσμούς και τις αξίες της κοινωνίας στο παιδί το οποίο με τη σειρά του θα διαμορφώσει ιδεολογίες στην αυριανή κοινωνία.

Το κοινωνικο-πολιτιστικό περιβάλλον της οικογένειας και η απ' αυτό προσδιοριζόμενη ποιότητα της πρώιμης κοινωνικοποίησης που είναι καθοριστική, τόσο για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας, όσο και για την κοινωνική ένταξη του ατόμου, θεωρούμε ότι επηρεάζουν τη σχολική σταδιοδρομία και τις ευκαιρίες των παιδιών για κοινωνική ανέλιξη.

Πιστεύουμε δηλαδή ότι, την κύρια ευθύνη δηλαδή για τη μετάδοση των αξιών την έχει η οικογένεια. Υπάρχουν όμως και άλλοι φορείς κοινωνικοποίησης με αυτό το στόχο, τη μετάδοση των αξιών από τη μια γενιά στην άλλη. Τέτοιοι

φορείς είναι το σχολείο, η ομάδα των συνομηλίκων, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι οι λειτουργίες της οικογένειας έχουν σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη του ανθρώπου. Κατ' αρχήν όταν η οικογένεια αποκλίνει σημαντικά από τις υπευθυνότητές της, τα μέλη της υφίστανται κοινωνική απόρριψη, που φτάνει μέχρι και τη στέρηση κοινωνικών ή επαγγελματικών ευκαιριών. Ο κύριος αίτιος (όχι όμως και ο μοναδικός) για τις διαταραχές της προσωπικότητας των παιδιών είναι η οικογένεια, η οποία είναι ο βασικός παράγοντας διαμόρφωσης της προσωπικότητας.

Στη μελέτη αυτή, γίνεται μια προσπάθεια να διερευνηθεί η κοινωνικοποιητική λειτουργία της οικογένειας, η σπουδαιότητα της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής ένταξης του παιδιού, τα εμπόδια που εμφανίζονται και παρακωλύουν την διαδικασία αυτή καθώς και την συμμετοχή και άλλων φορέων στην κοινωνικοποίηση.

Εξάλλου η κοινωνικοποίηση του παιδιού είναι αναφαίρετο δικαίωμά του και η κοινωνικοποιητική διαδικασία αναμφισβήτητη υποχρέωση της οικογένειας.

Είμαστε πεπεισμένοι ότι εάν οι λειτουργίες της οικογένειας διεξαχθούν ομαλά, μπορούμε να έχουμε πιο καλές ανθρώπινες σχέσεις και κατά συνέπεια πιο υγιείς ψυχικά ανθρώπους.

Σκοπός μελέτης

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι να διερευνήσει την κοινωνικοποιητική λειτουργία της οικογένειας, με απώτερο σκοπό την ένταξη των μελών της στο κοινωνικό σύνολο, καθώς επίσης η συμβολή της στην ανάπτυξη και διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού.

Στόχοι

Οι επιμέρους στόχοι είναι:

1. Να διερευνηθούν τα κυριότερα σχήματα και μορφές οικογενειών που συναντώνται στην Ελλάδα σήμερα.

2. Να διερευνηθεί η σπουδαιότητα του ρόλου της οικογένειας, καθώς επίσης και οι ρόλοι που αναλαμβάνουν τα μέλη μέσα σ' αυτή.
3. Να διερευνηθεί η εξέλιξη της κοινωνικοποίησης και οι λειτουργίες της, όπως και οι ανάγκες που οδηγούν το άτομο στο να κοινωνικοποιηθεί.
4. Να διερευνηθεί η σπουδαιότητα της κοινωνικοποίησης στην ανάπτυξη – διαμόρφωση – της προσωπικότητας του παιδιού.
5. Να διερευνηθεί η οικογενειακή αγωγή ως μέσο κοινωνικοποίησης.
6. Να διερευνηθούν οι πιθανοί λόγοι που εμποδίζουν την κοινωνικοποιητική διαδικασία της οικογένειας.
7. Να διερευνηθούν τα αίτια που δυσχεραίνουν την κοινωνικοποίηση του παιδιού.
8. Να διερευνηθούν οι μηχανισμοί άμυνας που προβάλλει το παιδί έτσι ώστε να υπερπηδήσει τα εμπόδια της κοινωνικοποίησής του.
9. Να διερευνηθούν άλλοι παράγοντες που συμβάλλουν στην κοινωνικοποίηση του παιδιού.
10. Να διερευνηθεί η ικανότητα της κοινωνικής προσαρμογής του ατόμου ως απόρροια της κοινωνικοποίησής του.

Ορισμοί όρων

Αγωγή: “Καθοδήγηση, σύστημα εκπαιδεύσεως, ανατροφή, διαπαιδαγώγηση”. (Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Larousse – Britanica, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος Γραφικάί Τέχναι Α.Ε., Αθήνα 1981, Τόμος 2, σελ. 222).

“Η αγωγή παράγεται από το ρήμα άγω και σημαίνει μια προσπάθεια να φέρουμε, να οδηγήσουμε κάποιον σε μια ορισμένη κατεύθυνση ή ορισμένο σκοπό” (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, Εταιρία Ελλήνων Εκδόσεων Α.Ε., Αθήνα 1983, Τόμος 2, σελ. 154).

Η μελέτη υιοθετεί τον ορισμό που δίνεται από την Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Larousse – Britanica.

Ανατροφή: “Διατροφή, διαπαιδαγώγηση, μόρφωση”. (Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος - Larousse - Britanica, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος Γραφικάί Τέχναι Α.Ε., Αθήνα 1981, Τόμος 8, σελ. 61).

Από νομική άποψη ανατροφή είναι "το σύνολο των νομικών κανόνων και διατάξεων που ρυθμίζουν την ανατροφή και εκπαίδευση των παιδιών" (*Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Larousse – Britanica, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος Γραφικαί Τέχναι Α.Ε., Αθήνα 1981, Τόμος 8, σελ. 61*).

"Υλική συντήρηση και διαπαιδαγώγηση ανηλίκων" (*Ελληνικό Λεξικό Τεγόπουλος – Φυτράκης, Εκδοτικός Οργανισμός "Αρμονία Α.Ε.", Αθήνα 1993, σελ. 56*).

Η μελέτη υιοθετεί τον ορισμό που δίνεται από την *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Larousse – Britanica*.

Αντικοινωνική συμπεριφορά: "Όρος που αναφέρεται στη συμπεριφορά ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων, η οποία αντίκειται στα συμφέροντα του κοινωνικού συνόλου μιας συγκεκριμένης κοινωνίας ή διαταράσσει την ισορροπία, την συνοχή ή την επιβίωσή του". (*Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος - Larousse - Britanica, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος Γραφικαί Τέχναι Α.Ε., Αθήνα 1983, τόμος 56, σελ. 34*).

Κοινωνική συμπεριφορά: "Στην ευρεία του έννοια ο όρος υποδηλώνει κάθε συμπεριφορά ενός ατόμου που περιέχει κοινωνικές προεκτάσεις. Δηλαδή συμπεριφορά που επηρεάζεται από την παρουσία, τις στάσεις ή τις πράξεις των άλλων, η συμπεριφορά που αποκτήθηκε κυρίως ως αποτέλεσμα κοινωνικών παραγόντων.

Ειδικότερα ο όρος υποδηλώνει την ομαδική συμπεριφορά ή τη συμπεριφορά που εκδηλώνεται στα πλαίσια μιας ομάδας και που προσδιορίζεται από αυτή". (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1991, τόμος 8, σελ. 4501*).

Κοινωνικοποίηση: "Διαδικασία με την οποία ένα άτομο μαθαίνει να προσαρμόζεται στην ομάδα αποκτώντας την κοινωνική συμπεριφορά που εγκρίνει η ομάδα". (*Ελληνικό Λεξικό Τεγόπουλος – Φυτράκης, Εκδοτικός Οργανισμός "Αρμονία Α.Ε.", Αθήνα 1993, σελ. 384*).

"Στην κοινωνική ψυχολογία χαρακτηρίζεται έτσι η εξελικτική διαδικασία με την οποία το άτομο αποκτά πρότυπα συμπεριφοράς σύμφωνα με το φύλλο, την

ηλικία του κ.λπ. κατά τα κριτήρια που παραδέχεται η οικογένειά του, οι κοινωνικές, εθνικές και θρησκευτικές ομάδες στις οποίες ανήκει". (*Εγκυκλοπαίδεια Δομή, Εκδοτικός Οργανισμός "Δομή", Αθήνα 1972, τόμος 8, σελ. 318*).

"Είναι η διαδικασία με την οποία τα άτομα αναπτύσσουν τα απαραίτητα προσόντα για να λειτουργήσουν αποδοτικά στην κοινωνία που ζουν". (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1991, τόμος 5, σελ. 2712*).

Η μελέτη υιοθετεί τον ορισμό που δίνεται από την Παιδαγωγική – Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό.

Κοινωνική προσαρμογή: Με τον όρο αυτό νοείται "η επαρκής προσαρμογή του ατόμου στις απαιτήσεις, τους περιορισμούς και τα ήθη μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, καθώς και η ικανότητά του να ζήσει και να εργαστεί αρμονικά με τους άλλους. Η κοινωνική προσαρμογή συνεπάγεται κοινωνική επικοινωνία και δημιουργία σχέσεων κατά τρόπο ικανοποιητικό για το ίδιο το άτομο και για τους γύρω του". (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, Εκδοτικός Οργανισμός Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1991, τόμος 5, σελ. 2699*).

Οικογένεια: "Κοινωνικός θεσμός εξαιρετικής σημασίας, που αναπτύχθηκε ιστορικά σε όλο σχεδόν τον κόσμο ως μονογαμικός δεσμός του άνδρα και της γυναίκας για την ικανοποίηση φυσικών αναγκών, την απόκτηση παιδιών και τη θεμελίωση μιας οικιακής κοινότητας". (*Εγκυκλοπαίδεια Δομή, Εκδοτικός Οργανισμός "Δομή", Αθήνα 1972, τόμος 12, σελ. 60*).

Οικογένεια είναι "η ταξινομική υποδιαίρεση της τάξης (ή της υπόταξης που περικλείει τα γένη τα οποία έχουν ομαδοποιηθεί λόγω των πολλών κοινών χαρακτηριστικών τους". (*Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Larousse – Britanica, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος Γραφικαί Τέχναι Α.Ε., Αθήνα 1981, τόμος 46, σελ. 276*).

Οικογένεια είναι "ομάδα ανθρώπων που αποτελείται αφενός μεν από δύο ετερόφυλα πρόσωπα συνδεδεμένα με τα δεσμά του γάμου, αφετέρου δε από τα τέκνα που προέρχονται από το γάμο αυτόν". (*Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων Α.Ε., Αθήνα 1983, τόμος 11, σελ. 367*).

Η μελέτη υιοθετεί τον ορισμό που δίνεται στην Εγκυκλοπαίδεια Δομή.

Προσαρμοστική συμπεριφορά: “Η συμπεριφορά που αναπτύσσει ή υιοθετεί το άτομο προκειμένου να προσαρμοστεί στις συνθήκες του περιβάλλοντος στο οποίο ζει προκειμένου, δηλαδή, να ικανοποιήσει τις ανάγκες του (βιολογικές, κοινωνικές, ψυχολογικές) στα πλαίσια των συνθηκών του περιβάλλοντος”. (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1991, τόμος 7, σελ. 4128*).

Προσωπικότητα: Ορίζεται “ο χαρακτηριστικός τρόπος με τον οποίο σκέπτεται, αισθάνεται και συμπεριφέρεται ένα συγκεκριμένο άτομο. Η προσωπικότητα περιλαμβάνει τις ψυχικές διαθέσεις, τις τάσεις και τις απόψεις ενός προσώπου και εκφράζεται καθαρότερα στις αλληλεπιδράσεις του με άλλους ανθρώπους. Προσωπικότητα είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς, έμφυτα ή επίκτητα, που διακρίνουν κάθε άτομο και που παρατηρούνται στις σχέσεις του με το περιβάλλον και την κοινωνική ομάδα”. (*Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Larousse – Britannica, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος Γραφικάί Τέχναι Α.Ε., Αθήνα 1981, τόμος 51, σελ. 47*).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

Μεθοδολογία

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια βιβλιοανασκόπηση των διαφόρων θεωριών και ερευνών όσον αφορά την κοινωνικοποίηση του παιδιού στην οικογένεια.

Έγινε προσπάθεια συλλογής και διερεύνησης στοιχείων σχετικά με την κοινωνικοποιητική λειτουργία της οικογένειας και της κοινωνικής ένταξης του παιδιού και επιχειρήθηκε μια κριτική θεώρηση των παραπάνω στοιχείων.

Για τη συλλογή βιβλιογραφικού υλικού, επισκεφθήκαμε τις παρακάτω βιβλιοθήκες:

- Βιβλιοθήκη Παντείου Σχολής
- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
- Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
- Παιδαγωγική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης
- Βαφοπούλειο Ίδρυμα Θεσσαλονίκης
- ΧΑΝΘ Θεσσαλονίκης
- Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Σχολή Ψυχολογίας
- Βιβλιοθήκη Τ.Ε.Ι. Πατρών
- Βιβλιοθήκη Τ.Ε.Ι. Αθηνών
- Δημοτική Βιβλιοθήκη Πατρών.
- Παιδαγωγική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης

Η παρούσα μελέτη μπορεί να αποτελέσει τη θεωρητική βάση για τη διεξαγωγή έρευνας, σχετικής με την κοινωνικοποίηση του παιδιού στην οικογένεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

A. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

I. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΕΝΑΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΣ ΘΕΣΜΟΣ

ΛΙΓΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ – ΟΡΙΣΜΟΙ

Από κοινωνιολόγους και ανθρωπολόγους έχουν δοθεί ορισμοί της οικογένειας.

Ο Δ. Τσαούσης στο βιβλίο του "Η Κοινωνία του Ανθρώπου" αναφέρει ότι "η οικογένεια είναι ομάδα ευρύτερη από το ζευγάρι που αποτελεί τη διαρκή νόμιμη γενετήσια ένωση. Περιλαμβάνει τους συζύγους, τα τέκνα και συχνά και τρίτα πρόσωπα που συνδέονται με τους συζύγους με στενούς συγγενικούς δεσμούς". (Τσαούσης Δ., 1991, σελ. 440).

Η Μ. Χουρδάκη επίσης κάνει λόγο για τον ορισμό της οικογένειας, που δίνεται σύμφωνα με το λεξικό του Littré, όπου "οικογένεια είναι το σύνολο των προσώπων του ίδιου αίματος, που ζουν κάτω από την ίδια στέγη ιδίως ο πατέρας, η μητέρα και τα παιδιά". (Χουρδάκη Μ., 1982, σελ. 279).

Αυτός ο ορισμός είναι ανεπαρκής σε σχέση με τη ψυχολογία. Ο ορισμός που γίνεται περισσότερο αποδεκτός από τους ειδικούς της επιστήμης, είναι αυτός που δίνει ο Maurice Porot στο βιβλίο του "Relations Familiales": "καλά είναι να υπάρχουν στην οικογένεια η ίδια στέγη και το ίδιο αίμα, μα αυτό που δένει την οικογένεια είναι η αγάπη, είναι το συναίσθημα που πρέπει να συνδέει αυτούς που καλούνται να ζήσουν μαζί". (Χουρδάκη Μ., 1982, σελ. 279).

Υπάρχουν όμως κι άλλοι ορισμοί που δίνονται για την οικογένεια, όπως αυτός που δίνει ο Murdock. Αναφέρει ότι η οικογένεια είναι "κοινωνική ομάδα που χαρακτηρίζεται από κοινό τόπο διαμονής, οικονομική συνεργασία και αναπαραγωγή. Περιλαμβάνει ενήλικους και των δύο φύλων, από τους οποίους οι δύο τουλάχιστον διατηρούν μια κοινωνικά αποδεκτή σεξουαλική σχέση (γάμο) και ένα ή περισσότερα παιδιά, δικά τους ή υιοθετημένα". (Μουρούκα Σ., 1983, σελ. 28).

Ο ορισμός αυτός δεν υιοθετήθηκε από μεγάλο αριθμό κοινωνιολόγων και ανθρωπολόγων, γιατί η σύγχρονη οικογένεια δεν αποτελείται απαραίτητα από δύο γονείς και δεν χαρακτηρίζεται απαραίτητα από τα στοιχεία που αναφέρονται στον ορισμό του Murdock. Έτσι προτάθηκε από τον P. Juliver μια παραλλαγή αυτού του ορισμού: "Οικογένεια σημαίνει, μια κοινωνική ομάδα που για μια τουλάχιστον περίοδο της ύπαρξής της χαρακτηρίζεται από κοινό τόπο διαμονής, από αναπαραγωγή και άλλες λειτουργίες και που τυπικά αποτελείται από έναν ή περισσότερους γονείς και ένα ή περισσότερα παιδιά, δικά τους ή υιοθετημένα". (Μουρούκα Σ., 1983, σελ. 28).

Κατά άλλους η οικογένεια, είναι θεσμοποιημένη βιοκοινωνική ομάδα, που απαρτίζεται από ενήλικους (δύο ετερόφυλους) που έχουν συζευχθεί και τουλάχιστον ένα παιδί. Οι λειτουργίες της παρέχουν:

- α - ικανοποιήσεις και έλεγχο των αναγκών του θυμικού (συναίσθημα, σεξουαλικές σχέσεις) και
- β - μια κοινωνικοπολιτιστική κατάσταση για τη δημιουργία, ανατροφή και κοινωνικοποίηση τέκνων. (Μουρούκα Σ., 1983, σελ. 28 – 29).

Ύστερα από αυτά μπορούμε να έχουμε περιεκτικά την έννοια του όρου "οικογένεια", όμως αυτό δεν μας είναι χρήσιμο για την μελέτη της οικογένειας σαν σύστημα, όπως υπάρχει στο πραγματικό επίπεδο. Και αυτό γιατί η οικογένεια αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο και κατά συνέπεια η μορφή της και η δομή της αλλάζουν στο χώρο και στο χρόνο. Πρέπει να μελετήσουμε την εξέλιξη του θεσμού, καθώς και την εξέλιξη της δομής και της δυναμικής του. Πάντα σε συνάρτηση με τους μετασχηματισμούς της κοινωνίας και με τις γενικότερες αλλαγές.

Οπωσδήποτε με αυτόν τον τρόπο δεν θα ταξινομήσουμε και μελετήσουμε εκατοντάδες μορφές οικογένειας, παρά μόνο ορισμένες ενδεικτικές της μεταλλαγής του θεσμού. Επομένως χρήσιμες για την μελέτη της ιστορικής και κοινωνιολογικής εξέλιξής του και για την κατανόηση του όρου, ενταγμένου πια σε κάποιο σύστημα αναφοράς.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η οικογένεια αποτελεί μια πρώιμη μορφή ανθρώπινης συμβίωσης με την οργανωτική της μορφή, στις συγγενικές σχέσεις εξ αίματος ή στις σχέσεις μεταξύ γονέων – παιδιού, έχοντας ως σκοπό την κοινή διαβίωση και τη διατήρηση του είδους.

Κάνοντας μια ιστορική αναδρομή, θα δούμε ότι στους παλαιότερους πολιτισμούς, ο επικρατέστερος τύπος οικογένειας, είναι αυτός της πατριαρχικής οργάνωσης που περιλαμβάνει όλα τα μέλη της οικογένειας, τους δούλους, τους υπηρέτες και το υπόλοιπο προσωπικό και συναντάται κυρίως στην Αρχαία Ελλάδα, στη Ρώμη και την Κίνα. (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1989, σελ. 3412*).

Ένας άλλος τύπος οργάνωσης είναι αυτός του γένους με οργάνωση αγροτική, που περιλαμβάνει τα ανδρόγυνα και τις μικρές οικογένειες (και συναντάται κυρίως στην Ευρώπη). (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1989, σελ. 3412*).

Στην Αρχαία Ελλάδα, κύριος σκοπός του γάμου ήταν η τεκνογονία. Ο θεσμός ήταν ιερός. Οι συζυγικές σχέσεις βασιζόνταν στην αμοιβαία αγάπη και εκτίμηση και οι τρόποι συμπεριφοράς των συζύγων ήταν απλοί, ευγενικοί και εγκάρδιοι. Η απαιδεία εθεωρείτο μεγάλη συμφορά και θεική κατάρα. (*Εγκυκλοπαίδεια της Γυναίκας, σελ. 387*).

Στη Ρώμη, η οικογένεια στην αρχή ήταν συμβίωση συγγενών και δούλων με ένα κοινό αρχηγό που είχε δικαίωμα ζωής και θανάτου σε όλους τους υπόλοιπους. Με την κατάργηση της δουλείας και την εξάπλωση των ιδεών του Χριστιανισμού, μικραίνει η οικογένεια και περιορίζεται στα μέλη με φυσική συγγένεια. Περιορίζεται η εξουσία του αρχηγού, τα μέλη αρχίζουν να αποκτούν αυτονομία και να αισθάνονται την ενότητά τους χάρη στην αντίληψη του γάμου ως μυστηρίου. (*Εγκυκλοπαίδεια Γυναίκας, σελ. 387*).

Στην Ευρώπη, η εξέλιξη του θεσμού είναι αποτέλεσμα πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων. Μέχρι τον ενδέκατο αιώνα περίπου, υπάρχει η συζυγική οικογένεια. Τότε είναι που αρχίζουν οι μεγάλες εισβολές των Μουσουλμάνων, των Ούγγρων και των Σκανδιναβών. Τα άτομα πρέπει να

προστατευθούν και οι συνθήκες τους αναγκάζουν να δημιουργήσουν καινούργιες κοινωνικές ομάδες, όπως η φεουδαλική ομάδα και η ομάδα συγγενών. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 45 – 46).

Η συζυγική οικογένεια, παραχωρεί την θέση της στην εκτεταμένη, η οποία είναι θέμα γοήτρου για τους ευγενείς και εργατικά χέρια για τους αγρότες. Μεταξύ των ευγενών, η συμβίωση πολλών γενεών δημιούργησε υποχρέωση συμμετοχής σε προσωπικούς πολέμους ή σε βεντέτες και αμοιβαίες οικονομικές υποχρεώσεις. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 45 – 46).

Από τον 14ο αιώνα, περιορίζεται η εκτεταμένη οικογένεια και το κράτος επιβάλλει την μεταβίβαση του ονόματος του πατέρα και θεσπίζει την εξουσία του στη συζυγική οικογένεια. (Μισέλ Α. 1985, σελ. 17).

Αυτή η αλλαγή στη μορφή της οικογένειας, από τη μεγάλη στη μικρή, που παρατηρήθηκε στον Ευρωπαϊκό χώρο καθορίζεται από "τις γενικές σχέσεις δικαίου και ιδιοκτησίας και από την ιδιαίτερη σχέση του καθενός προς τις υπάρχουσες εισοδηματικές πηγές". (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1989, σελ. 3212).

Κατά την περίοδο του Μεσαίωνα, στην Ευρώπη, ο τύπος της οικογένειας που υπερισχύει είναι αυτή του πατριαρχικού δικαίου. Ενώ στα βιομηχανικά έθνη λόγω των αλλοιώσεων που επήλθαν στον μέχρι τότε λειτουργικό ρόλο της οικογένειας, η μορφή που επικρατεί είναι της μικρής οικογένειας – πυρηνικής. (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1989, σελ. 3412).

(Τις οικογένειες που περιλαμβάνουν τρεις γενεές, παρατηρούμε να εμφανίζονται κυρίως σε γεωργικές κοινωνίες).

Σύμφωνα με τον Μάρκ Μπλόκ, η οικογένεια έχει υποστεί κύκλους συστολής και διαστολής, ανάλογα με τις συνθήκες κάτω από τις οποίες βρίσκονται και δεν ακολούθησε μια απλή εξελικτική πορεία που την έφερε στη σημερινή μορφή της. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 45 – 46).

ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η οικογένεια και η συγγένεια, παρατηρούμε να εμφανίζονται σε όλες τις κοινωνίες ανεξαιρέτως, υποδηλώνοντας ότι αποτελούν μια από τις κύριες μορφές οργάνωσης της συλλογικής ζωής του ανθρώπου.

Η οικογένεια με την πολυλειτουργική μορφή που την χαρακτηρίζει, αποτελεί έναν από τους αρχαιότερους κοινωνικούς θεσμούς. Με την πάροδο του χρόνου, καθώς ο τύπος της κοινωνίας άλλαζε κάποιες από τις λειτουργίες, που ήταν αποκλειστικά στη σφαίρα των υποχρεώσεων της οικογένειας μεταφέρθηκαν και μοιράστηκαν και σε άλλους θεσμούς εκτός αυτής. (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1989, σελ. 3417*).

Εδώ θα μπορούσαμε να παραθέσουμε την άποψη του Ελβετού κοινωνιολόγου Μπαχόφεν που το 1861 με το έργο του “Μητριαρχία” αναφέρει για πρώτη φορά με τρόπο επιστημονικό και όχι δογματικό, την γένεση του θεσμού. Υποστηρίζει λοιπόν, ότι στην αρχή υπήρξε σεξουαλική σχέση των φύλων με μορφή κοινογαμίας (εταιρισμού) και επειδή η μητρική καταγωγή ήταν πιο εύκολο να διαπιστωθεί, δημιουργούνταν μικρές κοινότητες με αρχηγό την μητέρα.

Στο συμπέρασμα αυτό φτάνουν και οι Λιούις, Χένρυ, Μόργκαν το 1871, καθώς και ο Φρήντριχ Έγκελς το 1884, που μαζί με τον Μπαχόφεν αποτελούν τους πρώτους έγκυρους μελετητές του θεσμού. (*Εγκυκλοπαίδεια “Δομή”, 1972, σελ. 60*).

Η σπουδαία σημασία του οικογενειακού θεσμού έγκειται στο γεγονός ότι ο άνθρωπος είναι πάνω απ’ όλα ζώο οικογενειακό. Έρχεται σε επαφή μ’ αυτή από τη γέννησή του και είναι αυτή που το διδάσκει τους πρώτους κανόνες της κοινωνικής συμπεριφοράς. Η οικογένεια λοιπόν διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο στην επιβίωση του ανθρώπου και της κοινωνίας του. (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1989, 3417*).

Οι ειδικοί που ασχολούνται με τα θέματα της οικογένειας, υποστηρίζουν ότι, παρά τους μετασχηματισμούς και τις πολλαπλές μεταλλαγές που υπέστη ο θεσμός της οικογένειας, τελικά θα επιβιώσει και αυτό το αποδίδουν σε τρεις κυρίως λόγους:

α. Στο ότι, η ασφάλεια και η σταθερότητα στους συναισθηματικούς δεσμούς, που απορρέει από τα γνωστά σχήματα “άνδρα - γυναίκα” και “γονείς - παιδιά”, είναι προτιμότερη από την ποικιλία των σχέσεων, για λόγους βιολογικούς αλλά και ψυχολογικούς.

β. Στο ότι, ρυθμίζονται τα συνεχή σεξουαλικά ένστικτα των ανθρώπων από τους κανόνες της οικογένειας και έτσι μπορεί να διασφαλιστεί η ύπαρξη κοινωνίας.

γ. Στο ότι, καμία κοινωνία έως τώρα δεν έχει παραχωρήσει το δικαίωμα και το καθήκον, σε ομάδες μη οικογενειακές, να καλύπτουν τις συναισθηματικές ανάγκες των βρεφών και παιδιών, λόγω των οδυνηρών συνεπειών που έχει στον ψυχισμό τους και στον πνευματικό τους κόσμο. (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1989, σελ. 3417*).

Στο βιβλίο της Χ. Κατάκη “Οι τρεις ταυτότητες της Ελληνικής Οικογένειας” αναφέρεται ότι “χωρίς την ύπαρξη ξεκάθਾਰου σκοπού για τη δημιουργία οικογένειας, οδηγούμεθα αναπόφευκτα στον κλονισμό του θεσμού”. (*Κατάκη Χ. 1984, σελ. 72*).

Ο οικογενειακός θεσμός δηλαδή, βασίζει την γνησιότητά του στην ανάγκη του ανθρώπου να διατηρήσει την ίδια την ανθρώπινη υπόστασή του. Και αυτό μόνο μέσα από τις στενές οικογενειακές σχέσεις, με την έντονη συγκινησιακή φόρτιση που αναπτύσσεται, είναι δυνατόν να επιτευχθεί. (*Κατάκη Χ., 1984, σελ. 72*).

Με τη συνέχεια της οικογένειας επιτυγχάνεται “η κοινωνική συνοχή στο επίπεδο της κοινωνίας και η κοινωνική ταυτότητα στο επίπεδο του ατόμου”, όπως αναφέρει η Λ. Μουσούρου στο βιβλίο της “Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας”. Οι λειτουργίες της, οι οποίες συμβάλλουν στη δημιουργία και τη διατήρηση αυτής της προϋπόθεσης, “αποβλέπουν στον έλεγχο του τρόπου ζωής και ύπαρξης (με τη μεταβίβαση του συστήματος αξιών), των πραγμάτων (με το σύστημα κληρονομιάς) και των κοινωνικών θέσεων (με το σύστημα διαδοχής)”. (*Μουσούρου Λ. 1993, σελ. 15*).

Η οικογένεια λοιπόν ως θεσμός έχει μια διττή φύση που εκφράζεται από τη μια πλευρά με ένα δημόσιο χαρακτήρα και από την άλλη με ένα χαρακτήρα πιο ιδιωτικό (οργάνωση ιδιωτικού βίου).

Επομένως "η οικογένεια είναι θεσμός, γιατί συνίσταται σε ένα σταθερό πλέγμα σχέσεων μεταξύ κοινωνικά προσδιορισμένων ρόλων (σύζυγος, μητέρα, γιος, αδελφός κ.λπ.). (Μουσούρου Λ., 1993, σελ. 15).

Ο θεσμός δεν δύναται να διαφοροποιηθεί, ακόμα κι αν γίνεται μη αποδεκτός από κάποιο άτομο, ο προσδιορισμένος ρόλος του, ή η σχέση του ρόλου αυτού με έναν άλλο στα πλαίσια της οικογενειακής ομάδας. Ο θεσμός της οικογένειας βέβαια αφορά τους κοινωνικούς ρόλους, που δεν συμπίπτουν απαραίτητα με τους βιολογικούς. Εμφανίζεται διαφοροποιημένος κάθε φορά σε κάθε εποχή και σε κάθε κοινωνία. Αυτό οφείλεται στις λειτουργίες που έχει η οικογένεια και με τις οποίες ικανοποιούνται στόχοι σπουδαίας σημασίας για τα άτομα και το σύνολο. (Μουσούρου Λ., 1993), σελ. 15).

Υπάρχουν ορισμένες εξελίξεις που παρατηρήθηκαν τα τελευταία χρόνια και που επηρέασαν αποφασιστικά το θεσμό της οικογένειας στις βιομηχανικές – αστιακές κοινωνίες. Οι εξελίξεις αυτές είναι: (Τσαούση Δ. 1991 σελ 452 – 453).

α. Ο σχηματισμός νέων οικογενειών γίνεται με το κριτήριο της ελεύθερης ατομικής επιλογής του συντρόφου και σ' αυτό συμβάλλει η μεγάλη κινητικότητα που σημειώνεται στις σύγχρονες κοινωνίες τόσο στο γεωγραφικό, όσο και στο επαγγελματικό και κοινωνικό επίπεδο.

β. Η ελεγχόμενη αναπαραγωγή του ζευγαριού με τα μέτρα αντισύλληψης και τον οικογενειακό προγραμματισμό, δίνει κάποια ελευθερία στις προσωπικές σχέσεις του ζευγαριού επιβεβαιώνοντας τον συναισθηματικό δεσμό που τους ενώνει.

γ. Μια άλλη εξέλιξη που επηρέασε τον θεσμό της οικογένειας, ήταν η μείωση της θνησιμότητας με αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη διάρκεια του γάμου και τη μείωση της αναπαραγωγής γονιμότητας η οποία περιοριζόταν μόνο στα πρώτα χρόνια του γάμου.

Γίνεται λοιπόν φανερό ότι η οικογένεια, είναι ένας κοινωνικός θεσμός ο οποίος εκφράζει ένα σταθερό πλέγμα σχέσεων και ρόλων και ο οποίος εξασφαλίζει τη συνέχεια της κοινωνίας.

ΕΙΔΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η οικογένεια διαχωρίζεται στα εξής είδη: (Τσαούσης Δ. 1991, σελ. 440).

α. Στη μονογαμική οικογένεια που ως πυρήνα της έχει ένα ζεύγος συζύγων, με κυριότερη έκφρασή της τη συζυγική ή πυρηνική οικογένεια και την εκτεταμένη.

β. Στη πολυγαμική οικογένεια που στο σχήμα της εμπεριέχει παράλληλες οικογένειες, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους με πολλαπλούς γάμους του ενός τουλάχιστον από τους συζύγους και διαχωρίζεται στην ομαδογαμία, πολυανδρία και πολυγυνία.

γ. Και τέλος στη μονογονεϊκή οικογένεια που περιλαμβάνει έναν ενήλικα με τα ανήλικα τέκνα του και μπορεί να προκληθεί από θάνατο του ενός συζύγου, από διαζύγιο ή συζύγους που βρίσκονται σε διάσταση, ή ακόμα και από γονείς εξώγαμων παιδιών.

ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ

Μπορούμε να διακρίνουμε τα εξής κυριότερα σχήματα οικογένειας: (Μουσσούρου, Π., 1985, σελ. 17 - 18).

α. Παραδοσιακό σχήμα

Στο σχήμα αυτό ο άνδρας εργάζεται ενώ η γυναίκα έχει αποκλειστικό έργο και ευθύνη τη φροντίδα της οικογένειάς της και δεν εργάζεται.

β. Μεταβατικό σχήμα

Στο σχήμα αυτό η γυναίκα παραμένει στο ακέραιο υπεύθυνη για τη φροντίδα του σπιτιού και την ανατροφή των παιδιών, αλλά επειδή βγαίνει και η ίδια στον εργασιακό χώρο, η μητέρα της ή η πεθερά της με την οποία συγκατοικούν, προσφέρει ορισμένες φορές βοήθεια. Ο άνδρας συνεχίζει να απασχολείται με τον εργασιακό χώρο.

γ. Σύγχρονο σχήμα

Εργάζονται και ο άνδρας και η γυναίκα και μοιράζονται μεταξύ τους την ευθύνη για τη φροντίδα των παιδιών αλλά και τις δουλειές του σπιτιού.

δ. Το σχήμα σύμφωνα με το οποίο η γυναίκα εργάζεται, ενώ ο άνδρας όχι. Υπεύθυνος για την ανατροφή των παιδιών και τη φροντίδα του νοικοκυριού είναι ο άνδρας.

Το παραπάνω σχήμα στο βαθμό που υπάρχει αποτελεί εξαίρεση, σύμφωνα με τις παραδόσεις της χώρας. Τα δύο πρώτα σχήματα συναντώνται αρκετά συχνά στην Ελληνική κοινωνία, ενώ το τρίτο εμφανίστηκε τα τελευταία χρόνια. (Μουσούρου Λ., 1985, σελ. 17 - 18).

ΜΟΡΦΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ

Ο Μόργκαν έχει κατατάξει τέσσερις μορφές οικογενειών: (Εγκυκλοπαίδεια της Γυναίκας 1969 & Μισέλ Α. 1985 σελ. 33 – 34).

α. Την ομοίμη οικογένεια. Το πρώτο στάδιο της οικογένειας.

Είναι μια μεγάλη ομάδα όπου όλοι οι παππούδες και οι γιαγιάδες είναι μεταξύ τους σύζυγοι, το ίδιο και τα παιδιά τους, όλα τα εγγόνια τους και ούτω καθεξής. Οι σεξουαλικές σχέσεις απαγορεύονται μόνο μεταξύ ατόμων διαφορετικής γενιάς. Για παράδειγμα γονέων και παιδιών.

Σήμερα ο τύπος της ομοίμης οικογένειας δεν υπάρχει.

β. Την ομαδογαμική οικογένεια.

Τώρα απαγορεύονται οι σεξουαλικές σχέσεις ανάμεσα στα αδέρφια. Γι' αυτό αδελφές (που στην πραγματικότητα είναι εξαδέλφες) παντρεύονται με συζύγους που τους είχαν κοινούς και γίνονται οι κοινές σύζυγοί τους. Συμβαίνει φυσικά και το αντίθετο, αδελφοί παντρεύονται γυναίκες από κοινού.

γ. Την συνδυασμική ή ζευγαρωτή οικογένεια.

Σ' αυτή ο άνδρας ζει μόνο με μια γυναίκα, αλλά η περιπτωσιακή πολυγαμία και η απιστία είναι δικαίωμά του.

δ. Την μονογαμική οικογένεια.

Αυτή προήλθε από ζευγαρωτή οικογένεια. Βασίζεται στην κυριαρχία του άνδρα με κύριο σκοπό την απόκτηση παιδιών με αναμφισβήτητη πατρότητα. Διαφέρει βασικά από τον ζευγαρωτό γάμο, παρουσιάζει μεγαλύτερη σταθερότητα του γαμήλιου δεσμού, που δεν μπορεί πια εύκολα να λυθεί με τη θέληση του ενός μέλους.

Ο Έγκελς συμφωνεί με τον Μόργκαν στο διαχωρισμό αυτό, και κάνει επιπλέον διάκριση ανάμεσα στον ετυμολογικά μονογαμικό γάμο (την ελεύθερα αποφασισμένη ένωση δύο ατόμων) και στον ιστορικό μονογαμικό γάμο, που είναι η ένωση που αποφασίζουν οι γονείς και υπάρχει ελευθεριότητα από τους άνδρες, μοιχεία από τις γυναίκες και ολοκληρωτική εξάρτηση της συζύγου από το σύζυγο.

Έτσι αποδίδεται στον γάμο, η υποδούλωση του ενός φύλου από το άλλο και από το γάμο αρχίζει η πάλη ανάμεσα στα δύο φύλα που ήταν άγνωστη μέχρι τότε σ' όλη την προηγούμενη ιστορία. (Μισέλ Α. 1985, σελ. 33 – 34).

ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

α. Εκτεταμένη οικογένεια

Ο Δ. Τσαούσης δίνοντας τα χαρακτηριστικά της εκτεταμένης οικογένειας αναφέρει συγκεκριμένα ότι “η εκτεταμένη οικογένεια περιλαμβάνει τρεις ή περισσότερες γενιές. Μπορεί να έχει ως πυρήνα της μια συζυγική οικογένεια και στενούς συγγενείς των συζύγων όπως π.χ. επιζώντες γονείς, αδελφούς, τέκνα προαποβιωσάντων αδελφών. Μπορεί όμως να αποτελείται και από περισσότερες αυτοτελείς αλλά συγγενικές οικογένειες όπως π.χ. συζυγική οικογένεια γονέων και συζυγικές οικογένειες τέκνων”. (Τσαούσης Δ. 1991, σελ. 441).

Η εμφάνισή της οφείλεται εν μέρει, στη σταδιακή εξατομίκευση της εργασίας. Από έρευνες που έγιναν τεκμηριώθηκε η άποψη ότι η εκτεταμένη οικογένεια, στην Αγγλία το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, έχει τη μορφή αλληλεγγύης που θεμελιώνεται στους συγγενικούς δεσμούς. Κάτι τέτοιο όμως φαίνεται να ισχύει και στην Ελλάδα, στην περίοδο της εσωτερικής μετανάστευσης προς την Αθήνα στα έτη 1950 – 1970. (Τσαούσης Δ. 1991, σελ. 452).

Η λειτουργικότητα της εκτεταμένης οικογένειας εκδηλώνεται προς δύο κατευθύνσεις. Πρώτον η απασχόληση της μητέρας γίνεται επιτρεπτή και δεύτερον η προσαρμογή και η ένταξη του νέου μετανάστη στο καινούργιο και άξενο περιβάλλον γίνεται εύκολα και ομαλά. (Τσαούσης Δ. 1991, σελ. 452).

Στην εκτεταμένη οικογένεια η εργασία του πατέρα τον αναγκάζει να βρίσκεται αρκετό χρόνο έξω απ' το σπίτι, προσπαθώντας να κερδίσει χρήματα για τη συντήρηση της οικογένειάς του.

Εάν η μητέρα βρίσκεται στο σπίτι και δεν εργάζεται, αναλαμβάνει σχεδόν εξολοκλήρου το νοικοκυριό και τη φροντίδα των παιδιών της. Μερικές φορές μπορεί να δεχθεί και τη βοήθεια της γιαγιάς που μένει στο σπίτι εάν έχει διάθεση προσφοράς, εάν το επιτρέπει η υγεία της και φυσικά η ηλικία της. (Χουρδάκη Μ., 1982, σελ. 336 – 337).

Εάν η μητέρα της εκτεταμένης οικογένειας εργάζεται, τότε ένα σημαντικό μέρος του νοικοκυριού περνάει στα χέρια της γιαγιάς (εφόσον υπάρχει) και η βοήθειά της συμβάλλει θετικά για την καλή λειτουργία της οικογένειας.

Παρόλα αυτά όμως, η μητέρα παραμένει το πρόσωπο από το οποίο όλοι περιμένουν την βοήθεια και τη στήριξή της.

Ο ρόλος του παππού είναι πιο περιορισμένος και αφορά την ενασχόληση του με τα εγγόνια του, διηγούμενος ιστορίες από τα χρόνια που πέρασαν και προσφέροντας τη βοήθειά του σε κάποιες ασχολίες τους. (Χουρδάκη Μ., 1982, σελ. 336 – 337).

Μπορούμε λοιπόν να συμπεράνουμε ότι ο ρόλος της μητέρας στην εκτεταμένη οικογένεια είναι δύσκολος και επιβαρύνεται ακόμα περισσότερο όταν είναι εργαζόμενη. Ενώ η προσφορά βοήθειας από τον άνδρα στο καθημερινό φορτίο εργασίας είναι πολύ σημαντική, μέσα και έξω από το σπίτι, με σκοπό την ανακούφιση (σωματική και ψυχική) της μητέρας.

β. Συζυγική Οικογένεια – Πυρηνική

Η συζυγική οικογένεια είναι ο κυριότερος τύπος της μονογαμικής οικογένειας. Αποτελείται από το ζευγάρι των συζύγων και τα ανήλικα παιδιά τους και είναι ο βασικός και πιο διαδεδομένος οικογενειακός τύπος. (Τσαούσης Δ. 1991, σελ. 441).

Η παρουσία αυτού του τύπου οικογένειας γίνεται από τον 16ο αιώνα τουλάχιστον, στην αγροτική κοινωνία της Αγγλίας, αλλά και άλλων Ευρωπαϊκών χωρών. Την άποψη αυτή παραδέχεται και η Α. Λαίου Θωμαδάκη στο βιβλίο της

“Κοινωνία των χωρικών στην ύστερη Βυζαντινή Αυτοκρατορία”. Αναφέρει λοιπόν ότι στη Μακεδονία του 14ου αιώνα το τυπικό νοικοκυριό είναι η συζυγική οικογένεια αποτελώντας και την πλειοψηφία των νοικοκυριών. (Τσαούσης Δ. 1991, σελ. 452).

Μια άλλη προσέγγιση είναι ο έρευνες του Μ. Άντερσον, Μ. Γιάνγκ και Π. Ουίλμοτ που παρατηρούν ότι, η συζυγική οικογένεια εμφανίζεται τον 20ο κυρίως αιώνα στις εργατικές τάξεις και “συνδέεται με την αύξηση του εργατικού εισοδήματος, την ανάπτυξη στεγαστικών προγραμμάτων και την τελική επικράτηση της συζυγικής οικογένειας των αστών, ως κυρίαρχου προτύπου οργάνωσης και λειτουργίας του οικογενειακού θεσμού”. (Τσαούσης Δ. 1991, σελ. 451 - 452).

Η συζυγική οικογένεια αλλάζει κατά καιρούς και μορφή και λειτουργίες. Αλλάζουν κατά συνέπεια και οι ρόλοι μέσα σ’ αυτή. Οι αλλαγές που παρουσιάζονται στους ρόλους των συζύγων για παράδειγμα οφείλονται στους νέους ρόλους που ο καθένας από τους συζύγους αναλαμβάνει, καθώς και στην ανάπλαση και εξέλιξη της προσωπικότητας του καθένα από τους δύο ξεχωριστά. Αλλά επίσης και από τη διαφοροποίηση που υφίστανται αλληλεπιδρώντας με τους γύρω και με την υπόλοιπη οικογένεια. (Τσαούσης Δ. 1991, σελ. 445).

Ο πατέρας στην πυρηνική οικογένεια αποτελεί την κύρια πηγή εισοδήματος. Ανάλογα με το είδος του επαγγέλματος που ασκεί και περισσότερο με το πόσο ευαισθητοποιημένος είναι, στο θέμα της προσφοράς προς τη γυναίκα του και τα παιδιά του για την καλύτερη λειτουργία της οικογένειάς του, προσφέρει περισσότερο ή λιγότερο. (Τάκαρη Ν. 1978, σελ. 103).

Η μητέρα στην πυρηνική οικογένεια, στην περίπτωση που δεν εργάζεται ασχολείται με τη φροντίδα της οικογένειάς της αλλά επιδίδεται και σε άλλες ασχολίες εκτός αυτής. Συμμετέχει σε κοινωνικές εκδηλώσεις, σε φιλανθρωπικές δραστηριότητες, σε ομάδες περιβάλλοντος και προγράμματα. (Τάκαρη Ν., 1978, σελ. 103).

Φαίνεται έτσι περισσότερο ικανοποιημένη από τον εαυτό της. Φροντίζει για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς της και γίνεται περισσότερο ικανή να προσφέρει στην ανατροφή των παιδιών της, αλλά και στη σχέση της με τον άνδρα της. (Collange C., 1980, σελ. 114).

Στην περίπτωση που η μητέρα της πυρηνικής οικογένειας εργάζεται, η φροντίδα της οικογένειας και η ανατροφή των παιδιών παραμένουν στη σφαίρα των υποχρεώσεών της. Για να μπορεί όμως να ανταποκριθεί ικανοποιητικά στις απαιτήσεις των ρόλων της, ασχολείται λιγότερο χρόνο και με τις δουλειές του σπιτιού, κοιμάται και διασκεδάζει λιγότερο και αφιερώνει λιγότερο χρόνο στον εαυτό της, από μια μη εργαζόμενη μητέρα. Οργανώνοντας έτσι το χρόνο της καταφέρνει σε γενικές γραμμές, λιγότερο ή περισσότερο, να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του ρόλου της ως μητέρα και ως εργαζόμενη. (Collange C., 1980, σελ. 113).

Η συζυγική οικογένεια – πυρηνική, ανήκει στην κατηγορία των ολιγομελών οικογενειών. Ορισμένα κύρια χαρακτηριστικά των ολιγομελών οικογενειών σε σχέση με τη λειτουργία των γονιών, των παιδιών και της οικογένειας γενικότερα είναι τα εξής: (Παρασκευόπουλος Ι., 1985, σελ. 151 – 153).

α. Στην ολιγομελή οικογένεια ο γονεϊκός ρόλος έχει έκταση και δίνεται έμφαση στην ατομική ανάπτυξη και στα προσωπικά επιτεύγματα των παιδιών.

β. Στην ολιγομελή οικογένεια η επικοινωνία μεταξύ των μελών της επιτυγχάνεται πιο εύκολα, ενώ ο κίνδυνος της υπερπροστασίας από τους γονείς προς τα παιδιά είναι υπαρκτός ή σε αντίθετη περίπτωση οι συμπεριφορές των γονέων να τεθούν κάτω από την “εξουσία” και τις κατευθύνσεις του παιδιού.

γ. Επίσης στην ολιγομελή οικογένεια το παιδί προσανατολίζεται προς τους μεγάλους γι’ αυτό υπερκοινωνικοποιείται, έχει ισχυρό Υπερεγώ και μεγαλύτερη γλωσσική ανάπτυξη και σχολική επίδοση.

Συμπερασματικά διαπιστώνεται ότι κατά κανόνα ο άνδρας στην πυρηνική οικογένεια εργάζεται για τη συντήρηση της οικογένειάς του και η προσφορά υπηρεσιών του στην ανατροφή των παιδιών και στις δουλειές του σπιτιού εξαρτάται από το είδος του επαγγέλματός του και από το βαθμό ευαισθητοποίησής του στο θέμα της προσφοράς του για την καλύτερη λειτουργία της οικογένειάς του.

Η γυναίκα στην πυρηνική οικογένεια μπορεί να μην εργάζεται αλλά να αναλώνει όλο της το χρόνο στη φροντίδα της οικογένειας ή μπορεί να μην εργάζεται και πάλι να ασχολείται και με δραστηριότητα εκτός σπιτιού και τέλος μπορεί να εργάζεται και να προσπαθεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των ρόλων της ως μητέρα και εργαζόμενη.

Φαίνεται επίσης ότι η συζυγική – πυρηνική οικογένεια λόγω της μορφής της και κυρίως λόγω της σύνθεσής της, επιδρά σημαντικά στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των παιδιών της.

γ. Πολύτεκνη Οικογένεια

Η πολύτεκνη οικογένεια αποτελείται από τον πατέρα, τη μητέρα και τουλάχιστον τέσσερα παιδιά. Η πολυμελής οικογένεια λόγω του μεγάλου αριθμού των μελών της προωθεί ένα ομαδικό τρόπο ζωής που διακρίνεται από την έντονη αλληλεπίδραση μεταξύ τους και από την προσφορά όλων για την καλύτερη λειτουργία της οικογένειας.

Ο πατέρας στην πολύτεκνη οικογένεια συχνά αναγκάζεται να κάνει δύο δουλειές προκειμένου να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις της οικογένειας. Ενώ η μητέρα αναγκάζεται να βγει στο χώρο εργασίας για να βοηθήσει οικονομικά όταν οι ανάγκες δεν καλύπτονται. Η πολύτεκνη μητέρα περιστρέφεται γύρω από το μέγαλωμα των παιδιών της. Δεν έχει καθόλου χρόνο να ασχοληθεί με τον εαυτό της με αποτέλεσμα να κουράζεται ψυχικά και σωματικά και να αποζητά περισσότερη βοήθεια στο έργο της.

Ο Ι. Παρασκευόπουλος διακρίνει ορισμένα χαρακτηριστικά της πολυμελούς οικογένειας, τα οποία έχουν ως εξής: (Παρασκευόπουλος Ι. 1985, σελ. 151 – 153).

α. Στην πολυμελή οικογένεια ο ρόλος των γονέων χαρακτηρίζεται από το στοιχείο της έκτασης.

β. Υπάρχει έντονο το στοιχείο της αλληλεπίδρασης της προσφοράς προς τα άλλα μέλη και της "θυσίας" προς τα αδέρφια.

γ. Λόγω του μεγάλου αριθμού των ατόμων προκύπτει η ανάγκη για μεγαλύτερη οργάνωση, συγκεντρωτισμό και αυταρχικό έλεγχο.

δ. Η οικογένεια είναι ένα σύστημα μικρής ομάδας που απαιτεί προσαρμογή σε ποικίλους ρόλους. Μέσα απ' αυτό όμως δημιουργείται κλίμα ασφάλειας και προσωπικής ικανοποίησης.

ε. Στην πολυμελή οικογένεια κύριο ρόλο στην πειθαρχία και την επιβολή ποινών έχουν τα μεγαλύτερα αδέρφια και όχι οι γονείς.

στ. Τέλος στην πολυμελή οικογένεια, το κάθε παιδί υιοθετεί και ένα διαφορετικό τύπο συμπεριφοράς, έτσι ώστε να διατηρήσει τη θέση του σ' αυτή. Οι ρόλοι αυτοί ενσωματώνονται και διαμορφώνονται από πολύ μικρή ηλικία στην προσωπικότητα του ατόμου, χαρακτηρίζοντας μόνιμα πλέον τη συμπεριφορά του.

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι στην πολυμελή οικογένεια, προωθείται ένας ομαδικός τρόπος ζωής με έντονη αλληλεπίδραση, με υιοθέτηση τύπων συμπεριφοράς από κάθε μέλος και με την προσφορά όλων για την καλύτερη λειτουργία της οικογένειας. Οι παραπάνω παράγοντες επηρεάζουν άμεσα και με διαφορετικό τρόπο το παιδί της πολύτεκνης οικογένειας, από το παιδί των άλλων μορφών οικογένειας.

II. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΜΟΡΦΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΙΣ ΔΥΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

Η οικογένεια στις δυτικές κοινωνίες είναι μονογαμική. Μορφές που παίρνει η σύγχρονη οικογένεια είναι οι εξής: (Παπαϊωάννου Κ. 1985, σελ. 2).

Η νόμιμη οικογένεια

Διακρίνεται στην συζυγική και στη μονογονική (όταν το ζευγάρι έχει χωρίσει ή ο ένας σύζυγος έχει πεθάνει, ή η μητέρα είναι άγαμη). Ο "μοναχικός γονέας" μπορεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την διαπαιδαγώγηση του παιδιού του. Διαζευγμένοι πατέρες ζητούν τα παιδιά, κάτι που μέχρι σήμερα αναλάμβανε η διαζευγμένη μητέρα. Για τις άγαμες μητέρες όμως τα πράγματα είναι δύσκολα, γιατί συνήθως αντιμετωπίζουν και οι ίδιες και τα παιδιά τους την κοινωνική απόρριψη. (Παπαϊωάννου Κ., 1985, σελ. 2).

Η φυσική οικογένεια

Είναι η οικογένεια που δημιουργείται με την γέννηση ενός παιδιού, χωρίς να προηγείται γάμος, και ενώ ο ένας ή και οι δύο γονείς είναι παντρεμένοι με άλλο άτομο. Η οικογένεια αυτή ονομάζεται εξώγαμη. Δεν είναι κοινωνικά παραδεκτή και το παιδί που ανήκει σ' αυτή δεν έχει τα προνόμια των νόμιμων, των αναγνωρισθέντων και των υιοθετηθέντων παιδιών. (Παπαϊωάννου Κ., 1985, σελ. 2).

Η οικογένεια υπό υιοθεσία

Δημιουργείται με την δικαστική πράξη της υιοθεσίας ενός παιδιού, χωρίς δεσμό αίματος. (Παπαϊωάννου Κ., 1985, σελ. 2).

Η ελεύθερη ένωση – συμβίωση

Σ' αυτήν είναι κεντρική η έννοια του ατόμου, σε αντίθεση με την παραδοσιακή – συζυγική οικογένεια, όπου κυριαρχεί η έννοια του ρόλου σε συνάρτηση με το φύλο. Τα ζευγάρια που συμβιώνουν θεωρούν τον εαυτό τους ως ισότιμο με τα νόμιμα παντρεμένα ζευγάρια και όχι αντικείμενο κοινωνικού στιγματισμού από το περιβάλλον τους. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 164).

Εκτός από αυτές τις μορφές της σύγχρονης οικογένειας, εμφανίστηκε μια ιδιότυπη οικογένεια, η κοινοβιακή οικογένεια, η οποία δεν επικράτησε. Τα ζευγάρια χωρίς να θυσιάζουν την συζυγική τους οικειότητα ζουν κοινοβιακά. (Εγκυκλοπαίδεια "Αμερικάνα", 1976, σελ. 399).

Τα κιμπούτζ του Ισραήλ αποτελούν παράδειγμα κοινοβιακής ζωής. Είναι ομάδα πολλών οικογενειών εγκατεστημένων στον ίδιο τόπο και τα άτομα εργάζονται και συνεισφέρουν στο σύνολο τα αγαθά της εργασίας τους. Τα κιμπούτζ κατά βάση είναι αγροτικά αν και τα εισοδήματά τους συμπληρώνονται από την βιομηχανία και σ' αυτά δεν υπάρχει η έννοια της ατομικής ιδιοκτησίας. (Εγκυκλοπαίδεια "Αμερικάνα", 1976, σελ. 399).

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Ο Parsons έχει κάνει περιγραφή της δομής της σύγχρονης Αμερικανικής Οικογένειας, η οποία όμως αποτελεί ένα πρότυπο που ήδη επικρατεί ή που πρόκειται να επικρατήσει στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 82 – 92).

Η σύγχρονη οικογένεια είναι μια οικογένεια πυρήνας ή συζυγική οικογένεια. (Βλέπε κεφάλαιο 1, σελίδα 16 – 21). Είναι σχετικά απομονωμένη από την ευρεία ομάδα των συγγενών, όχι όμως τόσο και από τις οικογένειες προσανατολισμού, τις πατρικές δηλαδή οικογένειες των συζύγων. Κατά κανόνα όμως οι ενδοοικογενειακές ρυθμίσεις και η πηγή των εισοδημάτων της οικογένειας δεν εξαρτώνται από τις οικογένειες προσανατολισμού. (Μισέλ Α., 1985).

Έχει καινούργιο τόπο κατοικίας και συχνά υπάρχει αξιόλογη απόσταση από τις οικογένειες προσανατολισμού. Ο σύζυγος έχει επαγγελματική

απασχόληση ενώ για την σύζυγο αυτό δεν είναι κοινωνική επιταγή και διάφοροι λόγοι την ωθούν να εργαστεί (οικονομικοί λόγοι, προσωπική ολοκλήρωση). Δεν υπάρχει κανένας κανόνας που να καθορίζει σε ποιο παιδί πρέπει να αφήσουν οι γονείς την περιουσία τους. Τα παιδιά έχουν τους ίδιους δεσμούς με τις δύο οικογένειες προσανατολισμού των γονέων τους, εκτός εάν συντρέχουν ειδικοί λόγοι. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 82 – 92).

Η δομή της σύγχρονης οικογένειας είναι περισσότερο κατανοητή όταν μελετηθεί σε συνδυασμό με την κατανομή των ρόλων και των σχημάτων που δημιουργούνται από αυτήν. Τα οικογενειακά σχήματα είναι βασικά τρία: (Παπαϊωάννου Κ., 1985, σελ. 4).

1. Ο πατέρας αρχηγός της οικογένειας. Μπορεί ουσιαστικά να μην είναι το πιο ισχυρό μέλος, όμως έχει την εξουσία και την ευθύνη λήψης αποφάσεων.

2. Η μητέρα αρχηγός της οικογένειας. Εδώ και τυπικά και ουσιαστικά η μητέρα είναι το κυρίαρχο μέλος. Είτε λόγω του χαρακτήρα της, είτε λόγω εκτάκτων περιστάσεων.

3. Κανείς από τους γονείς δεν αποδέχεται τις ευθύνες του ρόλου του.

Όπως είδαμε μέχρι τώρα, ανάλογα με το οικογενειακό σχήμα, διαμορφώνονται ως προς τη δομή τους οι σύγχρονες οικογένειες. Έχει σημασία το ποιος παίρνει κάθε φορά τις διάφορες αποφάσεις που έχουν αντίκτυπο στη δομή της οικογενειακής ομάδας. Γι' αυτό άλλωστε έχουμε και τις διάφορες παραλλαγές στον βασικό τύπο της σύγχρονης οικογένειας. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 34 – 35).

Για να κατανοήσουμε όμως καλύτερα τις αλλαγές που επήλθαν στη δομή της οικογένειας και κατ' επέκταση και στους ρόλους μέσα σ' αυτή, είναι καλό να δούμε την εξέλιξη των ρόλων, του άνδρα και της γυναίκας στην κοινωνία και φυσικά και στην οικογένεια.

Η μετάβαση από τη γυναικοκρατία στην ανδροκρατία συνδέεται με τη δεύτερη βιομηχανική επανάσταση, της νεολιθικής εποχής.

Στην αρχή η γεωργία και η κτηνοτροφία ήταν δουλειά της γυναίκας, καθώς και το γνέσιμο, η υφαντική κι η αγγειοπλαστική. Ο άνδρας είχε ασχολία του το κυνήγι και τη συλλογή καρπών. Είναι η εποχή της μητριαρχίας. Μετά από τις ελεύθερες σεξουαλικές σχέσεις, έχουν αρχίσει πια να μπαίνουν ορισμένοι

περιορισμοί, όπως απαγόρευση σεξουαλικών σχέσεων ανάμεσα στα αδέρφια. Επίσης έχουν αρχίσει να ζουν μαζί, ένας άνδρας και μια γυναίκα, αν και η περιπτωσιακή πολυγαμία, είναι δικαίωμα του άνδρα. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 34 - 35).

Την δεύτερη αυτή βιομηχανική επανάσταση, μεταξύ 6.000 και 3.000 π.χ. την χαρακτηρίζει η χρησιμοποίηση της δύναμης του βοδιού, του ανέμου, του αρότρου, της ρόδας, του ιστιοφόρου. Η γνώση των φυσικών ιδιοτήτων και μετάλλων, η χρησιμοποίηση των τούβλων σαν οικοδομικών υλικών και τα εφαρμοσμένα μαθηματικά.

Ο άνδρας κρατάει τώρα την γνώση και γίνεται κυρίαρχος. Το άροτρο που οδηγεί αντικατέστησε τη σκαπάνη που χειριζόταν η γυναίκα. Φαίνεται πως κατά την προϊστορία, ισχύει αυτό που ισχύει και σήμερα, ότι οι ρόλοι εξαρτώνται κατά μεγάλο μέρος από τη θέση του φύλου στην παραγωγή και γενικότερα στην οικονομική ζωή της κοινωνίας. Γι' αυτό και κάθε βαθμίδα της οικονομικής αναπτύξεως αντιστοιχεί και σε μιὰ ανάλογη μορφή οικογένειας. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 36). (Βλέπε κεφάλαιο 1.)

Αρα η κατανομή της εργασίας στα δύο φύλα έχει την παρακάτω εικόνα: η γυναίκα έχει υπ' ευθύνη της την εκτέλεση της οικιακής και παιδαγωγικής εργασίας ενώ ο άνδρας την εξασφάλιση των προς το ζην, έξω από το σπίτι. (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1989, σελ. 3412).

Από την περίοδο της εκβιομηχάνισης το μοτίβο αυτό αλλάζει και αντικαθίσταται από νέο, που καθορίζει τους ρόλους και την κατανομή της εργασίας ως εξής:

Η γυναίκα μπαίνει στο χώρο εργασίας δυναμικά και αρχίζει να εργάζεται και έξω από το σπίτι, χωρίς όμως να απαλλαγεί από τις οικιακές της εργασίες. Αυτό οδήγησε φυσικά στη διπλή επιβάρυνσή της.

Η άμβλυνση αυτή της κατάστασης επιτεύχθηκε με τη μεταρρύθμιση του οικογενειακού δικαίου. Μέσω αυτής της μεταρρύθμισης, η οποία έχει τη βάση της στη συντροφικότητα και τη συνεταιριστική θεωρία του γάμου, η συνύπαρξη του άνδρα στις δουλειές του σπιτιού και στην αγωγή του παιδιού είναι υποχρεωτική και επιβάλλεται από το δικαστήριο. (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1989, σελ. 3412).

Επιτυγχάνεται έτσι η ισότητα των δύο φύλων, στις ευθύνες και στους ρόλους οι οποίοι παύουν πια να χωρίζονται σε ανώτερους και κατώτερους, σε πρωτεύοντες και δευτερεύοντες. Οι σύζυγοι δεν μοιράζονται τους ρόλους, μοιράζονται τον ίδιο ρόλο. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 161).

Συμπερασματικά διαπιστώνεται ότι η οικογένεια έχει αλλάξει πλέον μορφή, περνώντας από την δημοσιότητα της οικογενειακής ζωής, στην ιδιωτικότητα του οικογενειακού χώρου. Καλείται λοιπόν η οικογένεια σήμερα, να ικανοποιεί τις συναισθηματικές ανάγκες των ατόμων που την απαρτίζουν και να υλοποιεί την πρωτογενή κοινωνικοποίηση του ατόμου στη διάρκεια της πρώτης ηλικίας, σταθεροποιώντας την προσωπικότητά του ως ενηλίκου. Συνέπεια όλων των παραπάνω είναι να δημιουργούνται μέσα στην οικογένεια σχέσεις αμεσότερες, εντονότερες αλλά και περισσότερο ευαίσθητες και εύθραυστες.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΡΟΛΩΝ

Οι ρόλοι των γονέων αλλά και των παιδιών στην οικογένεια μελετήθηκαν μέσα από διάφορα γνωστικά πλαίσια, ανάλογα με τον προσανατολισμό του θεωρητικού και τη θεωρία που αυτός ήθελε να υποστηρίξει.

Είδαμε και προηγουμένως την εξέλιξη στην κατανομή των ρόλων και τη μορφή που έχουν σήμερα. Πιστεύουμε όμως πως για τον Κοινωνικό Λειτουργό είναι αναγκαία η προσέγγιση του συστήματος "οικογένεια", μέσω όλων των γνωστικών πλαισίων που την μελετούν στους τύπους συμπεριφοράς σε αυτήν, σε συνάρτηση με το χρόνο και τον κοινωνικό χώρο.

Τα γνωστικά αυτά πλαίσια είναι: (Μισέλ Α., 1985, σελ. 22 – 28).

α. Το πλαίσιο της διαντίδρασης

Η οικογένεια βασικά είναι ένα σύστημα διαντίδρασης μεταξύ των μελών της. Κάθε μέλος κατέχει μια θέση που προσδιορίζεται από έναν ορισμένο αριθμό ρόλων. Οι ρόλοι αυτοί, είναι αυτοί που προσδοκούνται από τα άλλα μέλη. Συγκεκριμένες αντιδράσεις, σε συγκεκριμένες καταστάσεις.

β. Το δομο-λειτουργικό πλαίσιο

Η οικογένεια είναι ένα κοινωνικό υποσύστημα, όπου θέσεις και ρόλοι, έχουν σκοπό την διατήρησή του και μαζί την διατήρηση του κοινωνικού συστήματος, στο σύνολό του. Η οικογένεια ακολουθεί τις κοινωνικές αλλαγές με αλλαγές και διαφοροποιήσεις στους ρόλους και δεν επιδρά καθόλου σ' αυτές.

γ. Το πλαίσιο της περιβάλλουσας κατάστασης

Το άτομο αντιδράει και παίρνει τους διάφορους ρόλους στην κατάσταση που το περιβάλλει. Είναι μια κατάσταση διαντίδρασης που όμως εξαρτάται από την επικρατούσα γενική οικογενειακή κατάσταση που διαμορφώνει σε μεγάλο βαθμό συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφοράς και αντιδράσεων.

δ. Το θεσμικό πλαίσιο

Μελετά την οικογένεια σαν θεσμό καθαρά και την σχέση του με τους άλλους θεσμούς και την κουλτούρα της δεδομένης κοινωνίας.

ε. Το πλαίσιο της ανάπτυξης

Θεωρεί την οικογένεια σαν ομάδα ατόμων που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, θεωρεί όμως τους ρόλους σαν εσωτερικά ζευγαρωτούς.

Η ποιότητα και ο τύπος της διαντίδρασης εξελίσσονται παράλληλα με τις αλλαγές που επιφέρει η ηλικία των μελών της οικογενειακής ομάδας και η σύνθεσή της.

Διακρίνονται 7 οικογενειακοί κύκλοι:

- ❖ Περίοδος που το ζευγάρι είναι χωρίς παιδιά.
- ❖ Περίοδος που τα παιδιά είναι προσχολικής ηλικίας (κάτω των 6 ετών)
- ❖ Περίοδος που τα παιδιά είναι σχολικής ηλικίας (6 – 12 ετών)
- ❖ Περίοδος που τα παιδιά είναι εφηβικής ηλικίας (13 – 18 ετών)

- ❖ Περίοδος που τα παιδιά έχουν περάσει το 18ο έτος της ηλικίας τους, όμως ζουν ακόμα με τους γονείς τους.
- ❖ Η μεταγονεϊκή περίοδος, ο πατέρας εργάζεται και τα παιδιά έχουν εγκαταλείψει την γονεϊκή στέγη.
- ❖ Περίοδος που οι γονείς είναι συνταξιούχοι.

Ανάλογα με τον κύκλο που διανύει η οικογένεια μοιράζει κάποιους ρόλους στα μέλη της. Η δυσλειτουργία έρχεται όταν διαταραχθεί η αντιστοιχία ρόλων – οικογενειακού κύκλου. Πάντα βέβαια υπάρχουν διαφοροποιήσεις ανάλογα με το χώρο και τον χρόνο και ανάλογα διαφοροποιούνται οι ρόλοι και ο τρόπος λειτουργίας του συστήματος οικογένεια. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 22 – 28).

Όσον αφορά το θέμα λήψης αποφάσεων μέσα στην οικογένεια παραθέτουμε τα αποτελέσματα σχετικής έρευνας. (Γκιζέλη, Καντατζόγλου, Τεπέλογλου, Φίλια, 1984, σελ. 109 – 118).

Αποφάσεις μόνον από τους γονείς

Αυτές παίρνονται συνήθως για οικονομικά θέματα. Άλλοτε αποφασίζει μόνο ο πατέρας, άλλοτε οι δύο γονείς μαζί σπάνια όλη η οικογένεια. Επίσης θέματα διακοπών, καθώς και θέματα εκπαίδευσης συζητούνται μόνον από τους γονείς από τους οποίους παίρνονται και οι σχετικές αποφάσεις, σπάνια μόνο από τον πατέρα.

Αποφάσεις από όλους

Αυτές είναι σχετικές με προβλήματα του σχολείου, με βιβλία με την θρησκεία και με την εκπαίδευση των παιδιών η οποία θεωρείται το πιο σημαντικό μέσο για απόκτηση κοινωνικού γοήτρου και οικονομικής ευημερίας. Έρευνα που ολοκληρώθηκε το 1964 – 65, έδειξε ότι ένα υψηλό ποσοστό ερωτηθέντων παρακινήθηκαν από τον πατέρα τους να φοιτήσουν στο πανεπιστήμιο. Το 1972, οι πιο πολλοί φοιτητές είχαν αποφασίσει μόνοι για τις σπουδές τους.

Αποφάσεις μόνο από τα παιδιά

Οι γονείς αφήνουν τα παιδιά να παίρνουν όχι σοβαρές και καθημερινές αποφάσεις, αλλά πολύ θα ήθελαν να τα επηρεάσουν και συχνά προσπαθούν έμμεσα γι' αυτό.

Δεν έχουν ωριμάσει να δέχονται τις αποφάσεις των παιδιών. Τα παιδιά τους λένε αυταρχικούς.

Η Ελληνική Οικογένεια έχει διατηρήσει σχέσεις και δεσμούς στα μέλη, αν και τείνουν να χαλαρώσουν αυτοί οι δεσμοί.

Αυτό πιθανόν να οφείλεται στο ότι περιορίζονται οι λειτουργίες της οικογένειας. Ευθύνες σχετικά με την διαπαιδαγώγηση των παιδιών, αναλαμβάνουν όλο και σε μεγαλύτερο βαθμό και άλλοι φορείς. (Οι ομάδες ομηλικών, η εκκλησία, το σχολείο, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, διάφορα ιδρύματα).

Ηθική υποχρέωση των παιδιών παραμένει πάντα η φροντίδα των γερόντων.

Οι ρόλοι των μελών της οικογένειας και κυρίως των γονέων, όσον αφορά την κοινωνική και παιδαγωγική υφή, με το πέρασμα του χρόνου τροποποιούνται, ανάλογα με την παιδευτική λειτουργία που επιτελεί ο καθένας σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Η λειτουργία αυτή καθορίζεται πάντα από το φύλο και την ηλικία του παιδιού. Εξετάζοντας λοιπόν το πώς τροποποιούνται οι λειτουργίες της οικογένειας και κατά συνέπεια οι ρόλοι των γονέων, μπορούμε να διακρίνουμε: (Κρουσταλάκης Γ. σελ. 71 – 74).

α. Ενέργειες των γονέων προς το παιδί που στοχεύουν στην κάλυψη βιολογικών του αναγκών.

β. Προσπάθειες που αποσκοπούν στην κοινωνικοποίηση του παιδιού μέσω της εκμάθησης τρόπων συμπεριφοράς και μηχανισμών επικοινωνίας με το περιβάλλον. Οι γονείς συνηθίζεται να προβάλλουν για μίμηση τους εαυτούς τους. Κατά τη διάρκεια της κοινωνικοποίησης διδάσκονται οι κοινωνικοί ρόλοι των φύλων μέσα στην οικογένεια, δηλαδή του άνδρα και της γυναίκας αντίστοιχα στο αγόρι ή στο κορίτσι. Μέσα στην οικογένεια το παιδί δέχεται τα πρώτα μαθήματα κοινωνικής αγωγής. Δηλαδή πώς να συμπεριφέρεται σε μια ομάδα και πώς να ρυθμίζει τη συμπεριφορά του, ανάλογα προς εκείνη των υπολοίπων μελών της.

γ. Ενέργειες από την πλευρά των γονέων που έχουν στόχο τους την πνευματική ανάπτυξη του παιδιού.

δ. Προσπάθειες της οικογένειας για συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού και διατήρηση της ψυχικής του υγείας.

Από τα παραπάνω βλέπουμε τους ρόλους που υιοθετούν οι γονείς καθώς το παιδί αναπτύσσεται. Με την ανάληψη του κάθε ρόλου σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, θέλουν να επιτύχουν την ομαλή κοινωνικοποίηση του παιδιού προτρέποντάς το να προσαρμόσει και αυτό ανάλογα τη συμπεριφορά του προς τους άλλους.

Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η οικογένεια ξεχωρίζει από τις άλλες κοινωνικές ομάδες, λόγω της σημαντικότητας της επιρροής της στην διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Αποτελεί τον πρωταρχικό παράγοντα στην ανάπτυξη του ατόμου και στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του. Η άμεση επαφή του ατόμου με την οικογένεια και η μοναδική σχεδόν επιρροή της, για μεγάλο χρονικό διάστημα, σε μια περίοδο όπου ο ψυχικός μηχανισμός του ατόμου είναι εύπλαστος, εξηγεί την ξεχωριστή μορφοποιό δύναμη της οικογένειας. Εκτός αυτού, η δημιουργία έντονων συναισθηματικών δεσμών μεταξύ γονέων και παιδιών, έχει σαν αποτέλεσμα την ένταση και τη διάρκεια στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μελών της. (Παρασκευόπουλος Ι., 1985, σελ. 144).

Η οικογένεια επιδρά καθοριστικά πάνω στο άτομο. Αυτό είναι που την κάνει τον ουσιαστικότερο και βασικότερο φορέα αγωγής. Ο ρόλος που έχει στο σχηματισμό και την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού, είναι το ίδιο σημαντικός με εκείνον της μητρικής κοιλιάς, όπου κυοφορείται η ανθρώπινη ύπαρξη. Με τη σωστή πραγματοποίηση του έργου της, οι υπόλοιπες επιρροές είναι ελάχιστες. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τα παιδιά να “παραμένουν ανεπηρέαστα από ότι συμβαίνει γύρω τους. Άτρωτα από τα βέλη της ηθικής αποχαλίνωσης”. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 233). Αυτό παρατηρείται ακόμα και αν ζουν σε γειτονιές με μεγάλη εγκληματικότητα.

Ο Hartshorne και May αξιολογώντας τους βασικούς φορείς της αγωγής του παιδιού τους ιεράρχησαν ως εξής: (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 233 – 234).

α. Πρώτη έρχεται η οικογένεια με το μεγαλύτερο βαθμό επίδρασης πάνω στο παιδί. Η μητέρα ασκεί μεγαλύτερη επήρεια από τον πατέρα.

β. Μετά την οικογένεια, οι φίλοι και οι συνομήλικοι είναι αυτοί που ασκούν μεγάλες επιδράσεις πάνω στο παιδί. Καλύπτουν τα 2/3 της επίδρασης της οικογένειας. Στις περιπτώσεις όπου παρατηρείται χαλαρότητα ή και ανεπάρκεια στις σχέσεις παιδιού - οικογένειας, οι επιδράσεις των φίλων βαθαίνουν και πληθαίνουν.

γ. Τελευταίος στην ιεραρχία, έρχεται ο ρόλος του σχολείου, που καλύπτει το 1/20 της επίδρασης της οικογένειας. Παρατηρείται δηλαδή συρρίκνωση της προσφοράς του σήμερα, σε αντιδιαστολή με άλλες εποχές.

Η οικογένεια δηλαδή "είναι υπεύθυνη για την πρώτη ταυτότητά μας και τη στάση μας απέναντι στους ανθρώπους και τις αξίες της ζωής". (Γιαννικόπουλος Α. 1991). Η απουσία της οικογένειας οδηγεί σε συναισθηματικό κενό. Κάθε προσπάθεια, για κάλυψη της μητρικής στοργής και της πατρικής ασφάλειας με υλικά αγαθά, δημιουργεί παιδιά επιρρεπή σε παρανομία και ναρκωτικά και με ακόρεστη συναισθηματική πείνα. (Γιαννικόπουλος Α. 1991, σελ. 234).

Η προτεραιότητα της οικογένειας διαφαίνεται από τους εξής λόγους: (Γιαννικόπουλος Α. 1991, σελ. 235).

α. Από τη βαθιά επίδραση που ασκεί στο παιδί, σε μικρή ηλικία που είναι ακόμα εύπλαστο και χωρίς ολοκληρωμένη προσωπικότητα.

β. Από τις συνθήκες που υφίστανται στο οικογενειακό περιβάλλον και που αποτυπώνονται στην ψυχή του παιδιού έχοντας ισόβια διάρκεια.

γ. Από τις συνθήκες που διαμορφώνονται για να μπου οι βάσεις προσανατολισμού του παιδιού, στον κόσμο των αξιών και ιδεών. Σύμφωνα με τον Parsons η οικογένεια είναι αυτή που βάζει τις βάσεις της κοινωνικής προσαρμογής και της διαμόρφωσης της προσωπικότητας του ανθρώπου.

δ. Από τη διάρκεια και αντοχή των πλέον συνεκτικών δεσμών των μελών της, στο πέρασμα του χρόνου.

ε. Και τέλος, από τη δυνατή έλξη που δημιουργεί στο παιδί το οποίο προσκολλάτε σε πρόσωπα που ικανοποιούν τις φυσιολογικές και κοινωνικές ανάγκες του. Αυτό συνεπάγεται τη βαθύτερη επίδραση των γονέων προς το παιδί με τη βοήθεια των μηχανισμών που αναπτύσσει το ίδιο, τη μίμηση και την ταύτιση.

Όπως αναφέρει και η Τζόνσον – Τουρνά Ιωαννίδου σε σημειώσεις σχετικές με την “ψυχολογική ωριμότητα”, η οικογένεια είναι αυτή που θα πρέπει να βοηθά το παιδί να ανεβαίνει σταδιακά την κλίμακα της ψυχολογικής ωριμότητας. Να μπορεί δηλαδή να αποκτά βαθμιαία κάποια ανεξαρτητοποίηση, από το οικογενειακό περιβάλλον, ώστε να επιτύχει τη διαφοροποίηση και εξατομίκευση του. Να αποκτήσει τη δική του συγκροτημένη προσωπικότητα, που θα εκτιμά και θα αποδέχεται χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι θα πρέπει να διακόψει κάθε συναισθηματική επαφή με την οικογένειά του. Για να μπορέσουν όμως οι γονείς να βοηθήσουν το παιδί τους σε κάτι τέτοιο, θα πρέπει να βρίσκονται οι ίδιοι σε ένα αρκετά ικανοποιητικό επίπεδο ψυχολογικής ωριμότητας. (Τζόνσον - Τουρνά, σελ. 1 – 9).

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι το παιδί βρίσκεται κάτω από την εποπτεία κάποιου μέλους της οικογένειας 24 ώρες το 24ωρο. Επομένως η οικογένεια, είναι ο φορέας διαμόρφωσης των αξιών του παιδιού καθώς μεταβιβάζει σ' αυτό τα ήθη και τα έθιμα της κοινότητας, τους θεσμούς και τις αξίες της κοινωνίας. Με άλλα λόγια η οικογένεια κοινωνικοποιεί το παιδί, το βοηθά να διαμορφώσει με τη σειρά του ιδεολογίες στην αυριανή κοινωνία και το προετοιμάζει έτσι ώστε να δημιουργήσει την οικογένεια του αύριο.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

“Λειτουργίες είναι οι υπευθυνότητες εκείνες, τις οποίες αναλαμβάνει η οικογένεια προκειμένου να καθοδηγήσει και να φροντίσει τα μέλη της”. (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό 1989, σελ. 3424).

Οι υπευθυνότητες αυτές αλλάζουν από κοινωνία σε κοινωνία. Για παράδειγμα σε μια προ-βιομηχανική αγροτική κοινωνία υπάρχει ένα ευρύτερο φάσμα λειτουργιών της οικογένειας. Σε αντιδιαστολή με τις λειτουργίες που έχει η οικογένεια μιας βιομηχανικής κοινωνίας, στηριζόμενης κατά μεγάλο βαθμό στην τεχνολογία.

Επίσης άλλες είναι οι ανάγκες που καλύπτει η αγροτική οικογένεια, που έχει εξ' ολοκλήρου την ευθύνη για την υλική υποστήριξη και προστασία των μελών της για την αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών, όπως φωτιά ή

πλημμύρα, για την κάλυψη συναισθηματικών αναγκών και εκπαίδευσης για την ανεύρεση επαγγελματικής εργασίας στα μέλη της, θρησκευτικής καθοδήγησης και ψυχαγωγίας αλλά ίσως και συμμετοχής στην επιλογή συντρόφου.

Αντίθετα στις βιομηχανικές αστικές κοινωνίες, πολλές από τις παραπάνω υπευθυνότητες έχουν μεταφερθεί σε άλλους φορείς, όπως το σχολείο το οποίο αναλαμβάνει να διδάξει, να καθοδηγήσει, να ψυχαγωγήσει, να καλλιεργήσει και να προσανατολίσει επαγγελματικά τα άτομα. (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1991, σελ. 3424*).

Στις βιομηχανικές κοινωνίες, αναπτύσσονται παράλληλα και άλλοι φορείς που αναλαμβάνουν τις υπευθυνότητες τις οποίες είχε αρχικά η οικογένεια. Η προστασία του ατόμου πλέον περνά για παράδειγμα στα χέρια της αστυνομίας και της πυροσβεστικής, ενώ η φροντίδα για την υγεία, στα νοσοκομεία. Οι οργανισμοί πρόνοιας προσφέρουν βοήθεια σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών ή ανεργίας και η εκκλησία αναλαμβάνει να παίξει το ρόλο του πνευματικού καθοδηγητή. Τον τομέα της ψυχαγωγίας των έχουν αναλάβει πλέον τα θέατρα, τα αθλητικά κέντρα, η τηλεόραση και τα κέντρα διασκέδασης. (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό 1991, σελ. 3424*).

Οι λειτουργίες που έχει η οικογένεια, δεν περιορίζονται μόνο στις ευθύνες απέναντι στα παιδιά, αλλά επεκτείνονται και στις ευθύνες του ενός συζύγου προς τον άλλο. Έτσι η ικανοποίηση σεξουαλικών αναγκών, ο καταμερισμός της εργασίας στο σπίτι, η φροντίδα των παιδιών αλλά και η προσφορά συναισθηματικής στήριξης, είναι μερικές ακόμα λειτουργίες που επιτελεί η οικογένεια. (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1991, σελ. 3424*).

Ο ρόλος που έχει η σύγχρονη οικογένεια, όπως υποστηρίζει ο Duvall (1971) είναι να αποτελέσει το επίκεντρο της ανθρώπινης ανάπτυξης. Η υπευθυνότητα αυτή περιέχει τις εξής λειτουργίες:

α. Προσφορά αγάπης μεταξύ των συζύγων, στις σχέσεις γονέων – παιδιών αλλά και μεταξύ διάφορων γενεών.

β. Προσφορά ασφάλειας, αποδοχής και αναγνώρισης σε κάθε μέλος της οικογένειας γι' αυτό που είναι και για το δυναμικό που έχει.

γ. Προσφέρει ικανοποίηση και παροτρύνει την αίσθηση για δημιουργία και στόχους.

δ. Προσφέρει συντροφικότητα και συναναστροφή σε σταθερή και διαρκή βάση.

ε. Προσφέρει τη δυνατότητα για κοινωνική τοποθέτηση και κοινωνικοποίηση.

στ. και τέλος μπορεί να προσφέρει έλεγχο και την αίσθηση του σωστού (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1991, σελ. 34 – 24).

Ο Ι. Παρασκευόπουλος στο βιβλίο του Εξελικτική Ψυχολογία αναφέρει τις εξής λειτουργίες που έχει αναλάβει και εκτελεί η οικογένεια:

α. Φροντίζει να ικανοποιεί τις βασικές βιολογικές ανάγκες και τη σωματική υγεία και ακεραιότητα του παιδιού.

β. Φροντίζει για την κοινωνικοποίηση του παιδιού. Να μάθει δηλαδή το παιδί τις μορφές συμπεριφοράς που απαιτεί η κοινωνική ομάδα από κάθε άτομο – μέλος της, και να της αποδεχθεί με θέρμη.

γ. Φροντίζει για τη δημιουργία υγιούς προσωπικότητας. Ισχυροποιεί και συντηρεί τη συναισθηματική ισορροπία την κοινωνική προσαρμογή και τη γενικότερη ψυχική υγεία του παιδιού.

δ. Φροντίζει για την ανάπτυξη των γνωστικών ικανοτήτων. Εξασφαλίζει στο παιδί ένα περιβάλλον πλούσιο σε μορφωτικά ερεθίσματα, έτσι ώστε να μπορεί να δραστηριοποιεί πλήρως τις νοητικές του ικανότητες και να τις εκμεταλλεύεται. (Παρασκευόπουλος Ι., 1985, σελ. 144).

Οι δύο πρώτες λειτουργίες της οικογένειας είναι η αρχική ευθύνη της και έχουν αναγνωριστεί σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες όλων των εποχών. Ενώ οι δύο τελευταίες αν και συντείνουν στην ανάπτυξη της προσωπικότητας, μόλις τελευταία άρχισαν να συνειδητοποιούνται και να υποδεικνύονται. (Παρασκευόπουλος Ι., 1985, σελ. 144).

Με την παραπάνω τοποθέτηση αναφορικά με τις λειτουργίες της οικογένειας συμφωνεί και ο Ν. Ackerman, ο οποίος υποστηρίζει ότι οι ρόλοι και σκοποί που διεκπεραιώνει η οικογένεια είναι οι εξής: (Τσιάντης Γ., σελ. 98 – 99).

α. Παρέχει υλικά αγαθά, όπως τροφή και κατοικία, για τη διατήρηση της ζωής των μελών της και την προστασία τους από εξωτερικούς κινδύνους.

β. Παρέχει κοινωνική συντροφικότητα, η οποία αποτελεί τον στυλοβάτη των συναισθηματικών σχέσεων της οικογένειας.

γ. Παρέχει τη δυνατότητα στα μέλη της, να αναπτύξουν την προσωπική τους ταυτότητα, η οποία είναι συνδεδεμένη με την οικογενειακή ταυτότητα. Για να μπορέσει το παιδί να αντιμετωπίσει καινούργιες εμπειρίες και να δημιουργεί νέους δεσμούς χρειάζεται να έχει οπωσδήποτε το αίσθημα ταυτότητας.

δ. Δημιουργεί σεξουαλικά πρότυπα και ρόλους οι οποίοι ετοιμάζουν από πριν το δρόμο για τη σεξουαλική ωρίμανση και ικανοποίηση.

ε. Με την εκπαίδευση των παιδιών σε ρόλους κοινωνικούς και με την αρμόζουσα προετοιμασία έτσι ώστε να αποδεχθούν τις κοινωνικές τους ευθύνες, η οικογένεια επιτυγχάνει άλλον ένα σκοπό, την κοινωνικοποίησή τους.

στ. Τέλος η οικογένεια συμβάλλει στην καλλιέργεια γνώσεων και υποστηρίζει τη δημιουργικότητα και τις πρωτοβουλίες που κάθε μέλος της είναι διατεθειμένο να αναπτύξει.

Ο Parsons αποδίδει στην οικογένεια δύο βασικές λειτουργίες:

- ☞ την κοινωνικοποίηση των παιδιών και
- ☞ την σταθεροποίηση της προσωπικότητας των ενηλίκων

Αναφορικά με την πρώτη λειτουργία της οικογένειας, υποστηρίζει ότι για να μπορέσουν οι γονείς να γίνουν φορείς κοινωνικοποίησης, θα πρέπει και οι ίδιοι να είναι ενταγμένοι στο κοινωνικό σύστημα και να έχουν κάνει κτήμα τους τις κύριες ιδέες της κουλτούρας. Έτσι μόνο μπορούν να μεταδώσουν στο παιδί τις βασικές ιδέες, αξίες και νοήματα της κοινωνίας. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 85).

Σχετικά με την δεύτερη βασική λειτουργία της οικογένειας, ο Parsons θεωρεί σπουδαιότερο την σταθεροποίηση της προσωπικότητας των ενηλίκων, παρά την ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Βασικά η οικογένεια, προσφέρει στους συζύγους συναισθηματική ισορροπία και καλύπτει την ανάγκη του ανθρώπου να αισθάνεται ότι ανήκει κάπου. Τα παιδικά κατάλοιπα, η προσωπικότητα του ενηλίκου, εκφράζονται με τη δημιουργία σχέσεων διαντίδρασης με τα παιδιά. Επειδή όμως ο γονεϊκός ρόλος έχει προτεραιότητα, επιτρέπει την υπέρβαση της παιδιάστικής κατάστασης. Επίσης το κατάλοιπο της οιδιπόδειας αγάπης για την μητέρα ή πατέρα ξεπερνιέται με την ετερόφυλη αγάπη των ενηλίκων. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 85).

Η θεωρία του Parsons για τις λειτουργίες της οικογένειας βρήκε αμφισβήτηση για το γεγονός ότι χωρίζει ανδρικούς και γυναικείους ρόλους σε μια

ανδροκρατούμενη κοινωνία όπου αναγκαστικά ο άνδρας γίνεται ολοκληρωμένο και υπεύθυνο άτομο, ενώ η γυναίκα εξαρτάται από αυτόν και τον ακολουθεί. Έτσι διαιωνίζονται ρόλοι ανδρικοί και γυναικείοι με το να ταυτίζεται το αγόρι με τον πατέρα και το κορίτσι με τη μητέρα. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 85).

Αυτό σήμερα τείνει να ξεπεραστεί στις οικογένειες "διπλής σταδιοδρομίας". Όπου οι ρόλοι δεν μοιράζονται ανάλογα με το φύλο και κύρια χαρακτηριστικά της είναι η επαγγελματική απασχόληση και των δύο συζύγων, καθώς και η συμμετοχή τους στις οικογενειακές εργασίες. Επίσης βρήκε αμφισβήτηση ως προς την λειτουργία της σταθεροποίησης της ενήλικης προσωπικότητας για το γεγονός ότι δεν υπάρχει σταθεροποίηση και ότι η προσωπικότητα συνεχώς μεταβάλλεται καθώς μεταβάλλονται και οι ρόλοι στη ζωή και στην οικογένεια, στις διάφορες γονεϊκές φάσεις. (Μισέλ Α., 1985, σελ. 153 – 166).

Περιληπτικά παραθέτουμε μερικές ακόμα απόψεις που αναφέρονται στις λειτουργίες της οικογένειας.

Ο G. P. Murdock διακρίνει 4 θεμελιώδεις λειτουργίες: σεξουαλική, οικονομική, αναπαραγωγική, εκπαιδευτική.

Ενώ ο Kingsley Davis διακρίνει: αναπαραγωγή, συντήρηση ανήλικων τέκνων, ένταξη, κοινωνικοποίηση.

Όσο συστηματοποιείται η οργάνωση της κοινωνίας, τόσο οι βασικές λειτουργίες της οικογένειας περιορίζονται κυρίως στην κάλυψη συναισθηματικών αναγκών (Μπότομορ Τ., 1983, σελ. 204).

Οι λειτουργίες δηλαδή της οικογένειας επιδρούν σημαντικά στην ανάπτυξη του ανθρώπου. Ποιες μπορεί να είναι όμως οι συνέπειες όταν οι λειτουργίες αυτές αποκλίνουν σημαντικά ή δεν υφίστανται καν;

Τα παρεπόμενα της εκτροπής, από την καθορισμένη θέση που πρέπει να έχει η οικογένεια, μπορεί να δημιουργήσουν στα μέλη της τα εξής: (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1989, σελ. 3424 – 3425).

α. υποβάλλονται στο αίσθημα της κοινωνικής απόρριψης, ακόμα και στέρηση κοινωνικών και επαγγελματικών ευκαιριών.

β. παιδιά που δεν διαφωτίστηκαν τις ηθικές αρχές της κοινωνίας από την οικογένειά τους, μπορεί να γευτούν την άρνηση ή την απόκρουση, από άλλα παιδιά "ηθικών" οικογενειών.

γ. στις περιπτώσεις που η οικογένεια αδυνατεί να αναλάβει κάποιους ρόλους, υπάρχει κίνδυνος οι ρόλοι αυτοί να μείνουν ανεκπλήρωτοι, εάν δεν βρεθεί άλλος αρμόδιος αναπληρωτής. Συνέπεια αυτού είναι, τα μέλη της οικογένειας να στερηθούν τις λειτουργίες αυτές και να υποστούν τις συνέπειες της στέρησης. Το γεγονός αυτό αναφέρεται στις οικογένειες που δεν παρέχουν στα παιδιά βασικά πράγματα όπως, καλή διατροφή, υγιεινή προστασία, αγάπη, κατανόηση.

δ. η έλλειψη σαφήνειας των λειτουργιών και των ορίων, ανάμεσα στην οικογένεια και στους άλλους κοινωνικούς φορείς, είναι ικανή να επιφέρει σύγχυση στα νεαρά μέλη της οικογένειας. Η κατάσταση επιδεινώνεται, όταν το παιδί δέχεται σωρεία αντιφατικών απόψεων για το επιθυμητό, αναφορικά με την ηθική, τους στόχους, τα δικαιώματα, τις υπευθυνότητες.

Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι η οικογένεια αναλαμβάνει να παίξει τον πρωτεύοντα ρόλο, στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και την κοινωνικοποίηση του παιδιού. Σ' αυτή εγκαθιδρύονται και θεσμοποιούνται λειτουργίες ζωτικής σημασίας για τα μέλη της, γι' αυτό θα πρέπει να εκτελούνται πλήρως και σωστά.

Πολλές είναι οι υπευθυνότητές της. Πάνω απ' όλα όμως η οικογένεια πασχίζει συνεχώς να στεριώνει δεσμούς ειλικρινούς και ανιδιοτελούς αγάπης. Αγάπης που συνεπάγεται υπέρβαση του εγώ. Γι' αυτό όπου υπάρχει το εγώ, η αγάπη είναι πεπερασμένη και σχετική.

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΥΣΗ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η Muhina αναφέρει ότι "οι εσωτερικές ενέργειες δεν εμφανίστηκαν από μόνες τους. Είναι αποτέλεσμα του περάσματος στο εσωτερικό, των εξωτερικών εκείνων μορφών της προσανατολιστικής ενέργειας, που με τη βοήθειά τους τα παιδιά έλυναν τα προβλήματά τους στα προηγούμενα στάδια ανάπτυξής τους. Αυτή η διαδικασία του περάσματος των εξωτερικών ενεργειών στο εσωτερικό, ονομάζεται στην ψυχολογία, εσωτερίκευση". (Muhina V., 1990, σελ. 53).

Το ίδιο σχεδόν νόημα έχει και ο ορισμός του Ρ. Λαιγκ ο οποίος γράφει ότι, “εσωτερίκευση σημαίνει το να αναπαριστάς την απεικόνιση του εξωτερικού πάνω στο εσωτερικό”. (Λαίγκ Ρ., 1975, σελ. 21).

Και από τους δύο αυτούς ορισμούς συμπεραίνουμε πως η εσωτερίκευση συνεπάγεται τη μεταβίβαση μιας ομάδας σχέσεων ή στοιχείων (εξωτερικές ενέργειες) από ένα τρόπο εμπειρίας προς κάποιους άλλους. Η αφομοίωση των εξωτερικών ενεργειών, που γίνεται με τη βοήθεια της οικογένειας, οδηγεί στην εμφάνιση και τελειοποίηση των εσωτερικών ψυχικών ενεργειών, καθώς και στην πρόοδο της ψυχικής ανάπτυξης του παιδιού.

Τα μεταβιβαζόμενα στοιχεία από την οικογένεια στο παιδί, είναι αυτά τα οποία διαμορφώνουν την προσωπικότητα του παιδιού. Κι αυτό γιατί καθορίζουν τις πράξεις και γενικά τις δραστηριότητές του, εσωτερικεύονται σχέσεις και λειτουργίες μεταξύ στοιχείων που μπορεί να είναι πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις. (Λαίγκ Ρ., 1975, σελ. 21).

Η εσωτερίκευση όμως εξαρτάται και από τις σχέσεις μέσα στην οικογένεια σε κάποια δεδομένη χρονική στιγμή. Αυτό είναι λογικό, διότι η οικογένεια δεν είναι αντικείμενο που το μοιράζονται τα μέλη της, αλλά ένα σύνολο υποομάδων και μαζί ένα σύνολο πολλών και διαφορετικών ομάδων, αλλά και μέσα σε κάθε ομάδα χωριστά. Η εσωτερίκευση επιτυγχάνεται μέσω της όρασης, του ήχου, της αφής, των συναισθημάτων κ.ά. (Λαίγκ Ρ., 1975, σελ. 21).

Βλέπουμε από τα παραπάνω, ότι ανάλογα με την εσωτερίκευση της οικογένειας του, είναι κατά συνέπεια και η τοποθέτηση του παιδιού, απέναντι στη ζωή. Έτσι ανάλογα διαμορφώνεται και ο τρόπος ζωής του, ο τρόπος που σκέφτεται και οι πράξεις του. Με την εσωτερίκευση διαμορφώνονται οι βάσεις και ο σκελετός του χαρακτήρα του ατόμου.

B. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

III. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ – ΑΝΑΓΚΕΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ - ΟΡΙΣΜΟΙ

Σύμφωνα με τον Ν. Πετρουλάκη, “κοινωνικοποίηση ονομάζεται η διαδικασία της προσλήψεως ενός ατόμου μέσα στην κοινωνία και η προσαρμογή του στο κοινωνικό του περιβάλλον”. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 243).

Κατά τον Parsons, “κοινωνικοποίηση είναι η εσωτερίκευση της κουλτούρας μέσα στην οποία γεννήθηκε το παιδί. Συμπληρωματικά αναφέρεται ως “η διαδικασία απόκτησης των στάσεων και της ικανότητας, που είναι απαραίτητες προκειμένου να διαδραματίσει κανείς, ένα συγκεκριμένο κοινωνικό ρόλο”. (Μισέλ Α., 1981, σελ. 106).

Πιο αναλυτικός στον ορισμό του είναι ο Ζ. Δρόσος, ο οποίος αναφέρει πως, “κοινωνικοποίηση είναι η απόκτηση από το παιδί της ικανότητας να εντάσσεται και να ζει αρμονικά μέσα στην ομάδα και στο περιβάλλον του. Γενικότερα, να έχει καλές σχέσεις με το οικογενειακό του περιβάλλον, να διατηρεί φιλικές σχέσεις με τ’ άλλα παιδιά, να πειθαρχεί στους κανόνες του παιχνιδιού, να έχει κοινωνικά παραδεκτή συμπεριφορά” (Δρόσος Ζ., 1985, σελ. 54).

Επίσης ο Β. Χαραλαμπόπουλος αναφέρει πως ο όρος κοινωνικοποίηση, δηλώνει “τη διαδικασία εκείνη με την οποία αναπτύσσει κάποιος τη δική του προσωπικότητα, εσωτερικεύοντας και εγκρίνοντας τον πολιτισμό της κοινωνίας του”. (Χαραλαμπόπουλος Β., 1993, σελ. 59).

Τέλος η κοινωνικοποίηση σύμφωνα με τον Δ. Γ. Τσαούση, είναι “η διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης του ατόμου σε ένα κοινωνικό σύνολο”. Στον ορισμό αυτό εμπεριέχονται δύο έννοιες:

α. η κοινωνικοποίηση βοηθά το άτομο να αποκτήσει μια θέση στην κοινωνία.

β. με τον τρόπο αυτό το άτομο γίνεται μέλος του συνόλου. (Τσαούσης Δ., 1993, σελ. 145 – 146).

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η κοινωνικοποίηση είναι μια διαδικασία που εμφανίσθηκε για πρώτη φορά, όταν για πρώτη φορά εμφανίσθηκε και η ανθρώπινη κοινωνία. Η διαδικασία αυτή αφορούσε και αφορά, τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα εντάσσονται στο κοινωνικό σύνολο.

Με το πέρασμα του χρόνου και σε κάθε προσπάθεια, διαπαιδαγώγησης των παιδιών, συναντάται μια θεωρία κοινωνικοποίησης που εκφράζει τα μέλη της συγκεκριμένης κοινωνίας. (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 22 – 24).

Πριν από 2.000 χρόνια η κοινωνικοποίηση των παιδιών των Σπαρτιατών διαμόρφωνε κυρίως αθλητές και στρατιώτες, ενώ αυτή των Αθηναίων κυρίως διανοούμενους, φιλόσοφους και δημοκρατικούς πολίτες. Έχουμε έτσι αναφορά στην κοινωνικοποίηση σε κάθε κοινωνιολογικό, φιλοσοφικό ή θρησκευτικό σύγγραμμα. (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 22 – 24).

Στην “Πολιτεία” του Πλάτωνα, οργανώνεται ένα ολόκληρο σύστημα κοινωνικοποίησης με ιδιαίτερους σε κάθε περίπτωση στόχους. Στο Χέγκελ, βλέπουμε μια φιλοσοφικοκοινωνική και ιδεαλιστική θεώρηση της κοινωνικοποίησης του ατόμου στους θεσμούς του κράτους. Στο Μαρξ, η σχέση ανθρώπου και κοινωνικών δομών αποτελεί το αντικείμενο του προβληματισμού. (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 22 – 24).

Μερικές από τις μελέτες των κοινωνιολόγων του τέλους του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ου που ασχολήθηκαν με την κοινωνικοποίηση του ατόμου, προετοίμασαν από μεθοδολογική άποψη το έδαφος για μια πιο σωστή επιστημονικά προσέγγιση του φαινομένου αυτού. Με το θέμα αυτό δεν ασχολήθηκε μόνο η κοινωνιολογία αλλά και άλλες επιστήμες. (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 22 – 24).

Είτε όμως πρόκειται για κοινωνιολογική προσέγγιση, είτε για ψυχολογική, ψυχαναλυτική κ.ά., πρέπει να ψάξουμε στη δεκαετία του 1930 για τα πρώτα συγγράμματα που ασχολήθηκαν με το πρόβλημα της κοινωνικοποίησης.

Με το πέρασμα του χρόνου και λόγω των αλλαγών από τις προόδους των επιστημών, ιδιαίτερα της κοινωνιολογίας, το ενδιαφέρον στα σύγχρονα συγγράμματα, γέρνει προς την κοινωνιολογική προοπτική. Στα πλαίσια της

εξέλιξης αυτής η προσωπικότητα του ατόμου θεωρείται συχνότερα σαν ένα μέγεθος που μετέχει σε μια συνάντηση κοινωνικών μεταβλητών, χωρίς να εξηγείται απ' αυτές. (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 22 – 24).

Έτσι η κοινωνιολογική προσέγγιση της κοινωνικοποίησης, παρ' ότι αποκτά μεγαλύτερη σπουδαιότητα, δεν αποκλείει αλλά απαιτεί τη βοήθεια των άλλων κλάδων όπως η ανθρωπολογία, η ψυχανάλυση, η ψυχολογία της ανάπτυξης κ.ά., ιδιαίτερα στο στάδιο της ανάλυσης και ερμηνείας των αποτελεσμάτων της έρευνας. (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 22 – 24).

Η ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Από όσα έχουν αναφερθεί ως τώρα συμπεραίνουμε ότι η κοινωνικοποίηση δεν συντελείται από τη μια μέρα στην άλλη, αλλά και ούτε ολοκληρώνεται ποτέ. Ο Durkheim, σε αντίθεση με τους σύγχρονους του δε θεώρησε την κοινωνικοποίηση ως φαινόμενο στατικό ή παροδικό, αλλά ως μια διαδικασία η οποία διαρκεί όσο και η ζωή ενός ανθρώπου. Εφόσον το άτομο δέχεται συνεχώς νέες αλληλεπιδράσεις από νέες ομάδες ατόμων και αφομοιώνει τα ερεθίσματα αυτά στο δικό του τρόπο ζωής, τότε δεν είναι δυνατόν η κοινωνικοποίηση να σταματήσει, αλλά αντίθετα να διευρύνεται συνεχώς. (Πυργιωτάκης Ι., 1980, σελ. 20).

Από παλιά επικρατούσε η τάση να γίνεται διάκριση ανάμεσα στις διαδοχικές φάσεις της κοινωνικοποίησης. Η διάκριση αυτή της εξελικτικής πορείας της δεν γίνεται με βάση πάντοτε το ίδιο στοιχείο. Άλλοτε παίζει κυρίαρχο ρόλο ο βαθμός εξέλιξης του αναπτυσσόμενου ατόμου, άλλοτε ο κοινωνικοποιητικός φορέας και άλλοτε η λειτουργία που επιτελείται στη συγκεκριμένη φάση. (Πυργιωτάκης Ι., 1980, σελ. 20 - 21).

Στην πρώτη περίπτωση θα μπορούσαμε να κατατάξουμε τον Sigmund Freud όπου η διάκρισή του σε στοματικό, πρωκτικό και γενετικό στάδιο υποδηλώνει άμεσα τρία διαδοχικά εξελικτικά στάδια.

Στη δεύτερη περίπτωση θα μπορούσαμε να κατατάξουμε τον T. Parsons ο οποίος διακρίνει πέντε φάσεις στη διαδικασία της κοινωνικής ένταξης του παιδιού: . (Πυργιωτάκης Ι., 1980, σελ. 21).

- ✓ Στην πρώτη φάση κυρίαρχη θέση παίρνει η μορφή της μητέρας.
- ✓ Στην δεύτερη οι σχέσεις διευρύνονται και περιλαμβάνουν όλα τα μέλη της οικογένειας.
- ✓ Στην τρίτη περιλαμβάνεται κυρίως η σχολική κοινωνικοποίηση.
- ✓ Στην τέταρτη υπερισχύουν οι ομάδες των συνομηλίκων στις οποίες συμμετέχει το άτομο.
- ✓ Στην πέμπτη συμπεριλαμβάνεται η επαγγελματική κοινωνικοποίηση.

Στην τρίτη περίπτωση μπορούμε να κατατάξουμε τον Dieter Claessens, ο οποίος επιχειρεί τη διαφοροποίηση της οικογενειακής κοινωνικοποίησης σε τρεις φάσεις: (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 21 - 22).

- ✓ Στην πρώτη, την "Sozialisierung", εκείνο που επιτυγχάνεται πέρα απ' όλα είναι να γίνει ο νεογέννητος οργανισμός κοινωνικοποιήσιμος.
- ✓ Στη δεύτερη, την πολιτιστική ένταξη – Enkulturation – το παιδί δέχεται τον πολιτισμό του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζει και αποκτά πολιτιστική ταυτότητα.
- ✓ Στην τρίτη φάση, αυτή της κοινωνικής στερέωσης – Soziale Fixierung – το παιδί εσωτερικοποιεί τα πολιτιστικά στοιχεία του περιβάλλοντός του και έτσι οι προσδοκίες των άλλων γίνονται δικές του.

Επειδή όμως η διάκριση της κοινωνικοποίησης με βάση το κυρίαρχο στοιχείο δεν είναι ιδιαίτερα εύχρηστη θα μπορούσε να γίνει ένας διαχωρισμός πιο γενικός ο οποίος θα συγκεντρώνει όλες τις περιπτώσεις. Έτσι έχουμε την πρωτογενή κοινωνικοποίηση, τη δευτερογενή καθώς και την τριτογενή κοινωνικοποίηση ή ανακοινωνικοποίηση, η οποία συμπεριλαμβάνεται για πληρέστερη ανάλυση. (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 22).

α. Πρωτογενής Κοινωνικοποίηση

Η πρωτογενής κοινωνικοποίηση επιχειρείται μέσα στην οικογένεια. Αρχίζει από τη στιγμή της γέννησης του παιδιού και τελειώνει με την απόκτηση της πολιτιστικής ταυτότητας. Στη φάση αυτή διακρίνονται δύο επιμέρους βαθμίδες.

i. Καλλιέργεια του κοινωνικού στοιχείου

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, σύμφωνα με τον Claessens, το παιδί πρέπει να γίνει κοινωνικοποιημένο. Για να επιτευχθεί αυτό χρειάζεται η αφύπνιση, η σταθεροποίηση και η σταδιακή ενίσχυση του κοινωνικού στοιχείου. Όλη αυτή η επιμέρους φάση αποτελεί προστάδιο της κοινωνικοποίησης, αρκετά σημαντικό όμως, διότι εμπνέει στο νεογέννητο βρέφος θετική προδιάθεση για συνύπαρξη με το κοινωνικό σύνολο και ασκεί την πρώτη μύηση. Αυτή η πρώτη μύηση βοηθά στην εμφάνιση και καλλιέργεια του συναισθηματικού και κοινωνικού στοιχείου, καθώς και οποιασδήποτε άλλης ανθρώπινης ιδιότητας. (Πυργιωτάκης Ι., 1989).

Αν το νεογέννητο βρέφος, αμέσως μετά τη γέννησή του, απομακρυνθεί από το ανθρώπινο περιβάλλον, τότε δεν εκτυλίσσεται καμία από τις επόμενες φάσεις της κοινωνικοποίησης με αποτέλεσμα το άτομο, να παραμένει εξελικτικά σε υπανθρώπινη βαθμίδα. (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 22 - 23).

ii. Πολιτιστική ένταξη

Με την πολιτιστική ένταξη επιτυγχάνεται η οικειοποίηση της πολιτιστικής ταυτότητας και των πολιτιστικών αξιών. Το παιδί βιώνει τις πολιτιστικές αξίες, διαμορφώνει ηθική συνείδηση, οικειοποιείται το γλωσσικό όργανο των γονέων του, αναπτύσσει τη βασική δομή της σκέψης του και γενικά αποκτά την πολιτιστική του ταυτότητα. Οι επιδράσεις αυτές είναι καθοριστικές για την ανέλιξη του ατόμου. Εάν για παράδειγμα αφήναμε το παιδί ενός Ευρωπαίου να αναπτυχθεί στην Ασία, τότε αυτό θα αποκτούσε την πολιτιστική ταυτότητα του Ασιάτη. Το ίδιο θα συνέβαινε αν το παιδί του Ασιάτη μεγάλωνε στην Ευρώπη.

Επίσης χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι μετανάστες, οι οποίοι δυσκολεύονται να ενταχθούν πολιτιστικά, διότι φθάνουν ώριμοι στη χώρα αποδημίας. Τα παιδιά τους όμως, ειδικά όσα γεννιούνται εκεί, έχουν πολύ μικρότερα προβλήματα διότι φοιτούν σε σχολεία της χώρας αυτής οπότε εντάσσονται με μεγαλύτερη άνεση. (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 23 - 24).

β. Δευτερογενής κοινωνικοποίηση

Η δευτερογενής κοινωνικοποίηση αποτελεί συνέχεια της πρωτογενούς και θεμελιώνεται πάνω σ' αυτή. Αφορά άτομα που έχουν ήδη δεχθεί την πρώτη μορφή κοινωνικοποίησης. Έτσι στο στάδιο αυτό μαθαίνει το ρόλο του συζύγου, του πατέρα, του παππού όπως επίσης τα ήθη και έθιμα του πολιτιστικού του περιβάλλοντος. Με τη διαδικασία αυτή της δευτερογενής κοινωνικοποίησης εντάσσεται στο κοινωνικό σύνολο. (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 24).

Η δευτερογενής κοινωνικοποίηση συντελείται κυρίως έξω από το οικογενειακό περιβάλλον. Με αποτέλεσμα καθώς πολλαπλασιάζονται οι φορείς κοινωνικοποίησης να μειώνεται η κοινωνικοποιητική δύναμη του οικογενειακού θεσμού. Έτσι το άτομο βρίσκεται κάτω από τις επιδράσεις του σχολείου, του επαγγέλματος, των διαφόρων ομάδων και τόσων άλλων μέσων τα οποία συνεχώς πληθαίνουν. (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 24).

γ. Τριτογενής κοινωνικοποίηση ή ανακοινωνικοποίηση

Με τον όρο ανακοινωνικοποίηση εννοούμε τη διαδικασία με την οποία το άτομο αποδέχεται "στάσεις και αντιλήψεις οι οποίες αρχικά ήταν αντίθετες με αυτές που πίστευε. Αναφερόμαστε δηλαδή στη μεταβολή των αντιλήψεων και στην τροποποίηση της συμπεριφοράς.

Σοβαρή ανακοινωνικοποιητική επίδραση ασκούν οι ομάδες συνομηλίκων και γενικά όλες οι ομάδες που γίνονται ανεκτές στα δημοκρατικά πολιτεύματα και λειτουργούν ως "δομές κοινωνικής κριτικής". (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 27 - 28).

Ο Μεταξάς, αντί του όρου ανακοινωνικοποίηση, χρησιμοποιεί τον όρο τροποποιητική κοινωνικοποίηση. Όμως για την αποφυγή εννοιολογικών συγχύσεων είναι προτιμότερος ο όρος, τριτογενής κοινωνικοποίηση. Ο όρος αυτός υπονοεί όλες τις αναπροσαρμογές τις οποίες πρέπει να υποστεί ένα άτομο ώστε να ανταποκριθεί σε νέα δεδομένα και καταστάσεις. Η σημαντικότητά της, είναι μεγάλη διότι ο άνθρωπος σήμερα είναι υποχρεωμένος να ζει σε μια συνεχώς μεταβαλλόμενη κοινωνία. (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 27 - 28).

Από όσα αναφέρθηκαν ως τώρα μπορούν να επισημανθούν τα εξής: (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 30).

α. Οι δύο φάσεις της πρωτογενούς κοινωνικοποίησης δηλαδή η καλλιέργεια του πολιτιστικού στοιχείου και η πολιτιστική ένταξη εμπλέκονται μεταξύ τους έτσι ώστε να είναι αδύνατο να υπάρξουν μεταξύ τους σαφή διαχωριστικά όρια. Το ίδιο παρατηρείται μεταξύ της πρωτογενούς και της δευτερογενούς κοινωνικοποίησης. Εδώ όμως υπάρχει μια σημαντική διαφορά. Η πρώτη συντελείται κυρίως μέσα στην οικογένεια, ενώ η δεύτερη κυρίως έξω απ' αυτή. Όσον αφορά την τριτογενή κοινωνικοποίηση πρόκειται για τροποποιητική διαδικασία που συμβαίνει ταυτοχρόνως προς τις δύο άλλες μορφές. (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 30).

β. Τονίζεται συνήθως η ανυπολόγιστη σημασία της πρωτογενούς κοινωνικοποίησης. Το ίδιο όμως πρέπει να γίνει και για τη δευτερογενή, διότι κατά τη διάρκεια αυτής το άτομο μαθαίνει διάφορους ρόλους και ολοκληρώνεται ως προσωπικότητα. Η τριτογενής κοινωνικοποίηση ως διαδικασία κοινωνικής ανατροφοδότησης και αναπαραγωγής έχει ιδιαίτερη σημασία για τις πολύπλοκες αναπτυσσόμενες κοινωνίες. (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 30).

Γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω ότι στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης συμμετέχουν δύο γενιές. Αυτή που στο μέλλον θα αποχωρήσει και αυτή που θα την αντικαταστήσει. Κρίνεται λοιπόν απαραίτητο η νέα γενιά να οικειοποιηθεί τον πολιτισμό, τη γλώσσα και ολόκληρη την πολιτιστική κληρονομιά των παλαιότερων. Έτσι η κοινωνία διαρκώς θα μεταβάλλεται και δεν θα παραμένει στάσιμη.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης εξυπηρετούνται τόσο το άτομο, όσο και η κοινωνία. Έτσι η κοινωνικοποίηση επιτελεί μια διπλή λειτουργία. Εξασφαλίζει τη σταθερότητα του κοινωνικοπολιτικού συστήματος, στοιχείο που αποτελείται έντονα από το γεγονός, ότι τα μέλη της κοινωνίας αποχωρούν και αντικαθίστανται από νέα. Χωρίς τη μύηση της νέας γενιάς στις αντίστοιχες κοινωνικοπολιτιστικές αξίες, θα ήταν αδύνατη η διατήρησή της, πέρα από το βιολογικό τους κύκλο. Στη διατήρηση αυτή συντελεί και ο κοινωνικός έλεγχος που

ασκείται σε δύο επίπεδα. Από το άτομο και από την κοινωνία. (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 31 - 34).

Το άτομο αφού αποδεχθεί τις διάφορες μορφές συμπεριφοράς, στη συνέχεια τις εσωτερικεύει διαμορφώνοντας έτσι ένα προσωπικό ρυθμιστικό κριτήριο, για την εφαρμογή του οποίου αγρυπνά η ίδια η συνείδηση (εσωτερικός έλεγχος). Όταν όμως δεν επαρκεί ο εσωτερικός έλεγχος, τότε επεμβαίνει η κοινωνία με το δικό της τρόπο που αποτελεί τον εξωτερικό έλεγχο. Ο εξωτερικός έλεγχος, "ασκείται με ένα πλέγμα κυρώσεων, που επεκτείνεται από την αποδοκιμασία και την κοινωνική απομόνωση, ως την οργανωμένη κύρωση και την ποινή". (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 31 - 34).

Η κοινωνικοποίηση δεν παίρνει τη μορφή παθητικής αποδοχής όσων μας παραδίδει η παλαιότερη γενιά. Τα νέα άτομα πριν αποδεχθούν κάτι, το επεξεργάζονται σύμφωνα με τα δικά τους κριτήρια. Εξάλλου το καθένα από αυτά έχει τη δική του προσωπικότητα, οπότε αντιδρά διαφορετικά. Επομένως τα μηνύματα δεν εκλαμβάνονται και δεν ερμηνεύονται το ίδιο από όλα τα άτομα. (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 31 - 34).

Συνεπώς η κοινωνικοποίηση είναι μία αμφίδρομη διαδικασία αλληλεπίδρασης, μέσα από την οποία τα νέα άτομα όχι μόνο δέχονται αλλά και ασκούν επιδράσεις. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της ανατροφής του δεύτερου παιδιού, όπως αναφέρει ο Μεταξάς. Οι γονείς ανατρέφουν με διαφορετικό τρόπο τα δεύτερο παιδί τους διότι δέχθηκαν τις επιδράσεις του πρώτου. (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 31 - 34).

Συμπερασματικά διαπιστώνουμε ότι το κοινωνικοποιημένο άτομο δεν είναι απλός δέκτης των μηνυμάτων που του προσδίδονται. Συμμετέχει ενεργά κριτικάροντας τα νέα δεδομένα και ανάλογα τα αποδέχεται ή όχι. Η συμμετοχή αυτή έχει και την έννοια της συνεργασίας. Μέσω αυτής το άτομο έχει τη δυνατότητα να ανταλλάσσει απόψεις και όχι να δέχεται απλώς τις απόψεις των άλλων. Μπορεί να κρίνει και όχι να υπακούει.

Όλα αυτά είναι αποτέλεσμα των εμπειριών που αποκομίζει το άτομο κυρίως μέσα από τα δύο πρώτα στάδια κοινωνικοποίησης (πρωτογενές και δευτερογενές) και κατ' επέκταση από το τρίτο (τριτογενές). Οι αντιλήψεις των ατόμων σε σχέση και με τις εμπειρίες τους, τους επιτρέπουν να είναι πιο δεκτικοί και ανεκτικοί από κάποιους άλλους, με λιγότερες εμπειρίες, σε νέες και ίσως άγνωστες καταστάσεις που εμφανίζονται μπροστά τους και που πρέπει να αντιμετωπίσουν. Σημαντικό ρόλο

σ' αυτό παίζουν και τα προσωπικά κριτήρια όπως και ο έλεγχος (εσωτερικός ή εξωτερικός) που λαμβάνονται υπ' όψιν από το κάθε κοινωνικοποιημένο άτομο.

ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ - ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Ο άνθρωπος, όπως έχει προαναφερθεί, αμέσως μετά τη γέννησή του είναι ανίκανος να επιτελέσει οποιαδήποτε λειτουργία. Άρα θεωρείται απαραίτητη η φροντίδα του από την οικογένειά του. Προκειμένου λοιπόν να διατηρηθεί στη ζωή, να αλληλοσχετισθεί με τους γύρω του και να αναπτύξει τις δυνάμεις του χρειάζεται να ικανοποιήσει κάποιες ανάγκες. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 76).

Οι ανάγκες αυτές διαφέρουν τόσο από άτομο σε άτομο, όσο και από χρόνο σε χρόνο, στο ίδιο άτομο. Οι ανάγκες που έχει ο άνθρωπος είναι πολυπληθείς. Αυτό γίνεται εύκολα αντιληπτό εάν δίπλα στις βιολογικές του ανάγκες ενταχθούν και αυτές που είναι συνέπεια των πνευματικών του ικανοτήτων και των σχέσεών του με τους συνανθρώπους του. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 22).

Ο Α. Maslow έχει ιεραρχήσει τις ανάγκες σε πέντε βαθμίδες. Αυτές είναι: (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 22 - 23).

- φυσιολογικές ανάγκες
- ανάγκη για αποφυγή κινδύνων και ασφάλεια
- ανάγκη για αγάπη και στοργή από τους άλλους
- ανάγκη για εκτίμηση
- ανάγκη για "ψυχική ολότητα" η οποία προϋποθέτει την ικανοποίηση όλων των προηγούμενων αναγκών.

Μια άλλη πιο γενική κατηγοριοποίηση, χωρίς να συμπεριλαμβάνονται οι βιολογικές ανάγκες, είναι αυτή σε κοινωνικές, ψυχολογικές και πνευματικές. Αυτή η κατηγοριοποίηση είναι περισσότερο συμβατική και δεν ανταποκρίνεται πλήρως στην πραγματικότητα, ούτε είναι η ιδανικότερη. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 77).

α. Κοινωνικές ανάγκες

Σ' αυτήν την κατηγορία ανήκουν οι ανάγκες που είναι αποτέλεσμα των διαπροσωπικών σχέσεων του ανθρώπου. Αυτές είναι α) ανάγκη για αγάπη, β)

ανάγκη για ασφάλεια, γ) ανάγκη για αναγνώριση και επιδοκιμασία, δ) ανάγκη για ένταξη στην ομάδα.

ι Η ανάγκη για αγάπη

Όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενη ενότητα, η ανάγκη για αγάπη είναι η βασικότερη του παιδιού. Έχουν γίνει πολλές έρευνες οι οποίες μελέτησαν τη σημασία της μητρικής αγάπης στην συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού και την ομαλή προσαρμογή του στην κοινωνία, καθώς και τις επιπτώσεις που επιφέρει η στέρησή της. Το συμπέρασμα όλων των ερευνών ήταν κοινό. Η αγάπη είναι απαραίτητη για την ομαλή ανάπτυξη του παιδιού ενώ η στέρησή της το βαραίνει σ' όλη του τη ζωή. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 80 – 81).

☞ Κοινωνικός τομέας

Όσα παιδιά έχουν στερηθεί τη μητρική αγάπη, αισθάνονται εχθρότητα προς την κοινωνία και κάθε μορφή εξουσίας, ενώ αποφεύγουν να συνεργάζονται με άλλους. Επίσης εξωτερικεύουν και εκφράζουν δύσκολα την αγάπη τους προς τους συνανθρώπους τους. Κανείς δεν μπορεί να προτρέψει τα παιδιά αυτά να αγαπούν, διότι η αγάπη αν δεν βιωθεί, δεν μπορεί να προσφερθεί. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 81).

☞ Συναισθηματικός τομέας

Τα παιδιά γίνονται ευτυχισμένα ως ενήλικες, αν έχουν δεχθεί υπερβολική αγάπη από τη μητέρα τους. Σε αντίθετη περίπτωση, σύμφωνα με τον John Bowlby, όσα άτομα στερήθηκαν τη μητρική αγάπη και μεγάλωσαν σε περιβάλλον ψυχρό, αυτή την ψυχρότητα τη μεταβιβάζουν και στα δικά τους παιδιά. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 81 - 82).

☞ Πνευματικός τομέας

Τα παιδιά που έχουν έλλειψη αγάπης, διακατέχονται και από έλλειψη διάθεσης για σύναψη σχέσεων με άλλα άτομα, για συνεργασία μαζί τους καθώς επίσης και για ανταλλαγή σκέψεων και ιδεών. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 82).

☞ Σωματικός τομέας

Η αγάπη της μητέρας και γενικότερα των γονέων, αποδεικνύεται έμπρακτα με τη συμμετοχή αυτών στα παιχνίδια του παιδιού, με τη συζήτηση μαζί του και ιδιαίτερα με την προθυμία τους να ασχοληθούν με το παιδί, έστω και για ένα χαμόγελό του. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 82).

ii. Η ανάγκη για ασφάλεια

Εκτός από την ανάγκη για αγάπη, το παιδί έχει και ανάγκη από ασφάλεια. Μεταξύ αυτών των δύο υπάρχει τέτοια σχέση, που η μία είναι εξαρτημένη από την άλλη. Κάθε άνθρωπος και ιδιαίτερα το παιδί, θέλει να αισθάνεται σιγουριά. Η ανασφάλεια είναι συναίσθημα που δεν το επιθυμεί. Αν η ανασφάλεια είναι παρατεταμένη τότε το παιδί νιώθει να αποδιοργανώνεται η σκέψη του. Διαταράσσεται η ομαλή προσαρμογή του και επηρεάζεται η ψυχική του υγεία. Χαρακτηριστικό είναι πως, όταν το παιδί ακούει τους χτύπους της καρδιάς της μητέρας του τότε νιώθει πως δεν κινδυνεύει. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 86 - 87).

Αυτό που έχει σημασία, στη σχέση του παιδιού με τον ενήλικο, είναι η σωματική επαφή και η φιλική διάθεση. Στις μέρες μας έχει γίνει γνωστό από έρευνες, πως ο λόγος για τον οποίο το παιδί προσκολλάται στη μητέρα, δεν είναι τόσο η ικανοποίηση της ανάγκης για τροφή, όσο η αίσθηση της ασφάλειας που έχει στη μητρική αγκαλιά.

Πηγές ανασφάλειας

Είναι πολλές οι αιτίες που εμποδίζουν το παιδί να προσαρμοσθεί ομαλά. Εδώ θα αναφέρουμε ορισμένες από αυτές. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 87 – 88).

α. Η απουσία του πατέρα λόγω θανάτου, διαζυγίου, μεταναστεύσεως.

β. Η αδιαφορία και η αποθάρρυνση δημιουργούν στο παιδί άγχος. Περισσότερο όμως βλαβερή είναι η απόρριψη από τους γονείς.

γ. Οι οικονομικές δυσκολίες, τα προβλήματα υγείας και άλλες αιτίες που φροντίζουν συναισθηματικά το κλίμα της οικογένειας μεταδίδονται στο παιδί με αποτέλεσμα να μη νιώθει άνετα.

δ. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γονείς στη μεταξύ τους σχέση και η εκδήλωση αυτών με καυγάδες, δάκρια, ύβρεις και πολλές φορές συμπλοκές, είναι χωρίς αμφιβολία η σοβαρότερη αιτία για ανασφάλεια στο παιδί.

ε. Η ασυνέπεια και η αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά των γονέων δεν βοηθά στην εδραίωση αισθήματος σιγουριάς στο παιδί. Για το λόγο αυτό οι αντιδράσεις των γονέων στο ίδιο παράπτωμα του παιδιού, θα πρέπει να είναι σταθερές και να μην αλλάζουν ανάλογα με τις διαθέσεις τους.

Άγνωστο και ψυχολογική ασφάλεια

Ός γνωστόν τα παιδιά αγχώνονται όταν βρεθούν σε άγνωστο περιβάλλον ή μεταξύ ξένων προσώπων. Αυτό φαίνεται κυρίως από τη συμπεριφορά τους. Όταν είναι μόνο του το παιδί κλαίει. Όμως, όταν συνοδεύεται από τη μητέρα του, προσκολλάται πάνω σ' αυτή χωρίς να την αφήνει ούτε στιγμή. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 89 - 90).

iii. Η ανάγκη για επιδοκimasία

Το παιδί, προκειμένου να εναρμονισθεί μέσα στο πολύπλοκο οικογενειακό περιβάλλον, έχει να αντιμετωπίσει πολλές δυσκολίες που δεν του επιτρέπουν ομαλή προσαρμογή. Ένα χαμόγελο ή ένας επαινετικός λόγος από τα οικία του πρόσωπα είναι δυνατόν να το εμπυχώσουν. Αυτές οι κινήσεις επιδοκimasίας, λειτουργούν ευεργετικά για το δειλό παιδί, το οποίο μεγαλώνει σε περιβάλλον χωρίς στοργή και αγάπη. Ιδιαίτερη σημασία όμως έχουν για τα ενεργητικά παιδιά, τα οποία επιζητούν τον έπαινο και έχουν ανάγκη από αναγνώριση. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 89 - 90).

Γενικά, δεν υπάρχει άνθρωπος που να μην είναι ευχαριστημένος όταν τον επιδοκimasίζουν και να μην ενοχλείται από την αυστηρή κριτική. Με τη διαρκή υποτίμηση, καταρρακώνεται η αισιοδοξία του παιδιού και γίνεται δυσκολότερη η ένταξή του στο κοινωνικό σύνολο. Αντίθετα με τον έπαινο, ενισχύεται η σωστή συμπεριφορά και εμφανίζονται τα επιθυμητά χαρακτηριστικά της

προσωπικότητας. Η συνεχής επιδοκίμασία, χωρίς ίχνος τιμωριών, αποτελεί την καλύτερη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 91 - 93).

iv. Η ανάγκη για ένταξη στην ομάδα

Όλοι οι άνθρωποι έχουμε την ανάγκη να πάρουμε και να δώσουμε αγάπη, στοργή, βοήθεια και πιο γενικά να επικοινωνήσουμε. Η πρώτη ομάδα μέσα στην οποία επιτυγχάνεται αυτό είναι η οικογένεια. Τα μέλη αυτής και ειδικότερα οι γονείς τραβούν την προσοχή του παιδιού και ικανοποιούν την επιθυμία του για ένταξη σε ανθρώπινη ομάδα. Αργότερα προς το τρίτο έτος της ηλικίας του το παιδί νιώθει την ανάγκη να επικοινωνήσει με παιδιά της ηλικίας του και έξω από το οικογενειακό περιβάλλον. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 95 - 99).

Κατά το πέμπτο έτος, εντάσσεται σε ομάδες που έχουν σχετικά σύντομη διάρκεια ζωής λόγω του ότι παρατηρούνται πολύ συχνά μέσα σ' αυτές τάσεις για συγκρούσεις. Τέλος οι ομάδες στις οποίες εντάσσεται το παιδί μεταξύ των επτά και δέκα χρόνων, έχουν μονιμότερο χαρακτήρα. Έχει διαπιστωθεί πως τα παιδιά αυτής της ηλικίας δίνουν μεγαλύτερη βάση στους φίλους, με αποτέλεσμα να μη συναντούν εμπόδια στην κοινωνική τους προσαρμογή. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 95 - 99).

Χαρακτηριστικό είναι πως δεν έχουν την ίδια επιθυμία για ένταξη σε ομάδα όλα τα παιδιά. Η Charlotte Buhler, κατατάσσει τα παιδιά σε τρεις κατηγορίες.

- ✦ Το κοινωνικά αδιάφορο. Είναι το παιδί που παίζει πολλές ώρες μόνο του με τα παιχνίδια του, ενώ ενδιαφέρεται ελάχιστα για την επαφή του με άλλα άτομα. Με την προϋπόθεση ότι το ατομικό παιχνίδι εναλλάσσεται με το ομαδικό, τότε η συμπεριφορά του δεν εμπνέει ανησυχία.
- ✦ Το κοινωνικά εξαρτημένο. Είναι το παιδί που έχει την ανάγκη της παρουσίας των άλλων. Η άποψη των συμπαικτών του έχει ιδιαίτερη σημασία για το πώς θα διαμορφώσει τη συμπεριφορά του.
- ✦ Το κοινωνικά ανεξάρτητο. Είναι το παιδί που μπορεί να αισθάνεται άνετα τόσο όταν παίζει μόνο του, όσο και όταν βρίσκεται με άλλα παιδιά. Η συμπεριφορά του περισσότερο επηρεάζει, παρά επηρεάζεται από τους άλλους.

β. Ψυχολογικές ανάγκες

Κάτω από αυτόν τον τίτλο εμπεριέχονται η ανάγκη για ελευθερία και η ανάγκη για αυτοπραγμάτωση. Και οι δύο αποτελούν καθαρά ανθρώπινες ανάγκες. Δίνουν υπόσταση στην ανθρώπινη ύπαρξη και για το λόγο αυτό παρουσιάζουν μεγάλη σχέση μεταξύ τους.

i. Ανάγκη για ελευθερία

Το παιδί είναι αναγκασμένο να κινείται μεταξύ δύο αντίθετων ρευμάτων και πρέπει να αντισταθεί και στα δύο. Από τη μια επιθυμεί να ενεργεί και να σκέπτεται ελεύθερα, ενώ όταν παρεμβαίνουν οι άλλοι στη διαδικασία αυτή τότε αντιδρά έντονα. Από την άλλη, νιώθει την ανάγκη να εξαρτηθεί από κάποιον έτσι ώστε να απολαύσει την αγάπη, τη στοργή και τη φροντίδα. Η συνύπαρξη της ελευθερίας και της εξάρτησης είναι απαραίτητη. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 95 - 99).

Το πρώτο βήμα του παιδιού προς την ελευθερία γίνεται με το κόψιμο του ομφάλιου λώρου. Έτσι από δω και πέρα θα μπορεί να τρέφεται και να αναπνέει μόνο του, χωρίς την παρέμβαση της μητέρας του. Τα επόμενα βήματά του για την ανεξαρτητοποίησή του είναι η εμφάνιση των δοντιών και η ικανότητα του για βάδισμα. Από το δεύτερο έτος αρχίζει να ταυτίζεται – εκτός από τη μητέρα και τον πατέρα του – με ζώα και πράγματα. Η ταύτιση γίνεται σε τέτοιο βαθμό ώστε να διαχέεται σ' αυτά το εγώ του. Είναι δύσκολο δηλαδή, να ξεχωρίσει την ατομικότητά του από πρόσωπα και πράγματα που το περιτριγυρίζουν.

ii. Ανάγκη για αυτοπραγμάτωση

Ο Rogers πιστεύει πως η ορμή για αυτοπραγμάτωση είναι το μοναδικό έμφυτο γνώρισμα που διακρίνει τον άνθρωπο από τα υπόλοιπα ζώα. Δηλαδή, ο άνθρωπος νιώθει πως θέλει να βελτιώνει όλο και περισσότερο τον τρόπο διαβίωσής του, να αυξάνει τις γνώσεις και να ικανοποιεί τα οράματά του. Η

ανικανότητά του να εργασθεί για όλα αυτά του δημιουργεί ψυχική διαταραχή και υπαρξιακό άγχος. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 105 - 107).

Το άτομο που έχει πετύχει την αυτοπραγμάτωσή του διακρίνεται από κάποια χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τον Maslow, ο οποίος ασχολήθηκε συστηματικά με αυτή την ανάγκη του ανθρώπου. Αυτά είναι: (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 105 - 107).

α. Έχει επίγνωση των ικανοτήτων και αδυναμιών του και αποδέχεται τον εαυτό του χωρίς να νιώθει μειονεξία ή υπεροψία.

β. Έχει αυθόρμητη συμπεριφορά και δεν εκτιμά οτιδήποτε συμβατικό.

γ. Έχει ξεκαθαρισμένες ιδέες και προσανατολισμό που διακρίνονται για τη συνέπεια και τη σταθερότητά του.

δ. Χαρακτηριστικό γνώρισμα είναι η αυτόβουλη δραστηριότητα. Αυτό οφείλεται στον τρόπο διαπαιδαγώγησής του. Αν τα άτομα της οικογένειας στην οποία μεγάλωσε ενθάρρυναν την πρωτοβουλία και την αυτονομία, τότε δείχνουν αυξημένη ανεξαρτησία. Αν η μέθοδος ανατροφής ήταν αντίθετη, τότε αυτή είναι υπεύθυνη για την ανεκπλήρωτη αυτοπραγμάτωση.

ε. Χαίρεται τη φύση, τη ζωή και πιστεύει ότι αξίζει να έρχεται συχνά σ' επαφή με την πρώτη και να ζει για τη δεύτερη.

στ. Δεν κάνει διάκριση σε φύλο, ηλικία, μόρφωση ή κοινωνική θέση, να συνάψει φιλικές σχέσεις.

ζ. Το αυτοπραγματούμενο άτομο έχει αγαθές σχέσεις με την εργασία.

Από τα παραπάνω χαρακτηριστικά διακρίνουμε πως ένα άτομο είναι καλά προσαρμοσμένο μόνο όταν έχει επιτύχει ικανοποιητική αυτοπραγμάτωση. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 107 - 108).

γ. Πνευματικές ανάγκες

Η πνευματική πείνα για τον άνθρωπο, είναι η περιέργεια. Αυτή δεν ικανοποιείται ποτέ διότι η δίψα για μάθηση είναι ακόρεστη. Η προσπάθεια για ικανοποίηση της περιέργειας βοηθά τον άνθρωπο να διευρύνει τους γνωστικούς του ορίζοντες και συμβάλλει στην πολιτιστική του άνοδο. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 107 - 108).

i. Το παιδί

Για την ικανοποίηση της πνευματικής του ανάγκης, τον πρώτο καιρό της ζωής του το παιδί χρησιμοποιεί την έρευνα που γίνεται δια του στόματος. Τα χέρια δεν λειτουργούν ως όργανα αφής, αλλά ως μέσο μεταφοράς αντικειμένων στο στόμα. Έτσι αρχίζει να γνωρίζει σιγά – σιγά το περιβάλλον γύρω του.

Από το πρώτο έτος της ηλικίας του το παιδί αρχίζει τη σπουδαιότερη σε ποσότητα και ποιότητα γνωριμία. Το ότι μπορεί να μετακινείται από μόνο του, καθώς και το ότι αρχίζουν να συνεργάζονται οι αισθήσεις του, είναι μια σημαντική βοήθεια για την εξερεύνηση των πραγμάτων γύρω του. Χαρακτηριστικό είναι ότι αντικείμενα έρευνας γίνονται τα πάντα, χωρίς καμία μορφή εκλεκτικότητας. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 108 - 109).

ii. Εμπειρίες και νοημοσύνη

Η σχέση μεταξύ των εμπειριών και της νοημοσύνης είναι στενή, διότι όσο πιο πολλές εμπειρίες αποκτά ένα παιδί, τόσο πιο πολύ ανεβαίνει ο δείκτης της νοημοσύνης του. Σημαντικές θεωρούνται οι εμπειρίες που θα αποκτηθούν τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Η κληρονομικότητα προδιαγράφει ένα επίπεδο νοημοσύνης. Αυτό θα καλυφθεί εάν οι εμπειρίες του παιδιού ικανοποιούνται συστηματικά από τους πρώτους μήνες της ζωής του ως την εφηβεία. Αν όμως τα ερεθίσματα που λαμβάνει το παιδί από το περιβάλλον του είναι φτωχά, τότε η νοημοσύνη του αναγκαστικά υπόκειται σε περιορισμό. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 109 - 110).

iii. Ατομικές διαφορές στην εξερεύνηση

Όλοι οι άνθρωποι δεν έχουν την ίδια θέληση για μάθηση. Αυτό οφείλεται σε μια σειρά από λόγους. Οι κυριότεροι απ' αυτούς είναι οι παρακάτω.

α. Η ορμή για μάθηση δεν έχει δοθεί το ίδιο σε όλους τους ανθρώπους όπως και οτιδήποτε δίνεται από τη φύση.

β. Όσοι έζησαν σε υπερπροστατευτικές ή αυστηρές οικογένειες που δεν ικανοποίησαν την ανάγκη για ασφάλεια, παρουσιάζουν μειωμένη διάθεση για νέες εμπειρίες. Το παιδί που νιώθει ανασφαλές αποφεύγει την εξερεύνηση του περιβάλλοντος και μένει άπραγο και φοβισμένο. Το παιδί όμως που έχει αυξημένο αίσθημα σιγουριάς διακρίνεται για την αυξημένη περιέργειά του.

γ. Μερικοί άνθρωποι είναι εσωστρεφείς με αποτέλεσμα να είναι αδιάφοροι για τον εξωτερικό κόσμο και να έχουν στραμμένη την προσοχή τους προς τον εαυτό τους. Το ακριβώς αντίθετο συμβαίνει με τους εξωστρεφείς, οι οποίοι επιζητούν την επαφή με τον κόσμο. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 110 - 111).

iv. Έλλειψη εξωτερικών ερεθισμών

Είναι δυνατόν τα μονότονα πράγματα να κουράζουν το παιδί, ενώ τα καινούργια να του προκαλούν φόβο. Όμως η παντελής έλλειψη ερεθισμάτων από το περιβάλλον του μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα στην ψυχική του ισορροπία. Αυτή η στέρηση των ερεθισμάτων παρατηρείται πιο έντονη στους νέους απ' ό,τι στους μεγαλύτερους. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 112 - 116).

Η συμμετοχή του παιδιού δια μέσω των αισθήσεων, το βοηθά να γνωρίσει καλύτερα πρόσωπα, αντικείμενα και γεγονότα. Να αυξήσει το επίπεδο της νοημοσύνης του και όχι η απλή προφορική διδασκαλία. Η απροθυμία των γονέων να ικανοποιήσουν την περιέργεια του παιδιού ή χειρότερα η αποθάρρυνση του γι' αυτή, θα μείωνε την όρεξή του για διερεύνηση των εμπειριών του με άσχημες συνέπειες για τη μελλοντική του πνευματική πορεία. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 112 - 116).

Κλείνοντας την ενότητα για τις ανάγκες του παιδιού, διαπιστώνουμε πως η ικανοποίησή τους αποτελεί μονόδρομο για την ομαλή κοινωνική του ένταξη, καθώς και για την ψυχολογική και πνευματική του ισορροπία.

Φαίνεται από τα παραπάνω πως το παιδί που ζει σε αρμονικό περιβάλλον ικανοποιώντας τις κοινωνικές του ανάγκες απολαμβάνει τα πλεονεκτήματα που του προσφέρουν οι ψυχολογικές και πνευματικές ανάγκες. Αντίθετα, όταν το παιδί μεγαλώνει σε περιβάλλον που δεν έχει να του προσφέρει κάτι ξεχωριστό, απομονώνεται κοινωνικά και μειονεκτεί, τόσο ψυχολογικά όσο και πνευματικά.

Κίνητρα κοινωνικοποίησης

Είδαμε παραπάνω τις ανάγκες που έχει το παιδί και που το οδηγούν στην κοινωνικοποίησή του. Εκτός απ' αυτές όμως υπάρχουν και κάποιες άλλες "δυνάμεις", που αποτελούν κίνητρα για κοινωνικοποίηση και προσαρμογή στο ευρύτερο σύνολο. Αυτές διαχωρίζονται στις κοινωνικές πιέσεις και το κοινωνικό ένστικτο.

α. Κοινωνικές πιέσεις

Η συμπεριφορά του ατόμου επηρεάζεται από τον έλεγχο που ασκεί πάνω του η κοινωνία, η οποία ενισχύει ή περιορίζει κάποιες εκδηλώσεις του. Οι επιδράσεις που δέχεται έχουν αποφασιστικό ρόλο στην όλη συμπεριφορά του, αλλά αυτό δεν γίνεται πάντα αντιληπτό από το ίδιο το άτομο. Οι κυριότερες πιέσεις έχουν ως εξής: (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 33 - 45).

➤ Η παράδοση

Η παράδοση υπαγορεύει περίεργους τρόπους συμπεριφοράς και εμφυτεύει στα άτομα ιδιαίτερους τρόπους "σκέπτεσθαι". Επηρεάζει ακόμα και τις συνήθειες στην ένδυση, διατροφή και τη γλώσσα. Ουσιαστική κοινωνική προσαρμογή, σημαίνει "αποδοχή και εσωτερικοποίηση των νόμων και αξιών της κοινωνίας στην οποία ζει το άτομο. Τα εξωτερικά γνωρίσματα της κοινωνικής προσαρμογής συνδέονται με την ουσία της. Επομένως, απροθυμία ενός ατόμου να αποδεχθεί τους εξωτερικούς τύπους πρέπει να μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ουσιαστική κοινωνική προσαρμογή δεν βρίσκεται σε ικανοποιητικό επίπεδο". (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 33 - 35).

➤ Η κοινή γνώμη

Είναι οι διαμορφωμένες ιδέες και γνώμες που σχηματίζονται συλλογικά σε μια κοινωνική ομάδα. Γίνονται αποδεκτές από τα περισσότερα μέλη της

κοινότητας και σκοπεύουν στη ρύθμιση των σχέσεων του ατόμου με άλλα πρόσωπα, πράγματα και γεγονότα.

Σε παλιότερες εποχές η κοινή γνώμη έπαιζε σημαντικό ρόλο στην κατεύθυνση της προσαρμογής. Σε περίπτωση που το άτομο εμφάνιζε αναρχική συμπεριφορά γευόταν την οργή της κοινής γνώμης που επιζητούσε τιμωρία, κοινωνική απομόνωση και περιφρόνηση.

Στη σημερινή εποχή, η κοινή γνώμη δεν έχει τέτοια επιρροή. Το άτομό όμως, δέχεται επιδράσεις στη διαμόρφωση αντιλήψεων, αισθημάτων, ιδεών, από το κοντινό οικείο του περιβάλλον, τους γονείς, συγγενείς και φίλους. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 36 - 38).

➤ Η δύναμη της πλειοψηφίας

Είναι παραπλήσια με την επιρροή που ασκεί η κοινή γνώμη και υποχρεώνει το άτομο να συμβιβαστεί και να προσαρμοστεί με τη συμπεριφορά των άλλων. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 38 - 40).

➤ Ο φόβος της απόρριψης

Η απομόνωση και η απόρριψη είναι οι συνέπειες που γεύεται το άτομο με την άρνηση των κανόνων της κοινωνίας. Χαρακτηρίζεται ως εκκεντρικό και ανισόρροπο γι' αυτό και επιδιώκει την εναρμόνισή του, με τους ισχύοντες κοινωνικούς κανόνες και την αφομοίωσή του με το σύνολο, ώστε να νιώσει ασφάλεια και σιγουριά. Η μοναξιά είναι βαρύ τίμημα και φοβίζει. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 41).

➤ Κοινωνικός ρόλος

Η κοινωνία απαιτεί από το άτομο να έχει συμπεριφορά διαφοροποιημένη ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, τη θέση και την ιδιότητά του. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 42 - 45).

β. Κοινωνικό ένστικτο

Η κοινωνική προσαρμογή είναι μάλλον έμφυτη. Μεταφράζεται και ως κοινωνικό ένστικτο περιλαμβάνοντας την ανάγκη του ατόμου για επικοινωνία και συναναστροφή με άλλα άτομα, αναζητώντας τη φιλία και την αγάπη τους.

Οι σχέσεις μέσα στην οικογένεια προδιαγράφουν σε μεγάλο βαθμό την ποιότητα των μελλοντικών σχέσεων με τους άλλους. Στις περιπτώσεις που το άτομο δεν γεύτηκε την οικογενειακή θαλπωρή και τη μητρική αγάπη είναι ανίκανο να συνάψει ικανοποιητικές διαπροσωπικές σχέσεις. Εκδηλώνει αντικοινωνικές διαθέσεις, επίμονη αναζήτηση αγάπης και επιδοκμασίας, απροθυμία και ανικανότητα δημιουργίας αμοιβαίων συναισθημάτων. Εάν το άτομο νιώσει απόρριψη παρουσιάζει δυσκολία στη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων και ελαττωμένη ευαισθησία. Αυτό έχει σαν συνέπεια να παραμένει αδιάφορο είτε στην κοινωνική αποδοχή, είτε στην κοινωνική απόκρουση. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 45 - 46).

Συμπερασματικά διαπιστώνουμε ότι το ζήτημα της προσαρμογής λύνεται αν το άτομο εφοδιαστεί με τις κατάλληλες δεξιότητες. Αυτές εμφυτεύονται μέσα του από πολύ μικρό με τις δυνάμεις που ασκούνται πάνω του και που το οδηγούν μέχρι την κοινωνικοποίησή του.

IV. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ

Η κοινωνικοποίηση είναι μια διαδικασία μάθησης. Αν κάποιο άτομο δεν έχει μειωμένες φυσικές δυνατότητες, μπορεί να μάθει την κοινωνικοποίηση μέσα από τις συναναστροφές του με τον υπόλοιπο κόσμο. Με αυτό τον τρόπο γνωρίζει σιγά – σιγά πως λειτουργεί η κοινωνία, αποκτά εμπειρίες και σύμφωνα μ' αυτές διαμορφώνει την προσωπικότητά του.

Δηλαδή το άτομο δίνει αλλά κυρίως δέχεται πληροφορίες από τους γύρω του, τις οποίες χρησιμοποιεί στη ζωή του για να επιβιώσει κοινωνικά. Με άλλα λόγια αποκτά κοινωνική συμπεριφορά. (Χαραλαμπόπουλος Β., 1993, σελ. 59).

Η διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου εξαρτάται από τη ρύθμιση της συμπεριφοράς του. Δηλαδή καθώς δέχεται τις επιδράσεις των ανθρώπων του περιβάλλοντός του, εσωτερικεύει μέσα του την κουλτούρα της κοινωνίας του, αποδέχεται ένα σύστημα αξιών, γνωρίζει το κοινωνικώς αποδεκτό και απαράδεκτο. (Χαραλαμπόπουλος Β., 1993, σελ. 59).

Η κοινωνικοποίηση όμως, ως ένα σύνολο ενεργειών που πηγάζουν από την κοινωνία και κατευθύνονται προς το άτομο, αποτελεί τη μια όψη του προβλήματος. Ο άνθρωπος δεν είναι παθητικός δέκτης μηνυμάτων. Αντίθετα, συμμετέχει στις διάφορες λειτουργίες της κοινωνίας ενεργά, αφήνοντας πίσω του το δικό του στίγμα μέσα στο σύνολο στο οποίο θέλει να ανήκει. Έτσι η κοινωνικοποίηση είναι μια αμφίδρομη κίνηση.

Οι δύο αυτές όψεις της μελετήθηκαν από δύο διαφορετικές θεωρίες: η μια είναι του Freud και η άλλη των Couley και Mead.

Ο Freud πιστεύει ότι το άτομο στην πορεία του προς την αυτονομία του, ενσωματώνει μέσα του κοινωνικούς κανόνες ώστε να διαμορφώσει τη δική του προσωπική συνείδηση, η οποία αποτελείται από τρία αλληλοεπηρεαζόμενα μέρη: το "ID", το "Superego" και το "Ego". (Χαραλαμπόπουλος Β., 1993, σελ. 64 - 65). Το "ID" είναι το μέρος της ακοινωνικοποίητης συνείδησης. Σ' αυτό βρίσκουν θέση οι επιθυμίες, τα ένστικτα και τα απωθημένα στοιχεία που αξιώνουν άμεση ικανοποίηση. Το "ID" είναι η περιοχή όπου το ένστικτο του έρωτα (libido) παλεύει

με το ένστικτο του θανάτου. Το "ID" λειτουργεί με βάση την αρχή της ηδονής η οποία απαιτεί άμεση ικανοποίηση των βιολογικών παρορμησεων.

Το "Superego" είναι η εικόνα του ιδανικού μας εαυτού. Αποτελεί την αντίληψη του εαυτού, όχι όπως πραγματικά είναι αλλά όπως θα έπρεπε να είναι, ώστε να συμφωνεί με τα ηθικά πρότυπα της κοινωνίας. Το "Superego" αντιπροσωπεύει τα στοιχεία που ενσωματώθηκαν μέσα μας και έγιναν ηθικά και κοινωνικά κριτήρια αξιολόγησης ενεργειών και πράξεων του "Ego". Πρόκειται για υπέρτατο ηθικό νόμο που ελέγχει και αξιολογεί κάθε σκέψη μας μαζί και κάθε πράξη. (Χαραλαμπόπουλος Β., 1993, σελ. 64 - 65).

Το "Ego" είναι ο συνειδητός μας εαυτός. Είναι η περιοχή της συνείδησης που ρυθμίζει τη συμπεριφορά μας. Βρίσκεται ανάμεσα στις απαιτήσεις του "ID" και στις προσταγές του "Superego" και προσπαθεί να εξασφαλίσει μια άνετη ισορροπία ζωής. Το "Ego", όταν υποκύπτει στις απαιτήσεις του "ID" δέχεται την τιμωρία του "Superego" και γεμίζει ενοχές. Όταν αναμετράται με το "ID" άλλοτε συμφιλιώνεται και δέχεται την ικανοποίηση των ενστίκτων, άλλοτε αντιτίθεται στις απαιτήσεις του βρίσκοντας έμμεσους τρόπους ικανοποίησης των αναγκών και άλλοτε απωθεί τις απαιτήσεις του "ID" στο ασυνείδητο. Εκεί όμως τα απωθημένα ένστικτα δε χάνονται αλλά μεταμορφώνονται για να εξαπατήσουν τη λογοκρισία του "Ego". Όταν το επιτύχουν δεν οδηγούνται απλώς στην πλήρωση αλλά στην υπερπλήρωση. (Χαραλαμπόπουλος Β., 1993, σελ. 64 - 65).

Ο κοινωνιολόγος Charles Cooley πιστεύει πως το άτομο αποκτά συνείδηση του εαυτού του "εξ' αντανάκλασως", δηλαδή από τον τρόπο με τον οποίο πιστεύει ότι το βλέπουν και το κρίνουν οι άλλοι. Ο τρόπος αυτός είναι άλλοτε φανταστικός – το άτομο φαντάζεται την αποδοκίμασία ή επιδοκίμασία των άλλων – και άλλοτε πραγματικός – το άτομο αντιλαμβάνεται τις αρνητικές ή θετικές κρίσεις των άλλων και έτσι αποκτά προσωπική αντίληψη για τον εαυτό του, διαμορφώνοντας τη συμπεριφορά του. (Χαραλαμπόπουλος Β., 1993, σελ. 62).

Αν οι προσπάθειες ενός παιδιού στο σχολείο κρίνονται από τους δασκάλους ως επιτυχείς τότε το παιδί ανεξάρτητα από το αν διαθέτει της ικανότητες ή όχι διακατέχεται από αυτοπεποίθηση. Ενώ αν οι προσπάθειές του χαρακτηρίζονται ανεπιτυχείς, τότε διακατέχεται από αισθήματα μειονεξίας.

Άρα ο καθένας μας ανεξάρτητα από τα ιδιαίτερα προσόντα που διαθέτει, διαμορφώνει άποψη για τον εαυτό του, από την διατύπωση των διαφόρων γνώμων, που εκφράζουν οι γύρω μας και αυτές ενσωματώνονται μέσα μας. (Χαραλαμπόπουλος Β., 1993, σελ. 62).

Σύμφωνα με τη θεωρία του George Mead, "ο κοινωνικοποιημένος εαυτός ενός ατόμου αντιπροσωπεύει μια ορισμένη και αναμενόμενη συμπεριφορά που διαμορφώνεται από το κοινωνικό περιβάλλον και γίνεται αντιληπτή από το άτομο που δρα ως κάτοχος μιας θέσης και φορέας ενός ρόλου". (Χαραλαμπόπουλος Β., 1993, σελ. 63).

Τα άτομα στην πορεία τους προς την ωριμότητα κοινωνικοποιούνται παίζοντας και μαθαίνοντας κοινωνικούς ρόλους. Δηλαδή, προσπαθούν να αναλάβουν το ρόλο κάποιου άλλου και στη συνέχεια να τον εκδηλώσουν στη συμπεριφορά τους. Διατυπώθηκαν τρία στάδια από τα οποία διέρχεται ένα άτομο μαθαίνοντας κοινωνικούς ρόλους.

Στο πρώτο στάδιο τα νήπια μιμούνται τους ρόλους των ενηλίκων χωρίς όμως να καταλαβαίνουν τη σημασία τους. Στο δεύτερο στάδιο δεν μιμούνται απλά κάποιους ρόλους, αλλά αντιλαμβάνονται και τη σημασία τους. Στο τρίτο στάδιο τα νήπια αντιλαμβάνονται τη συμπεριφορά τους, που απορρέει από το παίξιμο κάποιου ρόλου, αλλά επιπλέον και τη συμπεριφορά των άλλων απέναντι στη δική τους. Έτσι αυτές τις συμπεριφορές άλλοτε τις υιοθετούν και άλλοτε τις απορρίπτουν. (Χαραλαμπόπουλος Β., 1993, σελ. 63).

Ο Mead πιστεύει ότι όταν ένα παιδί υιοθετεί ένα ρόλο, αυτομάτως προπονείται σε πράξεις και ενέργειες οι οποίες θα του χρειασθούν στη μετέπειτα ζωή του. Έτσι, τα αγόρια υιοθετώντας ανδρικούς ρόλους μαθαίνουν να συμπεριφέρονται ως άνδρες και αντίστοιχα τα κορίτσια να συμπεριφέρονται ως γυναίκες.

Άλλοτε συνειδητά και άλλοτε ασυνείδητα, το άτομο εσωτερικεύει μέσα του τρόπους συμπεριφοράς, δημιουργώντας έτσι το δικό του "εγώ" που το οδηγεί στην εκτέλεση του κοινωνικά σωστού.

Η κοινωνικοποίηση συντελείται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου. Έτσι το κάθε άτομο ανάλογα με το φύλο αλλά και τις ευκαιρίες που θα το δοθούν,

μαθαίνει κάποιους ρόλους και προσαρμόζεται σ' αυτούς. (Χαραλαμπόπουλος Β., 1993, σελ. 63 - 64).

Διαπιστώνουμε απ' όλα τα παραπάνω ότι η διαμόρφωση της προσωπικότητας μέσω της κοινωνικοποίησης, είναι αποτέλεσμα των ατομικών εμπειριών του κάθε ανθρώπου. Το παιδί βιώνει αντιδράσεις επιδοκimasίας ή αποδοκimasίας, από την οικογένεια, το σχολείο, και γενικότερα από κάθε κοινωνική σχέση που αναπτύσσει. Οι αντιδράσεις αυτές αφομοιώνονται από τα παιδί και το οδηγούν μεγαλώνοντας, να σχηματίσει το δικό του χαρακτήρα και να συναναστρέφεται με το δικό του τρόπο.

Είναι δυνατόν η συνεχής αρνητική στάση προς ένα παιδί να του δημιουργήσει αισθήματα μειονεξίας και έτσι στην οποιαδήποτε ενέργειά του για προσωπική ευεξία, να συναντά την αποτυχία. Το αντίθετο μπορεί να συμβεί σε παιδιά, που η στάση των τρίτων απέναντί τους είναι θετική. Για το λόγο αυτό ένα παιδί πρέπει να δέχεται ανάλογη αντιμετώπιση με αυτή των πράξεών του ώστε να διαμορφώσει προσωπικότητα ισορροπημένη και πειθαρχημένη στις απαιτήσεις του κοινωνικού συνόλου.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ο ρόλος της οικογένειας στην ανάπτυξη (σωματική και ψυχική) του παιδιού είναι σημαντικός διότι το νεογέννητο είναι αδύνατο να διατηρηθεί από μόνο του στη ζωή. Ο άνθρωπος αν και θεωρείται ο τελειότερος οργανισμός, εν τούτοις έρχεται στη ζωή με πολλές ατέλειες. Ενώ τα νεογνά των άλλων θηλαστικών είναι σε θέση να αναζητήσουν τροφή από μόνα τους αμέσως μετά τη γέννησή τους, αυτά των ανθρώπων χρειάζονται περισσότερο χρόνο ώστε να μπουν σ' αυτήν τη διαδικασία.

Ο Γερμανός ανθρωποβιολόγος Α. Portmann κατέληξε στο συμπέρασμα, ότι εμείς οι άνθρωποι γεννιόμαστε περίπου ένα χρόνο νωρίτερα απ' ότι τα άλλα θηλαστικά και κάνει λόγο για "πρόωρη γέννηση" του ανθρώπου. (Πυργιωτάκης Ι. 1989, σελ. 44).

Αν λάβουμε υπόψη ότι ο άνθρωπος προορίζεται να διαγράψει μεγαλύτερη εξελικτική πορεία σε σχέση με τα άλλα ζώα τότε η άποψη αυτή του Α. Portmann

αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Η κάλυψη των σωματικών και ψυχοπνευματικών αναγκών μπορεί να συμβεί μόνο με τη βοήθεια και συμπαράσταση της οικογένειας. Μέσα σ' αυτή ο ατελής οργανισμός του ανθρώπου, θα εξελιχθεί φυσιολογικά και θα ενταχθεί σιγά – σιγά στο κοινωνικό σύνολο. (Πυργιωτάκης Ι. 1989, σελ. 44).

Στη συνέχεια θα δούμε τους τρόπους και τα μέσα με τα οποία επιτελείται η διαδικασία της κοινωνικοποίησης στην οικογένεια. Η παρουσίαση θα περιορισθεί μόνο στις δύο πρώτες βαθμίδες της πρωτογενούς κοινωνικοποίησης, την καλλιέργεια του κοινωνικού στοιχείου και την πολιτιστική ένταξη, για δύο λόγους.

α. Οι βαθμίδες αυτές είναι καθοριστικής σημασίας για τον άνθρωπο, αφού ασκούν ρυθμιστικό ρόλο για την παραπέρα εξέλιξή του.

β. Η οικογένεια είναι ο αποκλειστικός φορέας κοινωνικοποίησης στις δύο αυτές φάσεις. (Πυργιωτάκης Ι. 1989, σελ. 45).

α. Καλλιέργεια του κοινωνικού στοιχείου

Μεταξύ των ζώων και του ανθρώπου υπάρχει μια επιπλέον διαφορά. Τα ένστικτα των ζώων και η συμπεριφορά τους, είναι από την αρχή προκαθορισμένα σε αντίθεση με τον άνθρωπο όπου η συμπεριφορά του είναι επίκτητη και καθορίζεται από τις επιδράσεις που θα δεχθεί από τους γύρω του. Ο άνθρωπος έχει μοναδική ικανότητα για κοινωνική μάθηση. Αυτό του δίνει τη δυνατότητα καθώς εξελίσσεται να οικειοποιείται διάφορες μορφές συμπεριφοράς και να αποδέχεται ποικίλους κοινωνικούς κανόνες. (Πυργιωτάκης Ι. 1989, σελ. 45 - 49).

Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, είναι απαραίτητο να υπάρξει ένα περιβάλλον μέσα στο οποίο ο άνθρωπος θα μπορέσει να δεχθεί την κατάλληλη "κοινωνική μαθητεία". Το περιβάλλον αυτό δεν είναι άλλο από την οικογένεια. Ιδιαίτερη μάλιστα, είναι η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ της μητέρας και του παιδιού. Η μητέρα με την αγάπη και τη στοργή που δείχνει προς το παιδί, καταφέρνει να ξυπνήσει μέσα του το κοινωνικό στοιχείο, με αποτέλεσμα να του ενισχύει το αίσθημα της σιγουριάς και της ασφάλειας και του παρέχει τη βεβαιότητα ότι είναι ευπρόσδεκτο σ' αυτό τον κόσμο.

Μέσω αυτής της αγάπης που δέχεται το παιδί, αναπτύσσονται τα πρώτα κοινωνικά συναισθήματα και καλλιεργούνται οι πρώτες κοινωνικές σχέσεις, κάτι το οποίο γίνεται φανερό από το πρώτο χαμόγελο του παιδιού προς τη μητέρα. (Πυργιωτάκης Ι. 1989, σελ. 45 - 49).

Συνεπώς, είναι σημαντικό το παιδί από τη στιγμή της γέννησής του, να μεγαλώσει μέσα σε κλίμα ζεστασιάς. Τα πρώιμα χρόνια της ζωής του σημαδεύουν οριακά την περαιτέρω ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Σημασία έχει και η άποψη του Erikson, ο οποίος κάνει λόγο για το αίσθημα της "αρχέγονης εμπιστοσύνης". Με τον όρο αυτό εννοεί τη θετική στάση που πρέπει να έχει το άτομο προς τον εαυτό του, αλλά και προς τον υπόλοιπο κόσμο γενικότερα. Η απουσία αυτού του αισθήματος είναι δυνατόν να επιφέρει ψυχοσυναισθηματικές διαταραχές. Η θετική στάση διαμορφώνεται μόνο αν το παιδί βιώσει την αμοιβαιότητα των σχέσεων, την εμπιστοσύνη και την ασφάλεια. (Πυργιωτάκης Ι. 1989, σελ. 45 - 49).

Είναι επίσης σημαντικός και ο μητρικός θηλασμός, ο οποίος εκτός από την κάλυψη των βιολογικών αναγκών του παιδιού, επιφέρει και τη δημιουργία μιας ψυχοσυναισθηματικής κατάστασης απαραίτητη για την ψυχική υγεία και την ομαλή κοινωνικοποίηση.

Συμπεραίνουμε, από τα παραπάνω, ότι για την καλλιέργεια του κοινωνικού στοιχείου είναι επιτακτική ανάγκη η συναναστροφή του παιδιού με τα μέλη της οικογένειάς του και κυρίως με τη μητέρα. Μόνο μέσα στην οικογένεια, μπορούν να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για την έναρξη της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης.

β. Η πολιτιστική ένταξη

Μέσω της πολιτιστικής ένταξης είναι δυνατόν να αποκτηθούν από τα παιδιά τα ιδιαίτερα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την ομάδα στην οποία ζουν και αναπτύσσονται. Με την ολοκλήρωση της καλλιέργειας του κοινωνικού στοιχείου τα παιδιά ανταποκρίνονται στις αντιδράσεις του περιβάλλοντός τους. Αφομοιώνουν σταδιακά τα προσφερόμενα πολιτιστικά στοιχεία, διαμορφώνοντας τελικά την προσωπική τους πολιτιστική ταυτότητα. (Πυργιωτάκης Ι. 1989, σελ. 50 - 51).

Κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων χρόνων των παιδιών, που κατά τον Piaget ονομάζεται αισθησιοκινητικό στάδιο, οι γονείς αποδέχονται ή απορρίπτουν τις πρώτες αντιδράσεις των παιδιών, τις επιδοκιμάζουν ή τις αποδοκιμάζουν. Έτσι το παιδί μετατρέπει τη συμπεριφορά του ανάλογα με την αντιμετώπιση των μεγάλων, αφού προηγουμένως έχει αντιληφθεί ότι δεν είναι στον ίδιο βαθμό επιθυμητές όλες οι ενέργειές του.

Διαμορφώνει μ' αυτό τον τρόπο μια αντίληψη του κοινωνικά παραδεκτού και απαράδεκτου καθώς και του επιτρεπτού ή ανεπιτρεπτού. Αυτό επιτυγχάνεται από τη στάση που κρατά η οικογένεια απέναντι στο παιδί, το οποίο σχηματίζει τους πρώτους κοινωνικούς κανόνες και διαπλάθει ηθική αντίστοιχη με αυτή των γονέων του. Οι πράξεις του παιδιού αποκτούν συνέπεια και ακολουθία. Σύμφωνα με τον Mead "ο εαυτός" δεν υπάρχει, αλλά διαμορφώνεται μέσα από την κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση. (Πυργιωτάκης Ι. 1989, σελ. 50 - 51).

Καθ' όλη τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας, οι γονείς θα επιβραβεύουν ή θα αποθαρρύνουν συμπεριφορές του παιδιού ανάλογα με τις προσδοκίες που αυτοί έχουν. Οι χαρακτηρισμοί "καλό" ή "κακό" παιδί θα ακολουθούν τις πράξεις του παιδιού και ανάλογα θα το ενισχύουν ή θα το αποθαρρύνουν. Έτσι λοιπόν, μαθαίνει το παιδί το ρόλο του σύμφωνα με τις προσδοκίες της οικογένειας (πρωταρχική κοινωνική στέρηση) και στη συνέχεια σχηματίζει προσδοκίες για τους άλλους και για τον εαυτό του. (Πυργιωτάκης Ι. 1989, σελ. 50 - 51).

Το παιδί μέσα στην οικογένεια υιοθετεί τους ρόλους των γονέων του προκειμένου να μπορέσει να προβλέψει τις όποιες αντιδράσεις τους απέναντι σε ενέργειες που έχει πράξει ή θα πράξει. Αυτό μας δείχνει ότι ο ρόλος του μέσα στην οικογένεια δεν είναι ανεξάρτητος. Έτσι με την υιοθέτηση των άλλων ρόλων, το παιδί έρχεται σε μια πρώτη επαφή μ' αυτούς και αποκτά μια γενική εικόνα, όχι μόνο για το δικό του ρόλο, αλλά και για τους ρόλους των άλλων μελών.

Είναι φανερό ότι οι γονείς με τον τρόπο που αντιμετωπίζουν το παιδί προσδίδουν σ' αυτό κάτι ουσιαστικό: τις αξίες και τις "στάσεις" τους. Οι "στάσεις" – αυτός ο σοβαρός ρυθμιστικός παράγοντας συμπεριφοράς – μεταδίδονται μέσα από την απλή συμβίωση, αβίαστα, αυθόρμητα, με μια ανυποψίαστη διδασκαλία. Έτσι το παιδί αποκτά κοινωνικό – πολιτιστική ταυτότητα και αναπτύσσεται ως κοινωνικό ον. (Πυργιωτάκης Ι. 1989, σελ. 51 - 53).

Μεγάλη είναι η επίδραση που δέχεται το παιδί από τους γονείς του με τα μηνύματα από τα παραμύθια καθώς και από τις λαϊκές και θρησκευτικές παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα. Είναι αξιοσημείωτη η συνεισφορά του παππού και της γιαγιάς, ιδιαίτερα στις ελληνικές οικογένειες. (Βλέπε κεφάλαιο I). Ο παππούς αναλαμβάνει περισσότερο την εθνικο-πατριωτική κοινωνικοποίηση, με τις διηγήσεις για τα κατορθώματα των ελλήνων, ενώ η γιαγιά παίζει σημαντικό ρόλο στη θρησκευτική κοινωνικοποίηση. (Πυργιωτάκης I. 1989, σελ. 53 - 55).

Συμπερασματικά λοιπόν διαπιστώνουμε ότι οι γονείς, κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης του παιδιού είναι οι κύριοι μεταβιβαστές των αξιών, των συνηθειών, των στάσεων, του τρόπου που μιλούν, αστειεύονται και γενικά του τρόπου συμπεριφοράς. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα το παιδί να υιοθετεί και να προσαρμόζει στη δική του συμπεριφορά, όλες αυτές τις επιδράσεις που δέχεται από τους δικούς του ανθρώπους.

Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Η κοινωνικοποίηση του παιδιού είναι σημαντική και αυτό εξηγείται με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους.

Ο T. Parsons επισημαίνει ότι η κοινωνικοποίηση του παιδιού είναι πιο αποτελεσματική από αυτή του ώριμου ανθρώπου. Και αυτό γιατί είναι φορτισμένη με το συναίσθημα που συνδέει το παιδί με την οικογένεια που είναι ο κύριος παράγοντας κοινωνικοποίησης σ' αυτή την ηλικία. Υπάρχει όμως και κάτι άλλο. Οι γονείς προκειμένου να επιβάλλουν στο παιδί τις μορφές συμπεριφοράς που επιθυμούν οι ίδιοι, καταφεύγουν στη χρησιμοποίηση σωματικής βίας. (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 200 - 201).

Κατά τη διάρκεια της νηπιακής και παιδικής ηλικίας συγκεντρώνεται "υλικό" στο υποσυνείδητο και στο ασυνείδητο, το οποίο λειτουργεί ως ψυχολογικό υπόβαθρο για την προσωπικότητα που αναπτύσσεται και γηράσκει.

Μέσω της σχέσης επιθυμιών - αναγκών αλλά και κοινωνικών κανόνων - με αντικειμενικές, συνθήκες, η ανθρώπινη επιθετικότητα εξειδικεύεται και βρίσκει

ικανοποίηση χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα και κοινωνικά υποδειγμένα αντικείμενα. (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 200 – 201).

Τα προτεινόμενα αλλά και επιβαλλόμενα μοντέλα συμπεριφοράς από τους γονείς, περιορίζουν τις δυνατότητες επιλογής και ανεύρεσης των μέσων ικανοποίησης των αναγκών και των επιθυμιών του παιδιού. Έτσι οι συμπεριφορές, οι κοινωνικές στάσεις, οι συνήθειες χαράσσονται στο χαρακτήρα του παιδιού. Αυτό συμβαίνει διότι, πρώτον η συνεχής και μακροχρόνια επανάληψη ενός ίδιου περιεχομένου μάθησης ενισχύει την αποτελεσματικότητά της και δεύτερον, δεν υπάρχει αντίθετη προκατάληψη και κριτική από το παιδί. (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 200 – 201).

Αρα με την ταυτοποίηση της ικανοποίησης ορισμένων αναγκών με συγκεκριμένα αντικείμενα και επιλογές, οι κοινωνικές αναγκαιότητες μετατρέπονται σε προσωπικές προτιμήσεις. Είναι δυνατόν να προκληθούν σοβαρές ζημιές στην διαδικασία ένταξης του παιδιού ως ώριμου ατόμου στην κοινωνική ομάδα, εάν δημιουργηθεί χάσμα ανάμεσα στην εκμάθηση συμπεριφορών και στην εξάσκηση των δυνατοτήτων του. (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 200 – 201).

Μεταξύ του τρίτου και όγδοου έτους της ηλικίας του ανθρώπου, όπως έδειξε η ψυχολογική έρευνα τα καθοριστικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας παίρνουν μια σχετικά ολοκληρωμένη μορφή. Οι Φροϋδικού προσανατολισμού, σχολές ψυχανάλυσεως, αλλά και οι μαθητές του Adler, εξαρτούν την ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων, από τις εμπειρίες της παιδικής ηλικίας. Οι εμπειρίες αυτές συγκεκριμενοποιούνται, είτε μέσα από τις μεταμορφώσεις της σχέσης της libido του παιδιού με το ίδιο του το κορμί (Freud), είτε μέσα από το σχηματισμό του συναισθήματος κατωτερότητας και της τάσης για το ξεπέρασμα του (Adler). (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 200 – 201).

Η μητέρα, όπως ήδη έχει αναφερθεί, είναι ο πρώτος παράγοντας κοινωνικοποίησης του παιδιού. Όχι μόνο γιατί καλύπτει την βιολογική του ανάγκη, αλλά κυρίως γιατί είναι η πρώτη που του μαθαίνει την έννοια της περιοδικότητας, του ρυθμού και κατά συνέπεια της πειθαρχίας. Αυτό το επιτυγχάνει μέσω του καθορισμού των γευμάτων, της καθαριότητας κ.ά. Η

συναισθηματική επαφή με τη μητέρα επιτρέπει την ομαλή εξέλιξη του παιδικού ψυχισμού. (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 200 – 201).

Για να μπορέσουμε να πούμε ότι παρατηρήθηκαν τα πρώτα βήματα της κοινωνικοποίησης του ατόμου, θα πρέπει το παιδί να φθάσει στο σημείο εκείνο της ωριμότητας και εμπειρίας ώστε να ξεπεράσει τη σχέση του με τη μητέρα του. Έτσι η διαδικασία της κοινωνικοποίησης αρχίζει ουσιαστικά από τη στιγμή που μετέχει σε σχέσεις τριαδικές. Η ύπαρξη τρίτου συνίσταται στην υλική ή νοητική επαφή ή παρουσία.

Γίνεται φανερό από τα παραπάνω, ότι στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης το παιδί δεν έχει την άνεση επιλογής και έτσι υιοθετεί τις απόψεις και τις συμπεριφορές της οικογένειάς του και σχηματίζει συμπεριφορά παρόμοια μ' αυτή της οικογένειάς του. Παρόλα αυτά όταν στην προσπάθεια κοινωνικοποίησης του παιδιού συμμετέχουν και οι δύο γονείς αυτομάτως ο ψυχισμός του παιδιού εξελίσσεται ομαλά. Αυτό του δίνει τη δυνατότητα να διευρύνει τις κοινωνικές συναλλαγές του και να αποκτήσει μεγαλύτερη εμπειρία, όσον αφορά τη σχέση του με τους άλλους.

ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Στην αρχή της ζωής του το παιδί δεν μπορεί να προσδιορίσει τα πράγματα γύρω του. Η εικόνα του για το διαχωρισμό μεταξύ του περιβάλλοντος και του εαυτού του είναι συγκεχυμένη. Ο μόνος τρόπος επικοινωνίας του είναι το κλάμα. Οι πρώτες επαφές του με τον κόσμο γίνονται με το στόμα όπου προσπαθεί να βρει το μητρικό στήθος. Η περίοδος αυτή στην ψυχαναλυτική θεωρία ονομάζεται στοματική. Χαρακτηριστικό της είναι η ικανοποίηση ή μη ικανοποίηση της ανάγκης για τροφή και η αίσθηση ηδονής ή δυσαρέσκειας και στέρησης. (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 202 – 203).

Στον τρίτο περίπου μήνα, το ότι αρχίζει και χαμογελά αποτελεί ένα στοιχείο του ανθρώπινου ψυχισμού.

Κατά τον έκτο μήνα καταφέρνει να κάθεται, ενώ έχει ωριμάσει το νευρικό του σύστημα και μπορεί να ελέγχει διάφορα μέρη του σώματός του, σε αρκετά

μεγάλο βαθμό. Ακόμη αρχίζει σιγά – σιγά να αναγνωρίζει τον εαυτό του στον καθρέφτη και να ξεχωρίζει το σχήμα του ανθρώπινου προσώπου και κορμιού.

Από τον όγδοο μήνα αναγνωρίζει το πρόσωπο της μητέρας του και αυτό φαίνεται από την αγωνία που δείχνει απέναντι σε άλλα πρόσωπα τα οποία έρχονται σε επαφή μαζί του.

Στον ένατο μήνα το παιδί μπορεί να κάθεται μόνο του, ενώ αν και καταλαβαίνει μερικές εκφράσεις παρ' όλα αυτά δεν μπορεί να τις επαναλάβει. (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 202 – 203).

Στην ηλικία του ενός έτους περίπου, όχι μόνο στέκεται όρθιο αλλά αρχίζει να κάνει και τα πρώτα του βήματα. Επίσης αρχίζει να προφέρει τις πρώτες λέξεις, βέβαια με παιδική διάλεκτο.

Μέχρι τον εικοστό μήνα, αποκτά συνείδηση της προσωπικότητάς του μέσα από τις συναναστροφές του με τους γονείς του. Το ότι καταφέρνει να σταθεί όρθιο μόνο του, αλλά και να περπατήσει, δίνει στο παιδί μια αίσθηση ελευθερίας και αποστασιοποίησης από το περιβάλλον του. Ενώ παράλληλα του δίνεται η ευκαιρία να διευρύνει την επικοινωνία του και με άλλους ανθρώπους οι οποίοι το περιβάλλουν. (Ιντζεσιλόγλου Ν., σελ. 203 – 204).

Η ελευθερία αυτή που έχει το παιδί, του δίνει το δικαίωμα να μπει σ' ένα ρυθμό περιοδικότητας, πράγμα που επιφέρει από την πλευρά της μητέρας αγάπη και επιβράβευση. Στην περίπτωση όμως που το παιδί αρνηθεί τότε αποδοκιμάζεται από τη μητέρα του και αυτό είναι κάτι που του προκαλεί αγωνία.

Προκειμένου όμως να ενθαρρυνθεί το παιδί, έτσι ώστε να επικοινωνεί καλύτερα με τους γύρω του, και να επιτύχει μια ομαλή κοινωνική ένταξη θα πρέπει να υφίστανται κάποιες βασικές προϋποθέσεις.

Οι προϋποθέσεις λοιπόν, που θα το οδηγήσουν στην ικανοποιητική κοινωνικοποίησή του είναι οι εξής: (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 62).

α. Πνεύμα αγάπης

Η σημασία της αγάπης έχει τονισθεί και σε προηγούμενη ενότητα. Το παιδί κοινωνικοποιείται ομαλά, όταν μεταξύ των γονιών έχει αναπτυχθεί σωστός ψυχικός δεσμός μεταξύ τους. Κάτι που ευνοεί και την ορθότερη στάση τους απέναντι στο παιδί. Όταν το παιδί ζει σ' ένα περιβάλλον όπου απολαμβάνει τη

στοργή και την αγάπη των γονέων και διακρίνεται από ομαλές σχέσεις και αισιοδοξία, τότε μπορεί να αναπτυχθεί ομαλά, χωρίς προβλήματα. Πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η αγάπη δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο μεταξύ των γονέων και του παιδιού, αλλά να συμπεριλαμβάνει όλα τα μέλη της οικογένειας.

Σε αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή το παιδί ζει σε περιβάλλον όπου οι γονείς του διαπληκτίζονται συχνά και γενικά όταν βρίσκεται αντιμέτωπο με έντονες ψυχοσυναισθηματικές καταστάσεις, είναι πιθανό να καταλήξει προβληματικό για τον εαυτό του αλλά και για το κοινωνικό σύνολο (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 62).

β. Θετικό αυτοσυναίσθημα

Σημαντική για την κοινωνικοποίηση του παιδιού είναι η καλλιέργεια του θετικού αυτοσυναίσθηματος. Γύρω από το αυτοσυναίσθημα περιστρέφονται και σχηματίζονται όλες οι άλλες αντιλήψεις. Το αυτοσυναίσθημα παρέχει συνοχή και συνέπεια στην προσωπικότητα του ατόμου ενώ όταν είναι μειωμένο δεν μπορεί το παιδί να καλλιεργηθεί κοινωνικά οπότε και η ένταξή του στο κοινωνικό σύνολο δεν είναι ομαλή.

Οφείλουν συνεπώς οι γονείς να ενισχύουν το αυτοσυναίσθημα του παιδιού επιβραβεύοντάς το για τις ενέργειές του. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για τους γονείς, διότι είναι τα καθοριστικά πρόσωπα στη ζωή του παιδιού. Έτσι όταν τα καθοριστικά αυτά πρόσωπα υποτιμούν και προσβάλουν το παιδί, αναγκαστικά εξασθενείται το αυτοσυναίσθημά του. Η εξασθένιση αυτή παρατηρείται ιδιαίτερα όταν η υποτίμηση και η προσβολή προς το παιδί είναι επαναλαμβανόμενη (Πυργιωτάκης Ι., 1989, σελ. 62).

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η συμπεριφορά των γονέων πρέπει να είναι τέτοια, ώστε να ενδυναμώνει τον ψυχισμό του παιδιού, συμβάλλοντας στη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας και ενός σωστά ενταγμένου και κοινωνικοποιημένου ατόμου.

V. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παιδί με τη γέννησή του εντάσσεται στην οικογένεια. Η οικογένεια είναι μια ομάδα, όπως είδαμε παραπάνω, η οποία με τη σειρά της ενσωματώνει το παιδί σε δύο άλλους κύκλους – πλαίσια: ένα περιορισμένο, το κοινοτικό πλαίσιο και ένα ευρύτερο το εθνικό πλαίσιο. Τα ιδιαίτερα γνωρίσματα αυτών των πλαισίων και κυρίως αυτά της οικογένειας ασκούν μεγάλη επίδραση στην ανθρώπινη προσωπικότητα και διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωσή της. Άρα οι ομάδες αυτές θεωρούνται σοβαροί ρυθμιστικοί παράγοντες της σωματικής και ψυχοπνευματικής ανάπτυξης του παιδιού.

Η δυσαρμονία μεταξύ των προσωπικών στάσεων του παιδιού και του οικογενειακού περιβάλλοντος, προκαλεί στο παιδί διαταραχές στη συμπεριφορά του, οι οποίες όταν επαναλαμβάνονται, ωθούν το παιδί στο να δημιουργήσει μια γενικά αρνητική στάση απέναντι στην κοινωνία. Για την αποφυγή αυτή της στάσης θα πρέπει να μειωθεί στο ελάχιστο, αν όχι να εξαλειφθεί εντελώς, η δυσαρμονία των δύο παραπάνω παραγόντων. (Κρουσταλάκης Γ., σελ. 67 – 68).

Στη σημερινή εποχή η οικογενειακή αγωγή έχει γίνει αντικείμενο συνειδητού σχεδίου και ελεύθερης επιλογής. Και αυτό διότι η παράδοση της οικογενειακής αγωγής έχει αμφισβητηθεί και οι παιδαγωγικές απαιτήσεις έχουν αυξηθεί. Πολλοί γονείς σήμερα προσπαθούν να δοκιμάσουν διάφορους τρόπους αγωγής. Παρατηρείται ένας ανεκτικότερος τρόπος οικογενειακής αγωγής σε οικογένειες με υψηλή κοινωνική θέση, ενώ είναι πιο άκαμπτος σε οικογένειες που η κοινωνική τους θέση είναι χαμηλότερου επιπέδου. Έτσι, βλέπουμε η οικογενειακή αγωγή να παίρνει μια πολιτική διάσταση. Κυρίως στα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα, η ιδιωτικού χαρακτήρα οικογενειακή αγωγή, προσπεράστηκε με την αλληλεξάρτηση της οικογενειακής και εξωοικογενειακής αγωγής. (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό 3413).

Σύμφωνα με τη χριστιανική αντίληψη, η διαπαιδαγώγηση του παιδιού είναι χρέος των γονέων και για το λόγο αυτό δεν πρέπει να παραιτούνται από αυτή τους την υποχρέωση. Η οικογενειακή αγωγή θεωρείται ουσιαστική και αναγκαία

μορφή εκπλήρωσης του νοήματος της οικογένειας. (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό 3413*).

Για να υπάρξει στοιχειώδης οικογενειακή υπόσταση θεωρούνται τα εξής βασικά στοιχεία:

α) Ο δεσμός γονέων – παιδιών καθίσταται κοινωνικά εφικτός με τη σύναψη ενός μακρόβιου γάμου.

β) Ο δεσμός γονέων – παιδιών έχει υπαρξιακή και φυσική υπόσταση, αποτελεί δηλαδή κάτι περισσότερο από ένα ρόλο, τον οποίο κάποιος μπορεί να επιλέξει ή να αρνηθεί.

γ) Γονείς οι οποίοι φέρουν στη ζωή ένα παιδί έχουν υποχρέωση να καταβάλλουν προσπάθειες για το συμφέρον του παιδιού και να αναλαμβάνουν την ευθύνη της διαπαιδαγώγησής του.

δ) Οι ακατάλυτες σχέσεις γονέων – παιδιών – οι οποίες είναι νομιμοποιημένες ηθικά από την οικογενειακή αγωγή – αιτιολογούνται από το ότι η οικογένεια έχει ένα παιδαγωγικό χαρακτήρα. Ο παιδαγωγικός αυτός χαρακτήρας της οικογένειας δεν έχει τη μορφή ενός χρονικά περιορισμένου συμβατικού δεσμού, αλλά τη μορφή συμβίωσης με θρησκευτικό υπόβαθρο. (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό 3413*).

Η παραδοσιακή παιδαγωγική αυτάρκεια στην οικογένεια, ίσως θα πρέπει να δώσει τη θέση της σ' ένα σύστημα συνεργασίας με παιδαγωγικά ιδρύματα το οποίο θα αφήνει την οικογένεια να ενεργεί σύμφωνα με τις δικές της δυνάμεις και θα παρεμβαίνει μόνο όταν αυτή δεν μπορεί να αντεπεξέλθει. Το καλύτερο έργο που μπορεί να προσφέρει η οικογένεια, προκειμένου να μειώσει τη συμμετοχή των παιδαγωγικών ιδρυμάτων, είναι κατά την οικογενειακή αγωγή τα εξής:

α) να ασκούν τα παιδιά τους στη στοιχειώδη κοινωνική συμπεριφορά και να τα εξοικειώνουν με βασικές αρετές, όπως εμπιστοσύνη, πίστη, συντροφικότητα, υπευθυνότητα.

β) να χαράζουν το πνευματικό υπόβαθρο για την ανεύρεση του νοήματος της ζωής.

γ) να ξυπνούν στα παιδιά το συναισθηματισμό, την πρωτοβουλία, τη φαντασία, το ενδιαφέρον και την προσοχή.

δ) να καλλιεργούν τη διάθεση για το παιχνίδι και τις παιδικές δραστηριότητες. Κανένα παιδαγωγικό ίδρυμα δεν μπορεί να μεταδώσει τόσο αυθεντικά τις βασικές έννοιες όσο η οικογένεια. (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό 3413 - 3414*).

Συμπερασματικά διαπιστώνουμε, πως η οικογενειακή αγωγή είναι υποχρέωση των γονέων. Η διατάραξη της σχέσης του παιδιού με τους γονείς, είναι δυνατόν να επιφέρει προβλήματα στη συμπεριφορά του παιδιού. Αυτό, βέβαια μπορεί να αποφευχθεί εάν οι γονείς εμποτίσουν τη συνείδηση του παιδιού με αρετές, οι οποίες θα του επιτρέψουν να έχουν μια ομαλή σχέση με την κοινωνία.

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΣΥΝΤΕΛΟΥΝ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Από όλες σχεδόν της ψυχοπαιδαγωγικές θεωρίες, το οικογενειακό περιβάλλον θεωρείται ως ο σημαντικότερος παράγοντας για τη διαμόρφωση της παιδικής προσωπικότητας. Η άσκηση των παιδευτικών και μορφωτικών επιδράσεων από τα μέλη της οικογένειας μεμονωμένα ή ως σύνολο, αποτελεί την οικογενειακή αγωγή. Στη λειτουργία της οικογενειακής αγωγής παρεμβαίνουν κάποιοι βασικοί παράγοντες, οι οποίοι βοηθούν στο σχηματισμό του παιδαγωγικού χαρακτήρα της οικογένειας. Αυτοί είναι: (*Κρουσταλάκης Γ., σελ. 69 - 71*).

α) Η ύπαρξη ιδιαίτερων φυσικών δεσμών μεταξύ των μελών της οικογένειας. Οι δεσμοί αυτοί δημιουργούν κάποια αμεσότητα στις ενδοοικογενειακές διαπροσωπικές σχέσεις, τις οποίες διέπει πνεύμα στοργής και σεβασμού προς την ανθρώπινη προσωπικότητα.

β) Η χαρακτηριστική συναισθηματική ατμόσφαιρα του οικογενειακού περιβάλλοντος. Στους κόλπους της οικογένειας δημιουργούνται ισχυροί συναισθηματικοί δεσμοί, οι οποίοι αποτελούν το προοίμιο εντόνων και συνεχών επιδράσεων μεταξύ των μελών. Με τον τρόπο αυτό, η οικογένεια αποτελεί μια ενότητα ατόμων, που η μεταξύ τους αλληλεπίδραση ρυθμίζει και διαπλάθει τη συμπεριφορά τους.

γ) Η μεγάλη διάρκεια των παιδευτικών επιδράσεων στο οικογενειακό περιβάλλον. Το παιδί δέχεται τις επιδράσεις της οικογένειας για μεγάλο χρονικό διάστημα στη ζωή του. Το διάστημα αυτό καλύπτει τα χρόνια από τη γέννησή του έως και το τέλος της εφηβικής ηλικίας.

δ) Η τάση της παιδικής ψυχής να δέχεται, να εσωτερικεύει και να αφομοιώνει ανεξέλεγκτα και χωρίς περιορισμούς τα ποικίλα ερεθίσματα του περιβάλλοντος. Κατά την περίοδο των πέντε πρώτων χρόνων της ζωής το παιδί ζει σε κατάσταση απόλυτης εξάρτησης από τους γονείς. Στην περίοδο αυτή, οι αλληλεπιδράσεις μέσα στην οικογένεια επηρεάζουν σημαντικά την προσωπικότητά του. Η απόλυτη εξάρτηση του παιδιού από τους γονείς, συμβάλλει τόσο στην επιβίωσή του, όσο και στην ικανοποίηση της ανάγκης για στοργή, επιδοκιμασία, κοινωνική αναγνώριση.

Και στους τέσσερις παραπάνω παράγοντες οικογενειακής αγωγής παρατηρείται η σημαντική επίδραση της οικογένειας πάνω στο παιδί. Και είναι σημαντική διότι προσφέρει ζεστασιά, εμπιστοσύνη, αυτοπεποίθηση όχι μόνο στην αρχή της ζωής του αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια αυτής, στην οποία, το παιδί βρίσκεται υπό την προστασία της οικογένειας του.

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η παιδευτική λειτουργία δηλαδή η οικογενειακή αγωγή, δεσπόζει σε όλο το λειτουργικό φαινόμενο της οικογένειας. Όμως, η λειτουργία αυτή επηρεάζεται από κοινωνιολογικούς και ψυχολογικούς παράγοντες, οι οποίοι συναποτελούν τη ψυχοδυναμική της οικογένειας και δημιουργούν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της οικογενειακής ζωής. Με την επίδραση των παραγόντων αυτών σχηματίζεται ο πυρήνας της προσωπικότητας του αναπτυσσόμενου ατόμου. (Κρουσταλάκης Γ., σελ. 74).

i. Κοινωνιολογικοί παράγοντες

Οι κοινωνιολογικοί παράγοντες χωρίζονται σε δύο κατηγορίες Στη σύνθεση της οικογένειας και στο κοινωνικό – οικονομικό και μορφωτικό επίπεδο της οικογένειας.

α) Η σύνθεση της οικογένειας

Ο αριθμός των μελών της επηρεάζει σημαντικά την παιδευτική της λειτουργία, την επικοινωνία μεταξύ των μελών της, διαφοροποιεί την αποτελεσματικότητα του γονεϊκού ρόλου.

Τα παιδιά της οικογένειας. Ο αριθμός των παιδιών, η διαφορά ηλικίας μεταξύ των αδελφών, το φύλο, η θέση του παιδιού στη σειρά γέννησης και η παρουσία παιδιού με ειδικές ανάγκες μέσα στην οικογένεια αποτελούν παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς ενός παιδιού.

Η απουσία του ενός ή και των δύο γονέων επιδρά αρνητικά στην ανάπτυξη και την αγωγή ενός παιδιού.

Η παρουσία στο οικογενειακό περιβάλλον συγγενικών ή άλλων προσώπων. Τα πρόσωπα αυτά βοηθούν στην οικογενειακή αγωγή. Η βοήθεια τους συνήθως είναι αποτελεσματική πολλές φορές όμως παραπτοούν το έργο της. (Κρουσταλάκης Γ. σελ. 75).

β) Το κοινωνικο-οικονομικό και μορφωτικό επίπεδο της οικογένειας

Το κοινωνικο-οικονομικό και μορφωτικό επίπεδο της οικογένειας αποτελούν σοβαρούς παράγοντες για τη θετική ή αρνητική επίδραση στην κοινωνικοποίηση του παιδιού και για την επιρροή της στάσης του απέναντι στην κοινωνία. Πιστεύεται, πως παιδιά που μεγαλώνουν σε φτωχά οικονομικά και μορφωτικά περιβάλλοντα, είναι πιθανό να αποβούν ενήλικα άτομα χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. (Κρουσταλάκης Γ. σελ. 75 - 76).

Οι κυριότεροι παράγοντες που προσδιορίζουν το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο της οικογένειας είναι:

- ❖ Το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον της οικογένειας. Η πόλη, το χωριό και γενικά οι συνθήκες του φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο αναπτύσσεται το παιδί.
- ❖ Η οικονομική κατάσταση της οικογένειας. Το επάγγελμα, το εισόδημα και ο τρόπος ζωής της.
- ❖ Η κατοικία της οικογένειας. Αν δηλαδή ζει σε μονοκατοικία ή σε διαμέρισμα πολυκατοικίας, σε ιδιόκτητη οικία ή σε ενοικιαζόμενη κ.λπ. (Κρουσταλάκης Γ. σελ. 75 - 76).

Το μορφωτικό – πολιτιστικό επίπεδο της οικογένειας προσδιορίζεται κυρίως από τη μόρφωση των γονέων ή των συνοικούντων με την οικογένεια προσώπων. Η όλη, γενικά, πνευματική ατμόσφαιρα της οικογένειας, το ενδιαφέρον της για τη μόρφωση του παιδιού, αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν τη μορφωτική λειτουργία της. (Κρουσταλάκης Γ. σελ. 75 - 76).

ii. Ψυχολογικοί παράγοντες

Οι σημαντικότεροι ψυχολογικοί παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά την παιδευτική ατμόσφαιρα της οικογένειας και συντείνουν στη διαμόρφωση του όλου ψυχολογικού κλίματος της, είναι: (Κρουσταλάκης Γ. σελ. 76 - 77).

Η προσωπικότητα των γονέων. Τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της προσωπικότητας των γονέων όπως οι αντιλήψεις, οι στάσεις, η ψυχική ωριμότητα, το θρήσκευμα, η μόρφωση κ.ά. συνήθως επηρεάζουν την προσωπικότητα, τη μόρφωση, τον επαγγελματικό προσανατολισμό και την κοινωνικοποίηση του παιδιού.

Η στάση των γονέων απέναντι στο παιδί. Η ψυχρότητα, η χρησιμοποίηση του παιδιού ως εκβιαστικού μέσου του ενός γονέα προς τον άλλο, η στοργή των γονέων, η υπερβολική αγάπη, η απορριπτική τους στάση προς το παιδί καθώς και τόσες αλληλεπιδράσεις μέσα στην οικογένεια επηρεάζουν την ψυχοπνευματική ανάπτυξή του.

Οι παιδαγωγικές αρχές των γονέων. Τα χρησιμοποιούμενα παιδαγωγικά μέσα, η απόλυτη ελευθερία, η άκρα επιείκεια, η υπερβολική αυστηρότητα είναι στοιχεία που είτε καταπιέζουν, είτε σέβονται την παιδική προσωπικότητα.

Οι παραπάνω παράγοντες διαμορφώνουν ένα κλίμα μέσα στο οποίο, το παιδί ωριμάζει συναισθηματικά. Κατά τη διάρκεια της ωρίμανσης αυτής, η οικογένεια βάζει σφραγίδα, η οποία θα συνοδεύει την παιδική προσωπικότητα και στις μετέπειτα ηλικιακές φάσεις της.

ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗΣ

Οι γονείς θα πρέπει να γνωρίζουν πως προβλήματα στην ανατροφή των παιδιών υπήρχαν και θα υπάρχουν πάντα. Βασικός κανόνας της συμπεριφοράς των γονέων προς το παιδί, είναι η αναγνώριση της προσωπικότητάς του και ο σεβασμός της μοναδικότητάς του.

Ανάλογα με το βαθμό στον οποίο, οι γονείς, το επιτυγχάνουν αυτό, είναι δυνατόν να διακρίνουμε τρεις βασικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται για την πειθαρχία και γενικότερα την ανατροφή του παιδιού: α) την αυταρχική, β) την υποχωρητική και γ) τη δημοκρατική. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 219 – 220).

Βέβαια καμία από αυτές τις μεθόδους δεν είναι αποκομμένη η μία από την άλλη. Αντίθετα εμπλέκονται μεταξύ τους. Μπορούμε να πούμε όμως, πως οι γονείς κινούνται πάνω σ' ένα άξονα που ξεκινά από την υπερβολική αυστηρότητα και φτάνει ως την απόλυτη ελευθερία. Παρ' όλα αυτά γίνονται αποδεκτές οι τρεις προαναφερθείσες μέθοδοι. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 219 – 220).

α. Αυταρχική Αγωγή

Σύμφωνα μ' αυτή τη μέθοδο, οι γονείς μέσα στην οικογένεια έχουν τη μορφή τυράννου. Δε δέχονται τις απόψεις των παιδιών κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων μέσα στο οικογενειακό συμβούλιο. Αξιώνουν, να εκτελούνται οι εντολές τους χωρίς αντιρρήσεις, ενώ στην άρνηση του παιδιού για την εκτέλεση των εντολών επιβάλλουν σκληρές κυρώσεις. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 219 – 220).

Στη σημερινή εποχή όμως, γονείς που υιοθετούν τέτοια στάση μέσα στην οικογένεια, δεν συναντώνται συχνά. Αυτό είναι λογικό, διότι τα παιδιά έχουν διαποτισθεί με το δημοκρατικό πνεύμα. Οπότε δε δέχονται δικτατορικές συμπεριφορές μέσα στην οικογένεια. Από την πλευρά τους οι γονείς γνωρίζουν ότι αυτού του είδους διαπαιδαγώγηση ανήκει στο παρελθόν. Πάντως, αρκετές φορές κατά τη διάρκεια της διαπαιδαγώγησης, χρησιμοποιείται η αυστηρότητα. Με τη συνεχή άσκηση της αυστηρότητας, οι αυταρχικοί γονείς προετοιμάζουν ανθρώπους κοινωνικά απροσάρμοστους. Τα παιδιά των αυταρχικών οικογενειών

είναι δυνατόν να παρουσιάζονται: υποτακτικά, ανασφαλή, ελάχιστα δημοφιλή, λιγότερο ευαίσθητα στον έπαινο και στη μορφή, με τάση για απομόνωση, διστακτικότητα, ενώ τέλος ρέπουν προς την κλοπή.

Γενικά, επικρατεί η άποψη, πως η αυστηρότητα στην αγωγή μπορεί να δημιουργήσει πρόβλημα στην προσαρμογή του παιδιού. Έρευνες έχουν δείξει πως επηρεάζεται η στάση του ατόμου προς το κατεστημένο, από τον τρόπο ανατροφής του. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 220 – 221).

Η σχέση που έχει το παιδί με τους γονείς του, δεν είναι καλή όταν αυτοί είναι αυστηροί. Έτσι το παιδί, χάνει τις υπηρεσίες των φυσικών του δασκάλων, στην πορεία των επομένων χρόνων. Ταυτόχρονα το παιδί παρουσιάζεται δύσκολο στη διεξαγωγή διαλόγου ενώ είναι αμέτοχο στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 220 – 221).

Αυτή η αποχή παρουσιάζεται σ' αυτά τα κρίσιμα χρόνια της παιδικής ηλικίας, διότι οι αυταρχικοί γονείς επιδιώκουν, να εξουσιάζουν μέσω της δύναμης και της επιβολής κι να ελέγχουν κατά βάση την εξωτερική συμμόρφωση. Ακόμη, πιστεύουν πως με την εξουσία που διαθέτουν απέναντι στο παιδί, θα καταφέρουν να ρυθμίσουν τη συμπεριφορά του. Η εξουσία συνεπάγεται και τη χρήση απειλής ή πολύ περισσότερο τιμωρίας. Συνεπώς, λοιπόν, ο έλεγχος που ασκείται, από τους γονείς είναι εμφανής και άμεσος. (Παρασκευόπουλος Ι., σελ. 167).

Από όλα τα παραπάνω μπορούμε να συμπεραίνουμε πως η αυταρχική αγωγή δεν είναι η καταλληλότερη για άσκηση προς το παιδί. Είναι όμως αναπόφευκτη, έστω και αν χρησιμοποιείται περιοδικά στις καθημερινές αλληλεπιδράσεις μεταξύ γονέων και παιδιού

β. Υποχωρητική αγωγή

Η υγιής προσωπικότητα ενός παιδιού εξαρτάται από την ελαστικότητα που θα επιδείξουν οι γονείς κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του, σύμφωνα με τις Φροϋδικές θεωρίες. Σε αντίθετη περίπτωση, όπου υπάρχει δηλαδή συνεχής καταπίεση, τότε επέρχονται επιπτώσεις στην ψυχική του υγεία. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 257 – 259).

Σε σχέση με τους αυταρχικούς γονείς, οι ανεκτικοί είναι ακριβώς αντίθετοι. Οι ανεκτικοί γονείς, υιοθετούν τη στάση αυτή προς το παιδί τους διότι, στην δική τους παιδική ηλικία μπορεί να έζησαν σε περιβάλλον σκληρό και να μίσησαν τον αυταρχισμό, οπότε παρέχουν απόλυτη ελευθερία σ' αυτό να ενεργεί όπως θέλει. Όμως ούτε αυτή η μέθοδος είναι η καταλληλότερη για την προσαρμογή του παιδιού στην κοινωνία. Η απουσία ελέγχου και τάξης δημιουργούν παιδιά με προσωπικότητα που είναι τυραννική και βασανιστική για τους γονείς. Ακόμη τα παιδιά αυτά, παρουσιάζουν ανασφάλεια σε μεγάλο βαθμό. Η έλλειψη περιορισμών ενδυναμώνει τις ενστικτώδεις δυνάμεις του παιδιού. Αντίθετα «καλά καθορισμένα περιορισμοί δίνουν ένα αίσθημα, ασφάλειας και τη βεβαιότητα λειτουργίας μέσα στα πλαίσια της κοινωνικής μηχανής», όπως λέει και ο Ντράικωρς.

Θεωρείται απαραίτητος ο καθορισμός κανόνων συμπεριφοράς διότι η απόλυτη ελευθερία σύμφωνα με τους ψυχοθεραπευτές, καθίσταται επιζήμια για την κοινωνική στερέωση του παιδιού. Γι' αυτό η ελευθερία και ο έλεγχος των παιδικών πράξεων, πρέπει να συνυπάρχει. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 222 – 223).

Σ' αυτή τη μέθοδο αγωγής θεωρείται βασικό μειονέκτημα το ότι δημιουργούνται κοινωνικώς αποκομμένα άτομα. Αυτό οφείλεται στο ότι τα παιδιά, που μεγάλωσαν σε καθεστώς απόλυτης ελευθερίας, προσπαθούν να επιβάλλουν τις απόψεις τους, με αποτέλεσμα να δέχονται την άρνηση της υπόλοιπης κοινωνίας. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 222 – 223).

Καταλήγουμε λοιπόν, στο συμπέρασμα πως δεν πρέπει να δίδεται απόλυτη ελευθερία στο παιδί. Γιατί αποκτά θάρρος που μετατρέπεται σε θράσος, το οποίο του δημιουργεί προβλήματα στις σχέσεις του με τα μέλη, όχι μόνο της οικογένειάς του, αλλά και της κοινωνίας.

γ. Δημοκρατική Αγωγή

Η μέθοδος αυτή, που θεωρείται η πιο παιδαγωγική, έχει τη θέση της μεταξύ των δύο προηγούμενων. Η δημοκρατική αγωγή χαρακτηρίζεται από:

- α) την ατμόσφαιρα ελευθερίας μεταξύ των μελών της οικογένειας.
- β) το σεβασμό της ατομικότητας του καθενός.

γ) την αντικειμενικότητα και την αμεροληψία στην αξιολόγηση των πράξεων κάθε μέλους της οικογένειας.

δ) το διάλογο για τη λύση όλων των οικογενειακών προβλημάτων καθώς και στη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων. Πρέπει να παρέχεται από νωρίς στο παιδί το δικαίωμα της ψήφου μέσα στα οικογενειακά συμβούλια. Έτσι, η απόφαση που θα λαμβάνεται κάθε φορά θα γίνεται αποδεκτή απ' όλους και δεν θα έχει τη μορφή εντολής. (Γιαννικόπουλος Α., Αθήνα 1991, σελ. 221 – 222).

Οι δημοκρατικοί γονείς αναζητούν τη συνεργασία, την πειθώ και τον αυτοέλεγχο. Επίσης χρησιμοποιούν την προτροπή, τη λογική εξέταση των καταστάσεων, την παροχή εξηγήσεων για τους κανόνες συμπεριφοράς και τις υποχρεώσεις. Αυτά τα επιτυγχάνουν βασιζόμενοι στο χειρισμό των ψυχολογικών αναγκών του παιδιού που αποβλέπει στην αυτοκριτική και αυτοβελτίωση. Ο έλεγχος που ασκούν είναι έμμεσος και διακριτικός, ενώ αποσκοπούν στη συνεργασία και την εξατομίκευση. (Παρασκευόπουλος Ι., 1985, σελ. 167).

Γενικότερα η στάση των γονέων προς τα παιδιά πρέπει να διακατέχεται από: συνέπεια λόγων και έργων, σταθερότητα συμπεριφοράς, αποφυγή υπερβολικής αυστηρότητας.

α) Συνέπεια λόγων και έργων

Αξιοπρόσεκτη για τους γονείς είναι και η συνέπεια που δείχνουν στο λόγο και στις πράξεις τους προς το παιδί. Σημασία στην κοινωνικοποίηση έχει η αλληλεπίδραση και ο τρόπος με τον οποίο, ο καθένας παρουσιάζει στις ενέργειες και τις πράξεις του, αυτό "που έχει μέσα του". Διότι ο καθένας από εμάς διδάσκει αυτό που συνηθίζει να πράττει και όχι αυτό που έμαθε να λέει. Άρα, είναι δύσκολο να μεταδώσει μια αρχή ή μια αξία αν ο ίδιος δεν την έχει αποδεχθεί. Κάθε διδασκαλία του γονέα προς το παιδί, η οποία δε συνοδεύεται από πράξη, είναι δυνατόν να το οδηγήσει μερικές φορές σε σύγκρουση και σε σύγχυση. (Πυργιωτάκης Ι., 1991, σελ. 63).

β) Σταθερότητα συμπεριφοράς

Όσον αφορά τη συμπεριφορά τους, οι γονείς θα πρέπει, εκτός από σταθερότητα, να έχουν και όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αντιστοιχία. Δηλαδή σε σχέση με τις αντιλήψεις τους και τις πράξεις τους απέναντι στο παιδί δεν θα πρέπει ο ένας να επαινεί και ο άλλος να αποδοκιμάζει μια συγκεκριμένη ενέργεια του παιδιού, αλλά να έχουν σύμφωνη άποψη. Έτσι το παιδί δεν θα έρχεται σε σύγχυση αλλά αντίθετα θα διαμορφώνει σταθερούς κανόνες.

γ) Αποφυγή υπερβολικής αυστηρότητας

Η υπερβολική αυστηρότητα και οι σκληρές τιμωρίες είναι δυνατόν να μετατρέψουν τα παιδιά και να γίνουν ανυπάκουα, αντιδραστικά ή ακόμη και επαναστατικά. Γι' αυτό οι γονείς θα πρέπει να αποφεύγουν αυτού του είδους τη συμπεριφορά. Ο βάρβαρος τρόπος συμπεριφοράς μπορεί να επηρεάσει την ψυχική ισορροπία του παιδιού και να σημαδέψει τη ζωή του.

Οι δημοκρατικοί γονείς έχουν εμπιστοσύνη στο παιδί και αυτό το δείχνουν παρέχοντάς του όλο και περισσότερες ευκαιρίες για ανάπτυξη πρωτοβουλίας στην καθημερινή ζωή. Του προσφέρουν ένα περιβάλλον όπου υπερισχύει η ενθάρρυνση, η ελευθερία λόγου, η αυτενέργεια. Μ' αυτό τον τρόπο, το παιδί έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει τις ικανότητές του. Η στάση αυτή των γονέων καλλιεργεί το συναίσθημα της αυτοεκτίμησης, της εμπιστοσύνης, της παραδοχής. (Παρασκευόπουλος Ι., 1985, σελ. 167).

Το παιδί μπορεί να νιώσει πως κάθε μέλος της οικογένειας είναι σημαντικό, για τη σωστή λειτουργία της, μόνο μέσα από τις δημοκρατικές διαδικασίες για την επίλυση των οικογενειακών ζητημάτων. Έτσι, τα παιδιά συνηθίζουν στην υπευθυνότητα και λειτουργούν σύμφωνα με τις αποδεκτές οικογενειακές αρχές.

Σύμφωνα με έρευνες, τα παιδιά που μεγαλώνουν με τη δημοκρατική μέθοδο αγωγής υπερέχουν από τα παιδιά που ανατρέφονται με τις άλλες μεθόδους. Δηλαδή:

α) έχουν καλή σχολική και κοινωνική προσαρμογή.

β) διακρίνονται για τον υψηλό βαθμό δημοτικότητάς τους μεταξύ των συνομηλίκων τους.

γ) η δραστηριότητα και η πρωτοτυπία τους είναι αυξημένες.

δ) Παρουσιάζουν έντονη πνευματική περιέργεια που έχει ευεργετικές επιδράσεις στην ανάπτυξη της νοημοσύνης. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 223 – 224).

Πολλοί γονείς πιστεύουν πως η δημοκρατική αγωγή πρέπει να εναλλάσσεται με τις άλλες. Άρα, μέχρι την ηλικία 2 – 3 χρόνων του παιδιού, πιστεύουν πως πρέπει να αφήσουν το παιδί να κάνει ότι επιθυμεί (υποχωρητική αγωγή). Στα επόμενα χρόνια κρίνουν σκόπιμο να σκληρύνουν τη στάση τους προκειμένου να επιβάλλουν τις αξίες τους και τα πρότυπα τους (αυταρχική αγωγή). Τέλος, σε εφηβική πια ηλικία και αφού υπήρξαν οι κατάλληλες προϋποθέσεις, όπως ο εποικοδομητικός διάλογος, να υιοθετείται η δημοκρατική αγωγή.

Καθ' όλη τη διάρκεια της ανατροφής του παιδιού θεωρείται προτιμότερο ν' ακολουθείται μια μέθοδος αγωγής, η δημοκρατική. Είναι βέβαια δύσκολη, χρονοβόρα και απαιτείται να συγχρονίζεται με την εκάστοτε εποχή για την ορθότερη διαπαιδαγώγηση σε κάθε στάδιο της ανάπτυξης του παιδιού. Είναι όμως και η πιο αποτελεσματική. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 223 – 224).

Ένα πρόσφορο μέσο στην υπηρεσία της δημοκρατικής αγωγής είναι ο διάλογος. Με το διάλογο το παιδί μαθαίνει να επικοινωνεί καλύτερα. Μπορεί να συμμετέχει στα οικογενειακά συμβούλια και να εκφράζει τη γνώμη του, προκειμένου να δοθούν λύσεις στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα μέλη της οικογένειας μεμονωμένα ή ως σύνολο. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 224 – 225).

Ο διάλογος δεν έχει νόημα αν είναι επιφανειακός. Δεν έχει καμία χρησιμότητα αν διεξάγεται απλά και μόνο. Οφείλουν, λοιπόν, οι γονείς να επιδίδονται σε ουσιαστικό διάλογο με το παιδί τους. Έτσι, θα υπάρχει πάντα η ελπίδα αλλά και η δυνατότητα να επιτευχθεί ικανοποιητική λύση στα προβλήματα της οικογένειας, αλλά και πιο γενικά να είναι ορθότερη η διαπαιδαγώγηση. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 224 – 225).

Μέσα από το διάλογο πηγάζει το χιούμορ. Το χιούμορ προτείνουν ως μέσο διευθέτησης των οικογενειακών προβλημάτων, οι κοινωνιολόγοι που ασχολούνται με τις οικογένειες. Πιστεύουν πως αυτό βοηθά τα μέλη της οικογένειας να δουν το πρόβλημα με διαφορετική διάθεση και έτσι να περιορίζουν τις καταστάσεις ψυχικής εντάσεως. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 224 – 225).

Ο διάλογος επομένως συμβάλλει σημαντικά στην ψυχική αλλά και πνευματική ωρίμανση του παιδιού. Με αυτόν μπορεί να εκφράζει αυτό που νιώθει, να ζητά αυτό που επιθυμεί. Ακόμη με την ανταλλαγή απόψεων διευρύνει τις γνώσεις του, οι οποίες θα του χρειασθούν σε επόμενα στάδια της ζωής του.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε, πως ένα παιδί σχηματίζει ολοκληρωμένη προσωπικότητα μέσω της δημοκρατικής αγωγής. Η επιτυχία αυτή οφείλεται στο ότι, το παιδί δεν αναγκάζεται με τη βία ν' αποδεχθεί κανόνες και αξίες, αλλά τις υιοθετεί με τη θέληση του. Έτσι, μαθαίνει ν' αποφασίζει μόνο του για τον εαυτό του ποιο είναι σωστό, ποιο λάθος και ανάλογα να προσαρμόζει τη συμπεριφορά του. Τέλος, τα παιδιά που ανατρέφονται με δημοκρατικά μέσα, αποκομίζουν περισσότερα εφόδια για ομαλή και αρμονική συνύπαρξή τους μέσα στο κοινωνικό σύνολο.

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Την εφαρμογή της σεξουαλικής αγωγής με τη μορφή συμβουλευτικής – ενημερωτικής διαδικασίας επιθυμούν οι ειδικοί επιστήμονες, οι εκπαιδευτικοί, κυρίως όμως οι γονείς. Είναι χαρακτηριστικό πως την ίδια άποψη έχουν και οι νέοι, οι οποίοι μάλιστα λόγω της ελευθερίας σε σεξουαλικά θέματα στις μέρες μας, έχουν μεγαλύτερη εμπειρία σε σχέση με τους νέους παλαιότερων εποχών. Παρ' όλα αυτά όμως υπάρχει άγνοια και διαστρέβλωση σχετικά με τις πληροφορίες γύρω από το "σεξ". Την πραγματικότητα αυτή μόνο οι νέοι έχουν το θάρρος να την επισημαίνουν. Για το λόγο αυτό, η σεξουαλική αγωγή παιδιών και εφήβων, θεωρείται αναγκαία από όλους. (Κρουσταλάκης Γ., σελ. 274 – 275).

Εννοιολογικές λειτουργικές διαστάσεις της σεξουαλικής αγωγής

Σκοπός της σεξουαλικής αγωγής, είναι η υποβοήθηση του νέου για ανάπτυξη και ωρίμανση της σεξουαλικότητάς του μέσα στην οικογένεια και στην κοινωνία. Άρα η σεξουαλική αγωγή είναι μια λειτουργία που τελείται σε διαπροσωπικό επίπεδο. (Κρουσταλάκης Γ., σελ. 278 – 280).

Για να μπορέσουμε να προσδιορίσουμε τις λειτουργικές διαστάσεις της σεξουαλικής αγωγής, πρέπει πρώτα να εξετάσουμε την έννοια της σεξουαλικότητας του ατόμου, στη διαμόρφωση της οποίας συντείνει η σεξουαλική αγωγή. Λέγοντας σεξουαλικότητα εννοούμε την ανδρική ή γυναικεία φύση, την ιδιαιτερότητα ενός προσώπου, ως προς το φύλο που χαρακτηρίζει κάθε άνθρωπο, και αναπτύσσεται σ' αυτόν από τη γέννησή του και έπειτα.

Η σεξουαλική ιδιαιτερότητα, σε όλα τα στάδια ανάπτυξης του ατόμου, κυριαρχεί σωματικά αλλά και ψυχικά. Επηρεάζει την ύπαρξη του ατόμου, τη συμπεριφορά του, το χαρακτήρα και γενικά τη στάση του όλη απέναντι στη ζωή. (Κρουσταλάκης Γ., σελ. 278 – 280).

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό πως η σεξουαλικότητα καλύπτει όλες τις διαστάσεις της ανθρώπινης υπόστασης, την ψυχική, τη κοινωνική, τη βιολογική. Το ψυχολογικό στοιχείο, ιδίως το συναίσθημα, είναι η κινητοποιούσα δύναμη. Οι κοινωνικοί μηχανισμοί προετοιμάζουν το έδαφος στο οποίο γίνεται η συνάντηση των φύλων, αναπτύσσονται οι διαφυλικές σχέσεις, τελείται η εκμάθηση των ρόλων των φύλων κ.ά. Η βιολογική διάσταση αποτελεί το εκτελεστικό όργανο.

Έτσι η σεξουαλικότητα ενώνει αυτές τις διαστάσεις του ατόμου σε μια ενιαία λειτουργία. Επιπλέον η τρισδιάστατη αυτή συγκρότηση της ανθρώπινης υπόστασής μας, οδηγεί σε αντίστοιχη θεώρηση της σεξουαλικότητας. Για την πολύπλευρη αυτή εξέταση του ατόμου απαιτείται:

- σαφή και ορθή γνώση και ενημέρωση πάνω σε θέματα του σωματικού και ψυχικού οργανισμού.
- βιωματική προσπέλαση της κοινωνικής φύσεως προβλημάτων: διαφυλικές σχέσεις, ρόλοι φύλων κ.ά. (Κρουσταλάκης Γ., σελ. 278 – 280).

Φορείς σεξουαλικής αγωγής

α. Η οικογένεια

Οι γονείς θα πρέπει να επωμίζονται τη βασική ευθύνη για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Καλούνται σε μια κρίσιμη στιγμή της ζωής του παιδιού τους – προσχολική περίοδος – όπου αυτά αρχίζουν να ενδιαφέρονται για το σώμα τους και για τα παρεμφερή με αυτό θέματα, να απαντήσουν, στα πρώτα τους ερωτήματα. Ερωτήματα που σχετίζονται με τη σωματική διάπλασή τους, τις ανατομικές διαφορές των φύλων, το πώς και από πού γεννιούνται τα παιδιά και πιο γενικά σε σεξουαλικής φύσεως ζητήματα. Οι γονείς θα πρέπει να απαντήσουν χωρίς υπεκφυγές – οι οποίες αποτελούν σοβαρά παιδαγωγικά σφάλματα – στα παιδικά αυτά ερωτήματα. Μάλιστα, θα πρέπει να είναι αρκετά προετοιμασμένοι, ώστε οι απαντήσεις που θα δώσουν να είναι ειλικρινείς. Αυτό, βέβαια, προϋποθέτει και ανάλογη μόρφωση των γονέων. (Κρουσταλάκης Γ., σελ. 281 – 284).

Η συμβολή της οικογένειας, ιδιαίτερα στη σεξουαλική αγωγή του παιδιού, είναι σημαντική διότι πραγματοποιείται σε μια περίοδο όπου ακόμη μπαίνουν τα πρώτα θεμέλια της παιδικής προσωπικότητας. Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση όμως δεν περιορίζεται μόνο σ' αυτή την περίοδο, αλλά επεκτείνεται ως την εφηβεία.

Σήμερα, από τη μια οι γονείς νιώθουν ανίκανοι και ανέτοιμοι για να προσφέρουν σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και από την άλλη τα παιδιά εκφράζουν δυσπιστία προς τους γονείς και είναι απρόθυμα να τους μιλήσουν για τα προβλήματά τους. Παρόλα αυτά όμως δεν υπάρχει άλλος φορέας σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, οπότε το βάρος πέφτει στην οικογένεια. Οι γονείς με σοβαρό και υπεύθυνο διάλογο, θα πρέπει να οργανώσουν μια συμβουλευτική – καθοδηγητική προσπάθεια. (Κρουσταλάκης Γ., σελ. 281 – 284).

Η σεξουαλική αγωγή στην οικογένεια πρέπει να πραγματοποιείται σε δύο φάσεις:

- ❖ Στην πρώτη πρέπει να γίνεται ενημέρωση και καθοδήγηση του νέου ζευγαριού σε θέματα σχετικά με την οικογενειακή και σεξουαλική ζωή, τις ενδοοικογενειακές σχέσεις, τους παιδαγωγικούς ρόλους των γονέων κ.ά.
- ❖ Στη δεύτερη που πραγματοποιείται σε επίπεδο συμβουλευτικό – ενημερωτικό οι γονείς πρέπει να μελετούν την ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη του παιδιού ώστε να μπορούν να απαντήσουν εύστοχα στα ερωτήματα που αφορούν τη σεξουαλική ζωή και συμπεριφορά. (Κρουσταλάκης Γ., σελ. 284 – 286).

β. Το σχολείο

Το σημερινό εκπαιδευτικό σύστημα προετοιμάζει τους μαθητές κυρίως για το επάγγελμα αδιαφορώντας για τις ανθρώπινες σχέσεις, τη συναισθηματική ωρίμανση και γενικά την ολοκλήρωση της προσωπικότητας του μαθητή. Έτσι η σεξουαλική αγωγή θα καταστήσει ένα ανιαρό μάθημα με σκοπό την απομνημόνευση στείρων πληροφοριών (Κρουσταλάκης Γ., σελ. 280 – 281).

Μια άλλη δυσκολία είναι η επιλογή και προετοιμασία του κατάλληλου προσωπικού. Υπάρχει κίνδυνος να επιλέγουν ανώριμα άτομα τα οποία θα προβάλλουν ως λύσεις τα προσωπικά τους βιώματα. Μια τελευταία δυσκολία και πιο σημαντική είναι ότι η σεξουαλική αγωγή μπορεί να καταλήξει σε μια ομαδική και απρόσωπη ενημέρωση, η οποία ποτέ δε θα λειτουργήσει σε επίπεδο διαπροσωπικής σχέσης, ώστε να γίνει σωστή και αποτελεσματική εξατομικευμένη διαδικασία συμβουλής και καθοδήγησης σε κάθε παιδί χωριστά ως μοναδικής προσωπικότητας. (Κρουσταλάκης Γ., σελ. 280 – 281).

γ. Διάφορες οργανώσεις

Σημαντικό ρόλο στη σεξουαλική αγωγή, μπορούν να διαδραματίσουν οργανώσεις με εκπολιτιστικούς σκοπούς, μορφωτικοί σύλλογοι, εταιρίες οικογενειακού προγραμματισμού, σχολές γονέων, ελεύθερα ανοικτά πανεπιστήμια. Ο ρόλος τους πραγματώνεται μέσα από μια ποικιλία στόχων και θεμάτων, που θέτουν και υλοποιούν και που έχουν σχέση για παράδειγμα με την οικογένεια, το παιδί κ.λπ.

δ. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης

Παράγοντες σεξουαλικής αγωγή είναι επίσης το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, οι εφημερίδες, τα περιοδικά κ.ά.

ε. Οι ελεύθερες συζητήσεις, τα σεμινάρια, οι διαλέξεις, αποτελούν μορφές επικοινωνίας που συμβάλλουν στη σεξουαλική αγωγή.

Συμπεραίνουμε από τα παραπάνω πως η σεξουαλική αγωγή είναι επιθυμία όλων (παιδιών, γονέων, σχολείου) και πως για να πραγματοποιηθεί σωστά απαιτείται καλή γνώση. Γνώση κυρίως από τους γονείς οι οποίοι είναι και ο πιο σημαντικός φορέας σεξουαλικής αγωγής, διότι το παιδί τους έχει ως πρότυπά του. Ακόμη το σχολείο θα πρέπει να επιτελεί σοβαρό παράγοντα χωρίς όμως να το επιτυγχάνει αυτό, τουλάχιστον ως σήμερα. Έτσι πολλά παιδιά καταφεύγουν για ενημέρωση σε σεξουαλικά θέματα, - εκτός από την οικογένεια - στην τηλεόραση και τα περιοδικά.

Γ. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΠΟΥ “ΠΑΣΧΕΙ”

VI. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΠΟΥ “ΠΑΣΧΕΙ”

ΔΥΣΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Τα συμπτώματα οποιουδήποτε μέλους της οικογένειας είναι ένδειξη δυσλειτουργίας του συστήματος οικογένεια. Σημαίνει διαταραγμένη αλληλεπίδραση των μελών και δυσκολίες της συναισθηματικής τους επικοινωνίας.

Για να διερευνηθεί η κατάσταση αυτή, πρέπει να μελετηθεί σε συνάρτηση με τις εξής συνισταμένες:

α. Ποια τα αντικειμενικά προβλήματα της οικογένειας.

β. Πώς χειρίζεται η οικογένεια τα προβλήματα αυτά.

γ. Ποια τα ατομικά προβλήματα των μελών που εκφορτίζονται στην οικογένεια.

Παρατηρούμε κάποια σχήματα που δηλώνουν την δυσλειτουργία στο σύστημα οικογένεια. Αυτά είναι:

α. Ο αποδιοπομπαίος τράγος

Είναι το πιο συνηθισμένο σχήμα. Ένα μέλος, συνήθως ένα παιδί, έχει κακή συμπεριφορά και υποδηλώνει μια οικογενειακή σύγκρουση που προβάλλεται σ' αυτό.

Με την προβολή αυτή, η οικογένεια επιτυγχάνει να μην έχει φανερές συγκρούσεις και η προσοχή μετατοπίζεται από τα γεγονότα και τις καταστάσεις που πραγματικά έπρεπε να την απασχολούν, στο μέλος που “πάσχει” (Παπαϊωάννου Κ., 1985).

β. Ζευγάρισμα

(Π.χ. γονιός – παιδί, σύζυγοι, παιδιά)

Η κατάσταση αυτή δημιουργείται εξαιτίας της ανώριμης και ανασφαλούς προσωπικότητας των γονέων, γεγονός που προκαλεί προβλήματα αρχικά στην μεταξύ τους σχέση. Προσπαθούν να αντλήσουν ασφάλεια, ο ένας από τον άλλο, κι επειδή κανείς τους δεν έχει αρκετή αυτοπεποίθηση απογοητεύονται και αποβλέπουν στο παιδί για προσωπική επιβεβαίωση. (Παπαϊωάννου Κ., 1985).

γ. Η “προσκολλημένη οικογένεια”

Είναι η οικογένεια που ποτέ δεν είχε προβλήματα, φαινομενικά τουλάχιστον, και όταν ένα μέλος παρουσιάσει κάποια αλλαγή στη ζωή του ή κάποια διαταραχή, αποδιοργανώνεται. Στην οικογένεια αυτή, δεν υπήρξε ειλικρινής έκφραση συναισθημάτων και αυτό εξυπηρετούσε ένα σκοπό, να αποφεύγονται οι συγκρούσεις και να κρατάει η οικογένεια μια επιθυμητή, κυρίως για το κοινωνικό περιβάλλον αλλά και για τα μέλη, μορφή. Τα αρνητικά συναισθήματα βρίσκουν διέξοδο, όταν πια η κάλυψή τους δεν εξυπηρετεί σε αυτό που επιδίωκαν τα μέλη. (Παπαϊωάννου Κ., 1985).

δ. Η αποδιοργανωμένη οικογένεια

Είναι η αντίθετη μορφή της “προσκολλημένης” οικογένειας. Εδώ υπάρχουν μόνο τα αρνητικά συναισθήματα. Είναι αποδιοργανωμένη και τα μέλη τείνουν, προς τα έξω από αυτήν άτομα, για να έχουν ψυχοσυναισθηματικές συνδιαλλαγές. Δεν υπάρχει επικοινωνία. Οι λόγοι μπορεί να είναι διάφοροι. Οικονομικοί, προβλήματα στις σχέσεις των συζύγων, που έχουν αντίκτυπο σε όλα τα μέλη, προσωπικά προβλήματα των μελών που δεν έχουν θετική αντιμετώπιση. (Φιλιππίδου Μ., 1985, σελ. 1).

Ένας παράγοντας που οδηγεί ή εντείνει τη δυσλειτουργία της οικογένειας, είναι η ύπαρξη ειδικού παιδιού. Ειδικό, είναι το παιδί με σωματική, ψυχική ή πνευματική αναπηρία. Το ειδικό παιδί έχει τις ίδιες ανάγκες με όλα τα παιδιά,

μιας και η αναπηρία δεν αποτελεί ένα ιδιαίτερο γνώρισμα του χαρακτήρα του, αλλά μια επιβάρυνση στον τρόπο ζωής του. (Φιλιππίδου Μ., 1985, σελ. 1).

Η εξέλιξη του παιδιού αυτού εξαρτάται όπως και όλων των άλλων παιδιών, από το ποσοστό ικανοποίησης των αναγκών του.

Όταν οι γονείς παραδεχθούν την κατάσταση, μπορούν να προσφέρουν αυτά που του χρειάζονται για να αναπτυχθεί και να γίνει υγιής προσωπικότητα. Όταν δηλαδή κατανοήσουν ποιες είναι οι ανάγκες του παιδιού τους, οι οποίες δεν διαφέρουν από των άλλων παιδιών και προσπαθούν να τις καλύψουν χωρίς υπερβολές στην συμπεριφορά τους. (Φιλιππίδου Μ., 1985, σελ. 2).

Όμως φαίνεται ότι στην ύπαρξη ειδικού παιδιού, οι γονείς αντιδρούν συνήθως με αρνητικά συναισθήματα και στάσεις απόρριψης, ενοχής, ή απομόνωσης όλης της οικογένειας ή μόνο του ειδικού παιδιού. Μπορεί όμως η αντίδραση των γονέων να έχει αποτελέσματα που οδηγούν στο άλλο άκρο, της υπέρμετρης φροντίδας και υπερπροστασίας. Αυτό είναι πολύ άσχημο για το παιδί επειδή έτσι αισθάνεται ότι διαφέρει από τους άλλους μια και έχει ανάγκη ιδιαίτερης φροντίδας. (Φιλιππίδου Μ., 1985, σελ. 2).

Συνήθως διαταράσσεται η ισορροπία της οικογένειας όταν δεν μπορεί να αντέξει ή αντιμετωπίζει με προκατάληψη ένα μέλος της. Στην περίπτωση ύπαρξης ειδικού παιδιού δημιουργείται μια ιδιόμορφη κατάσταση δυσλειτουργίας, με συγκρούσεις και ξεσπάσματα πίκρας ή ενοχής. (Φιλιππίδου Μ., 1985, σελ. 2).

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε πως όταν η οικογένεια προσβάλλεται από διάφορες δυσλειτουργικές καταστάσεις, περιορίζεται η λειτουργικότητά της. Μεώνεται αρκετά η συναισθηματική στήριξη που παρέχει στα μέλη της και η προσπάθειές της να καλλιεργήσει άτομα με αναπτυγμένη προσωπικότητα συναντούν δυσκολίες.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ

Ο Richter διακρίνει δύο τύπους οικογενειακών διαταραχών:

- ❖ οικογενειακές νευρώσεις συμπτωμάτων και
- ❖ οικογενειακές νευρώσεις χαρακτήρα.

Το κύριο χαρακτηριστικό των οικογενειακών νευρώσεων συμπτωμάτων είναι ότι: ένα μέλος της οικογένειας δέχεται υπερβολική πίεση για τόσο καιρό έως ότου να εμφανισθούν συμπτώματα ασθένειας. Το άτομο αυτό χρησιμεύει ως επιφάνεια προβολής, όπου τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας εκτονώνουν αισθήματα ενοχής, αδυναμίας και ανεπάρκειας. "Με την "κατευθυνόμενη" καταστροφή ενός μέλους της οικογένειας εξασφαλίζει η υπόλοιπη οικογένεια την απαλλαγή της από συγκρούσεις που υποβόσκουν". (Mühlbauer, 1985, σελ. 276).

Κύριο χαρακτηριστικό των οικογενειακών νευρώσεων χαρακτήρα είναι ότι η οικογένεια "κάτω από την πίεση μιας ανυπέβλητης σύγκρουσης χτίζει έναν τρελό κόσμο". (Mühlbauer, 1985, σελ. 276).

Διακρίνονται τρεις τύποι οικογένειας με νεύρωση χαρακτήρα:

- ✓ η αγχονευρωτική οικογένεια
- ✓ η παρανοϊκή οικογένεια και
- ✓ η υστερική οικογένεια

Η αιτία της νεύρωσης είναι ο αυστηρός καταναγκασμός που υποχρεώνει το κάθε μέλος της οικογένειας να υποστηρίζει μια μονόπλευρη θεματική μορφή. (Mühlbauer, 1985, σελ. 277).

α. Η αγχονευρωτική οικογένεια – "σανατόριο"

Η "αγχονευρωτική οικογένεια" θεωρεί ότι ο κόσμος είναι κάτι σαν ειρηνικό σανατόριο. Ο υπερβολικός φόβος διακατέχει το οικογενειακό "ομαδικό Εγώ" και αυτό αποτελεί την αιτία που η οικογένεια κατασκευάζει ένα προστατευτικό κόσμο, με σκοπό να την προστατέψει από απειλητικά ερεθίσματα. Αν και η ψεύτικη αρμονική συνάφεια που έχει η οικογένεια, στηρίζεται στο φόβο, παρόλα αυτά η εντύπωση που δημιουργεί προς τα έξω είναι αυτή της αστικής αξιοπρέπειας. (Mühlbauer, 1985, σελ. 277).

β. Η παρανοϊκή οικογένεια – "οχυρό"

Η οικογένεια αυτού του τύπου έχει την ικανότητα να μεταβάλλει την πραγματικότητα με ένα τρόπο νοσηρό. Οι εγκλωβισμένες τάσεις επιθετικότητας προβάλλονται προς τα έξω. Με την εξωτερίκευση του ομαδικού προβλήματος

που βιώνει στο εσωτερικό της η οικογένεια, καταφέρνει να διατηρεί ένα είδος σύμπνοιας. Αυτό επιτυγχάνεται επίσης και "με την εξεύρεση στο περιβάλλον κατάλληλων αποδεκτών των μορφών της, οι οποίες στρέφονται ουσιαστικά ενάντια στα μέλη της ομάδας". (Mühlbauer, 1985, σελ. 278).

γ. Η υστερική οικογένεια – "θέατρο"

Κάποια υστερική κεντρική μορφή της οικογένειας επιβάλλει τα υπόλοιπα μέλη της σε ένα ρόλο. Ο ρόλος αυτός παρεμβάλλει εμπόδια στην ανάπτυξη προσωπικής ταυτότητας. Η οικογενειακή υστερία εμφανίζεται με διάφορες μορφές. Μια όμως είναι αυτή που ξεχωρίζει κυρίως, "η θεατρικότητα της οικογενειακής ζωής". (Mühlbauer, 1985, σελ. 279).

Η "θεατρική παράσταση" στήνεται και για τους έσω, αλλά και για τους έξω οικογενειακούς. Το σύστημα που έχει σχηματιστεί, έχει ως σκοπό να αποτρέψει φοβίες απομόνωσης, κενού και κατάθλιψης. Οι σύμμαχοι αυτής της "θεατρικής παράστασης" είναι η ανυπαρξία, η αυταπάτη και η μόνιμη αποξένωση από την πραγματικότητα. (Mühlbauer, 1985, σελ. 279).

Σε όλες τις οικογένειες διακρίνονται στοιχεία από φοβονευρωτικά, υστερικά και παρανοϊκά δομικά γνωρίσματα. Τα αποτελέσματα αυτών δεν είναι μόνο η διαταραγμένη επικοινωνία και κοινωνικοποίηση. Αυτό που πρέπει να κατανοηθεί είναι κατά πόσο τα παιδικά υπολείμματα, οι ασυνείδητες φαντασιώσεις και οι παρορμήσεις, επηρεάζουν και υποκινούν τις παρούσες ενέργειες του ατόμου. (Mühlbauer, 1985, σελ. 279).

Οι οικογένειες επομένως οι οποίες παρουσιάζουν προβλήματα, νευρώσεων συμπτωμάτων και χαρακτήρα, είναι δυνατό να προκαλέσουν απλές διαταραχές στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού.

ΕΙΔΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Ακόμα και σε οικογένειες που έχουν μια ομαλή λειτουργία μπορεί ξαφνικά να παρουσιαστούν προβλήματα προσαρμογής λόγω σοβαρών και εκτάκτων γεγονότων. Στις περιπτώσεις αυτές η οικογένεια δεν είναι σε θέση να εκπληρώσει

ολοκληρωτικά τις ανάγκες των μελών της. Έτσι στην περίπτωση της κοινωνικοποιητικής διαδικασίας, η οικογένεια υπολειτουργεί ή δεν λειτουργεί καθόλου με αρνητικές συνέπειες στην ανάπτυξη του παιδιού. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 217).

Ας δούμε όμως κάποια ειδικά προβλήματα που καθιστούν την οικογένεια "ανίκανη" να επιτελέσει το έργο της κοινωνικοποίησης:

α. Η ανεργία

Η οικογενειακή ζωή διαταράσσεται από την ανεργία η οποία δημιουργεί προβλήματα όπως αποκοπή από φίλους, μετακίνηση σε φθηνότερο σπίτι, περιορισμός κοινωνικών σχέσεων κ.λπ. Ο πατέρας που στην πλειοψηφία έχει την ευθύνη για τη συντήρηση της οικογένειας είναι σε μειονεκτική θέση και χάνει το κύρος του μέσα στην οικογένεια, αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Αυτό τον κάνει να νιώθει απελπισμένο, να είναι απαθής και ακοινωνήτος. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 217).

β. Οικογένειες με σοβαρά οικονομικά προβλήματα και αδυναμία καλύψεως των βασικών αναγκών

Όταν υπάρχουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα, το σύστημα οικογένεια δεν μπορεί να αποδώσει στις λειτουργίες του, ούτε να γίνει περιβάλλον, όπου μπορεί να αναπτυχθεί ομαλά η ψυχοσωματική και πνευματική προσωπικότητα του παιδιού. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 217).

Όπως λέει η Σαρλότ Τόουλ στο βιβλίο της "Κοινές ανθρώπινες ανάγκες", όταν το βρέφος δεν τρέφεται καλά δοκιμάζει μια βαθμιαία συναισθηματική αποστέρηση. Για να κερδίσει την αγάπη που αισθάνεται ότι του λείπει, έχει εκδηλώσεις που σκοπό τους έχουν να τραβήξουν την προσοχή της μητέρας. Όμως οι εκδηλώσεις αυτές, δυσσάρεσκεια και κλάμα, έχουν αντίθετα αποτελέσματα. Δημιουργούν τον εκνευρισμό, την κούραση και άσχημες αντιδράσεις της μητέρας ώστε εντείνεται το αίσθημα του παιδιού ότι δεν το αγαπούν. Αισθήματα αποστέρησης αισθάνεται και το μεγαλύτερο παιδί, που

διατηρούνται σε όλη του την ζωή και αισθάνεται ότι ποτέ δεν το αγαπούν αρκετά. (Τόουλ Σ., 1976, σελ. 16).

“Ένα στοιχειώδες εισόδημα βρίσκεται σε συνάρτηση με την σωματική αλλά και την πνευματική ανάπτυξη του παιδιού. Το παιδί που είναι υποσιτισμένο, κακοντυμένο, που ζει με κακούς όρους κατοικίας και σωματικά βρίσκεται κάτω από το κανονικό επίπεδο, συχνά δεν παρουσιάζει πνευματική κατάσταση επιδευτική μόρφωσης”. (Τόουλ Σ., 1976, σελ. 20).

Εκτός αυτού οι άσχημες οικονομικές συνθήκες, συνήθως εμποδίζουν την τακτική φοίτηση στο σχολείο και την παραγωγική χρήση των ευκαιριών για μόρφωση κατά τη σχολική ηλικία.

Στις περιπτώσεις αυτών των οικογενειών, το περιβάλλον στο σπίτι γίνεται φορτικό για τους ενήλικες και εντελώς ακατάλληλο για τα παιδιά. Υπάρχει άγχος και αγωνία για το μέλλον. Τα παιδιά βιώνουν αυτή την κατάσταση και όπως είναι φυσικό δεν μπορούν να αισθανθούν σιγουριά και ασφάλεια στο σπίτι τους. Η χαρά και η ξεγνοιασιά των παιδικών χρόνων μειώνεται. Αισθήματα μειονεξίας είναι εύκολο να αναπτυχθούν. Και οι ψυχικές ανάγκες των παιδιών δεν μπορούν να ικανοποιηθούν, μια που γίνονται για τους γονείς πράγματα δευτερεύουσας σημασίας, την στιγμή που δεν μπορούν να υπάρξουν ούτε τα αναγκαία για την επιβίωση μέσα. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 219 - 220).

γ. Η χρόνια και μακρά ασθένεια

Εάν ο πατέρας ή η μητέρα πάσχει από χρόνια ασθένεια τότε δημιουργούνται προβλήματα όμοια με της ανεργίας, αλλά σε μεγαλύτερο βαθμό. Εκτός από το οικονομικό πρόβλημα που δημιουργείται, υπάρχει και το πρόβλημα της αναπροσαρμογής των άλλων μελών και της αλλαγής ρόλων καθώς τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας θα επιφορτιστούν με καινούργια καθήκοντα. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 219 - 220).

δ. Τα κοινωνικοψυχολογικά προβλήματα

Υπάρχουν πολλά κοινωνικοψυχολογικά προβλήματα τα οποία δημιουργούνται π.χ. με την μετανάστευση των γονέων ή όλης της οικογένειας.

Δεν είναι όμως μικρότερα τα προβλήματα που θα αντιμετωπίσουν τα παιδιά, μένοντας πίσω με τον παππού και τη γιαγιά. Και στις δύο περιπτώσεις παρουσιάζονται δυσκολίες προσαρμογής, αρνητικές αντιδράσεις, κίνδυνοι κατά τη διαδικασία αφομοίωσης καινούργιων κοινωνικοπολιτιστικών στοιχείων και νέου τρόπου ζωής, καθώς και προβλήματα στην εκπαίδευση των παιδιών. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 219 - 220).

ε. Το διαζύγιο

Το διαζύγιο είναι μια συναισθηματική επιβάρυνση για τα παιδιά. Τα προβλήματα που δημιουργούνται από έναν χωρισμό είναι ποικίλα και επιτείνονται από ορισμένους παράγοντες. Βασικά σπάει για το παιδί η εικόνα της οικογένειας. Είχε μάθει να κινείται σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, στο οποίο είχε κάποια θέση και είχε μάθει σε κάποιες μορφές διαντίδρασης.

Ξαφνικά τα πρότυπα του παύουν να υπάρχουν και ο γονιός που μένει αλλάζει, όπως είναι φυσικό. Αλλάζει η συμπεριφορά του, αφού αλλάζουν οι ρόλοι του. Παύει να υφίσταται για το παιδί η ασφάλεια που αντλούσε από ένα περιβάλλον που του ήταν γνώριμο και ζεστό. Τουλάχιστον ο πρώτος καιρός μετά τον χωρισμό, είναι δύσκολος γιατί αποτελεί περίοδο προσαρμογής σε ένα καινούργιο τρόπο ζωής. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 219 - 220).

Ιδιαίτερο πρόβλημα δημιουργείται όταν δεν είναι ξεκαθαρισμένο με ποιον γονέα θα μένει το παιδί και έτσι αυτό περιφέρεται σε δύο σπίτια και έχει δύο οικογένειες. Δεν μπορεί να αισθανθεί ασφάλεια, ότι ανήκει κάπου, ότι έχει προστασία. Όση αγάπη και αν δέχεται από τους γονείς του δεν είναι ικανοποιημένο και απασχολεί συνέχεια την σκέψη του στο γιατί να μην είναι μαζί οι γονείς του.

Αισθήματα μειονεξίας, έλλειψη αυτοπεποίθησης, ανασφάλεια, αναπάντητα ερωτήματα βασανίζουν το παιδί. Βέβαια κάποια στιγμή συνηθίζει και δέχεται την κατάσταση, όμως αν οι γονείς δεν συμπεριφερθούν σωστά τις κρίσιμες μέρες της πρώτης προσαρμογής στην καινούργια κατάσταση, τότε είναι πολύ πιθανόν να δημιουργηθούν στο παιδί ψυχικά τραύματα αξεπέραστα, που θα τα μεταφέρει στην δική του οικογένεια. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 219 - 220).

ζ. Ο θάνατος των γονιών

Το γεγονός του θανάτου του ενός ή και των δύο γονιών είναι μια τραυματική εμπειρία για το παιδί. Είναι η στέρηση του πιο πολύτιμου αντικειμένου αγάπης, της ασφάλειας, της προστασίας. Η ζωή του είναι δεμένη με το πρόσωπο του γονιού του από τον οποίο τρέφεται συναισθηματικά και αντλεί σιγουριά και ασφάλεια. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 219 - 220).

Τα προβλήματα από τον θάνατο των γονέων είναι πολλά. Πέρα από τα συναισθηματικά προβλήματα του παιδιού είναι και τα συναισθηματικά προβλήματα του γονέα που έχει μείνει, τα οποία κάνουν δυσκολότερη την κατάσταση. Οπωσδήποτε άλλοι γονείς το ξεπερνούν ευκολότερα ή τουλάχιστον μπορούν και έχουν σωστή συμπεριφορά απέναντι στο παιδί, υπάρχουν όμως άλλοι οι οποίοι καταρρέουν ψυχικά και δεν είναι δυνατόν για ένα τουλάχιστον διάστημα να κρατήσουν το παιδί κοντά τους. Η κατάσταση δυσκολεύει όταν υπάρχουν και οικονομικά προβλήματα. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 219 - 220).

Εκτός από αυτές τις τρεις περιπτώσεις υπάρχουν βέβαια και άλλοι λόγοι που οδηγούν στην αποτυχία της λειτουργίας της οικογένειας. Βαριά και χρόνια αρρώστια των γονιών, η εγκατάλειψη, η φυλάκιση, η ηθική αναξιοότητα, η δυσαρμονία στις σχέσεις μεταξύ των συζύγων. Καταστάσεις νοσηρές για να τις βιώσει ένα παιδί και οπωσδήποτε ακατάλληλες για να αναπτυχθεί σαν προσωπικότητα μέσα και από αυτές. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 219 - 220).

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι, η οικογένεια είναι από τους κυριότερους φορείς κοινωνικοποίησης, όταν βέβαια εκπληρώνει με επιτυχία το σοβαρό αυτό ρόλο της. Υπάρχουν όμως μερικές "ειδικές" συνθήκες που εμποδίζουν την λειτουργία αυτή με αποτέλεσμα τα μέλη της να μην γεύονται ούτε την διαδικασία της κοινωνικοποίησης από την οικογένειά τους, αλλά ούτε και αυτή καθ' αυτή την κοινωνικοποίηση και από άλλους φορείς.

VII. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΝΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΘΕΙ

Η κοινωνικοποίηση του παιδιού δεν είναι πάντα εφικτή. Προβάλλονται ορισμένες φορές κωλύματα στην προσωπικότητά του που εμποδίζουν τη δοκιμασία αυτή. Θα δούμε παρακάτω μερικές από τις αιτίες που εμποδίζουν την κοινωνικοποίηση του παιδιού.

ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ

Παρατηρούνται οι εξής τύποι παιδιών με ελαττωματική προσωπικότητα: (Ιωαννίδη Ι., 1982, σελ. 222).

α. Το άκρα εγωκεντρικό

Έχει την πεποίθηση ότι όλοι γύρω του πρέπει να το υπηρετούν “Δεν βλέπει μάλιστα το λόγο γιατί δεν το καταλαβαίνουν και θέλει να τους εκδικηθεί” (Ιωαννίδη Ι., 1982, σελ. 222).

β. Συμβιβαστικό

- ✓ Συμβιβάζεται με οτιδήποτε και με κάθε κατάσταση.
- ✓ Η ηθική του συνείδηση είναι σε χαμηλά επίπεδα
- ✓ Έχει εξασφαλισμένο Εγώ και δίνει την εντύπωση του βολικού παιδιού.
- ✓ Είναι ευτυχισμένο με τη ζωή και δεν μπαίνει σε διαδικασίες προβληματισμού.
- ✓ Δεν έχει στενούς φίλους και για να γευτεί μια κοινωνική επιδοκιμασία συμπεριφέρεται με δουλοπρέπεια σε κάθε ανώτερο.

γ. Ακοινωνητο

- ✓ Ένα παιδί είναι συναισθηματικά αποκομμένο όταν δεν έχει τα κατάλληλα πρότυπα για να ταυτιστεί. Είναι συναισθηματικά αμέτοχο, ακόμη και αν

διαπλέκεται σε συζητήσεις με άλλα παιδιά και επιστρατεύει τρόπους κυνικούς και κακοδιάθετους για να τα παρακινήσει.

- ✓ Έχει το ρόλο του “μαρτυριάρη” της τάξης, διακατέχεται από σύμπλεγμα ανωτερότητας και θεωρεί ότι είναι καλύτερος από τους άλλους ή έστω ότι οι άλλοι δεν είναι καλύτεροι απ’ αυτόν.
- ✓ Ανταποκρίνονται με εχθρική συμπεριφορά στις σχέσεις του με τα άλλα παιδιά, επειδή νιώθει ότι αυτά τον εχθρεύονται πρώτα.
- ✓ Για να αναπτύξει την ικανότητα να σκέφτεται σωστά να μεταφράζει σωστά τις ενέργειές του και τη στάση του, να δει τα λάθη του και να κατορθώσει να έχει ορθή κρίση πρέπει η κατάσταση να αντιμετωπιστεί με πολύ προσοχή και συνεχή προσπάθεια,

δ. Νευρωτικό

- ✓ Έχει χαμηλή αυτοεκτίμηση και πάσχει από σύμπλεγμα κατωτερότητας. Θεωρεί ότι οι άλλοι είναι πολύ καλύτεροι ή ότι ο ίδιος δεν είναι τόσο καλός όσο οι άλλοι. Έχει τάσεις αυτοτιμωρίας και πλημμυρίζεται από συναισθήματα ενοχής.
- ✓ Έχει ανάγκη από κατανόηση και κατάλληλα πρότυπα, που θα του εμπνεύσουν εμπιστοσύνη, για να ταυτιστεί.
- ✓ Όταν το αποδεχτούν γίνεται προσιτό και επιδιώκει τη φιλία των άλλων.

Η αντικοινωνική συμπεριφορά – η οποία εμποδίζει την ομαλή κοινωνικοποίηση – σε μερικές περιπτώσεις έχει να κάνει με την παθολογία του εγκεφαλικού κέντρου. Οι περιπτώσεις αυτές όμως είναι σε μικρό ποσοστό και αντιμετωπίζονται με ιατρική θεραπεία.

Το εξωστρεφές νευρωτικό παιδί εμφανίζει προβλήματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Παρουσιάζει στη συμπεριφορά του στοιχεία εγωκεντρισμού, αναίδειας, βίας, ανυπακοής, εριστικότητας, καταστροφικότητας, Διακατέχεται από εκρήξεις οργής και εμπλέκεται σε καβγάδες, κλοπές, και αλητεία. Αυτό αφορά τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια και εμφανίζεται σε όλες τις ηλικίες. (Herbert M. 1993, σελ. 59).

Το εσωστρεφές νευρωσικό παιδί, παρουσιάζει προβλήματα υπερβολικής αναστολής. Χαρακτηρίζεται από θλίψη, αφηρημάδα, βαρυθυμία, ονειροπόληση. Έχει συναισθήματα κατωτερότητας, η διάθεσή του δεν είναι σταθερή και έχει εσωτερικές συγκρούσεις. (Herbert M. 1993, σελ. 59).

ΤΑ ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΝΕΥΡΩΣΗΣ

Η νευρωσική συμπεριφορά κωλύει το άτομο να πετύχει ικανοποιητική προσαρμογή και κατά συνέπεια ολοκληρωμένη κοινωνικοποίηση. Στην προσπάθειά του να αντεπεξέλθει σε καταστάσεις συγκρούσεων αναπτύσσει ένα ασυνείδητο τρόπο συμπεριφοράς.

Με τη νευρωσική συμπεριφορά εκφράζονται εσωτερικές συγκρούσεις, αλλά δεν μπορούν οι συγκρούσεις αυτές να "θεραπευτούν". Έχει τη δυνατότητα να περιορίζει πρόσκαιρα την ένταση αλλά παράλληλα χειροτερεύει την κατάσταση και ισχυροποιεί τις αιτίες της εντάσεως. Για παράδειγμα το άτομο που δεν νιώθει ευχαρίστηση συναναστρεφόμενο με τους άλλους θα τους απωθήσει μέσω της ιδεοψυχαναγκαστικής συμπεριφοράς του. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 176 - 177).

Οι πράξεις του διακρίνονται από ακαμψία η οποία δυσχεραίνει κάθε προσπάθεια εκμάθησης καινούργιων, πιο αποδεκτών τρόπων συμπεριφοράς. Αυτή η έλλειψη ικανότητας, να προσαρμόζεται και να μαθαίνει από καινούργιες εμπειρίες είναι ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά των νευρωσικών ατόμων. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 176 - 177).

α. Η αγχώδης νεύρωση

Είναι ένα φαινόμενο συχνά εμφανιζόμενο. Το άτομο σκέφτεται και περιμένει ότι θα συμβεί κάτι κακό γι' αυτό και η συμπεριφορά του διακρίνεται από μια συνεχής ταραχή, φόβο, έλλειψη ανέσεως και ανικανότητας ηρεμίας. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 155).

Επικρατεί ένας υποκειμενικός κίνδυνος ο οποίος προέρχεται από ιδιοσυστατικούς κυρίως παράγοντες, συνοδευόμενη και από την προσωπικότητα

του ατόμου. Η γενικότερη στάση του είναι παθητική και σπασμωδική. Δεν έχει την ικανότητα να αναγνωρίζει την πηγή του κινδύνου και αντιδρά με τυχαίες ακατάλληλες και σπασμωδικές "κινήσεις". Καταβάλλει προσπάθειες ώστε να εκπληρώσει τον αντικειμενικό του σκοπό και περιπλανιέται σε συναισθήματα ευχάριστης ή δυσάρεστης προσμονής. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την ψυχική σύγχυση και τη διαρκή ένταση.

Λόγω του αμφίροτου χαρακτήρα των συγκρούσεων αυτών, το άτομο ως επί το πλείστον βιώνει μια συνεχή αγωνία, είναι παθητικό και συχνά απελπισμένο. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 155).

Στις περιπτώσεις που η αγωνία συνδέεται με συναισθήματα ενοχής τότε γίνεται επικίνδυνη. Όταν δε κυριαρχεί στην πνευματική ζωή του ατόμου, προκαλεί ανικανότητα ομαλής δράσης. Ονομάζεται νευρωσική αγωνία και έχει την αφετηρία της σε καταπιεσμένες καταστάσεις οι οποίες συνδέονται με συναισθήματα ενοχής ή μακροχρόνιες ψυχικές εντάσεις. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 156).

Το άτομο με αγχώδη νεύρωση επιδιώκει να δημιουργήσει τις εξωτερικές συνθήκες οι οποίες θα αντανakλούν τις εσωτερικές του συγκρούσεις. "Έτσι το πρόσωπο εκείνο που βρίσκεται σε άγχος, εξαιτίας των γενετήσιων σχέσεων, επιζητά καταστάσεις που έχουν σχέση με την εστία της αγωνίας του αυτής" (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 159).

Ορισμένες φορές οι παρορμητικές αιτίες που προκαλούν την αγχώδη νεύρωση μπορεί να μεταβληθούν σε έμμονες ιδέες, ελαφρές μανίες και φοβίες. Ο Sullivan δίνει μια ακριβής περιγραφή για τις εκδηλώσεις της αγχώδους νεύρωσης στην καθημερινότητα. Υποστηρίζει ότι "ο άνθρωπος στην προσπάθειά του να γίνει ολοκληρωμένη προσωπικότητα, αναπτύσσει μια σειρά από αντιδράσεις, που συνδέονται στενά με τις αγωνίες του. Η μνησικακία σχεδόν πάντα είναι αποτέλεσμα αγχώδους νεύρωσης". (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 160).

Τα συμπτώματα της αγωνίας διαχωρίζονται σε δυο τομείς. Στον ψυχικό και το σωματικό. Στον ψυχικό τομέα παρατηρείται έντονο άγχος που κάνει το άτομο να μην έχει άνεση στη σκέψη και στην αντιμετώπιση μερικών προβλημάτων. Λόγω της εντάσεως του άγχους, λειτουργεί με πανικόβλητη συμπεριφορά. Στον

σωματικό τομέα παρατηρούνται διάφορα σωματικά συμπτώματα που ακολουθούν το άγχος, όπως ταχυπαλμίες, ωχρότητα, κεφαλαλγίες κ.ά. Η νευρική συμπεριφορά συμπληρώνει τα συμπτώματα της αγωνίας και καθιστά το άτομο αεικίνητο, οξύθυμο και αντιδραστικό. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 160 - 161).

β. Η ιδεοψυχαναγκαστική νεύρωση

Το ιδεοψυχαναγκαστικό άτομο διακατέχεται από καταναγκαστικές ωθήσεις και εμφανίζει παιδαριώδεις και γελοίες πράξεις. Οι ωθήσεις αυτές συνοδεύονται με φοβίες και μπορεί να είναι ελαφριάς ή σοβαρής μορφής. Λόγω της υπερβολικής λειτουργίας των ωθήσεων αυτών, το άτομο ξεπερνά τα όρια της περίσκεψης, της φρονιμάδας και λειτουργεί με φαιδρότητα. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 167).

Νιώθει ανασφάλεια και αβεβαιότητα. Δεσπόζεται από ενοχλητικές παράλογες και αδικαιολόγητες σκέψεις, που πιθανώς να εκφράζουν ανικανοποίητες επιθυμίες – καταπιεσμένες και που εκτρέφονται ακόμα. Το άτομο προσπαθεί να υπερνικήσει τους καταναγκασμούς του, αλλά δεν το κατορθώνει πάντα. Τότε αισθάνεται ντροπή και πιθανώς “νευρική” η οποία ακολουθείται από λειτουργικές ανωμαλίες, δυσοσμία, αδυναμία για εργασία. Σε προχωρημένες καταστάσεις παρουσιάζονται ακόμα και τάσεις αυτοκτονίας. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 167 - 169).

γ. Καταθλιπτική νεύρωση

Ένα άτομο που παρουσιάζει συναισθηματική αστάθεια μετά από κάποιες μεταβολές στο περιβάλλον του, οι οποίες όμως δεν είναι ασυνήθιστες, πιθανόν να εμφανίσει υπερβολική αντίδραση καταθλίψεως, η οποία εκφράζει καταθλιπτική νεύρωση. Οι καταθλιπτικές αυτές αντιδράσεις σχεδόν πάντα προξενούνται όπως αναφέρθηκε παραπάνω, μετά από σοβαρές και απότομες αλλαγές στις ήδη υπάρχουσες συνθήκες του περιβάλλοντος, προς το χειρότερο. Σε μικρότερο βαθμό προξενούνται από τη σταδιακή συσσώρευση δυσάρεστων εμπειριών. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 174 - 175).

Η εκδήλωση των συμπτωμάτων της καταθλιπτικής νεύρωσης είναι απότομη και γοργά αναπτυσσόμενη. Το άτομο νιώθει λύπη, απογοήτευση και ανίκανο να αντεπεξέλθει στα προβλήματα της ζωής του. Έχει χαμηλή αυτοεκτίμηση, νιώθει μοναξιά και δυστυχία, ενώ η συγκέντρωση και η ενεργητικότητα του υπολείπονται. Είναι ευσυγκίνητο και παρουσιάζει συχνά σωματικά συμπτώματα όπως κεφαλαλγίες, αίσθημα κοπώσεως, ανορεξία κ.λπ. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 174 - 175).

δ. Φοβία – Φοβική νεύρωση

Κατά τον Herbert, "η φοβία είναι ένας υπερβολικός και περιοδικός επανερχόμενος φόβος, ο οποίος είναι αδικαιολόγητος, ανεξήγητος. Είναι μια φοβική αντίδραση δυσανάλογη προς την αιτία – το φοβικό αντικείμενο ή την φοβική κατάσταση – που την προκαλεί". (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 174).

Όπως υποστηρίζει ο Robert Burton τα άτομα που ζουν μέσα στο φόβο είναι εγκλωβισμένα, αναποφάσιστα, ανασφαλείς, δυστυχείς.

Οι φοβίες δεν καλύπτουν καμία ανάγκη, κανένα σκοπό και είναι δυσπροσαρμοστικές μορφές συμπεριφοράς. Οι φοβίες εμφανίζονται συνήθως μόνες τους, αλλά σε περιπτώσεις ατόμων με νευρωσική προσωπικότητα, εμφανίζονται συνοδευόμενες και με άλλους φόβους. Οι μεμονωμένες κρίσεις πανικού και τα σύντομα επεισόδια άγχους, είναι οι προάγγελοι της φοβίας. Το άγχος επίσης έχει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των φοβιών. (Herbert M., 1993, σελ. 175).

Αυτό που πραγματικά φοβάται το άτομο είναι να υποχωρήσει στην έντονη επιθυμία, να εκφράσει ασύνειδες επιθυμίες οι οποίες είναι απαγορευμένες, ενστικτώδεις – πρωτόγονες.

Στις περιπτώσεις που η πηγή της φοβίας είναι κοντά στο άτομο, παρουσιάζεται πρόβλημα στην προσαρμογή του με αποτέλεσμα να μην είναι ολοκληρωμένη. Το άτομο θα προσπαθεί να διαφύγει από τις φοβογόνες εστίες, αλλά οι ζωτικές του ανάγκες θα παραμελούνται. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 165).

Εκτός από τις νευρώσεις που αναφέρθηκαν, εμπόδιο για την επιτυχή κοινωνικοποίηση του παιδιού μπορεί να είναι και η ψυχική συμπεριφορά.

Κύρια χαρακτηριστικά της είναι η αποδιοργάνωση της προσωπικότητας και ανικανότητα αυτοσυντήρησης. Η ελαχιστοποίηση των πνευματικών λειτουργιών, μέρα με τη μέρα και η έλλειψη ειρμού στη σκέψη και στην ομιλία. Κρίνει αρνητικά κάθε προσπάθεια βοήθειας προς το άτομο του και τη θεωρεί ως απειλή. Παρερμηνεύει τη συμπεριφορά των άλλων, τους υποψιάζεται και πιστεύει ότι όλοι είναι εναντίον του.

Γενικότερα διακρίνεται μια εκτροπή του ατόμου από ομαλούς τρόπους αντιδράσεως στο νοητικό, κοινωνικό και συναισθηματικό τομέα. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 183).

Συμπερασματικά διαπιστώνουμε ότι το παιδί μπορεί σε κάποιες περιόδους της ζωής του να βρεθεί αντιμέτωπο με καταστάσεις στις οποίες αδυνατεί να αντεπεξέλθει. Παρουσιάζει ακαμψία στη συμπεριφορά του, με έντονη την έλλειψη ελιγμού στις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις αποφάσεις του. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να παρεμποδίζεται η ικανότητα προσαρμογής του και το παιδί να παρουσιάζει εμφανή σημάδια αντικοινωνικής συμπεριφοράς.

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΣΤΗΝ ΨΥΧΟΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

α. Η ζήλια

Η ζήλια είναι κάτι που παρουσιάζεται συχνά στα παιδιά. Δεν είναι ανησυχητική, παρά όταν πάρει μεγάλες διαστάσεις και τείνει να γίνει ψυχική διαταραχή. Εμφανίζεται με δύο αντίρροπες μορφές. Η μια είναι φανερή. Το παιδί εκδηλώνει τα συναισθήματά του με επιθετικότητα και γενικά προκλητική συμπεριφορά. Χτυπάει, επιτίθεται, κλαίει, κυλιέται κάτω, εκφράζει συνέχεια παράπονα, καταστρέφει, γίνεται οξύθυμο, νευρικό, τυρρανικό. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 254 – 256).

Η δεύτερη μορφή είναι αυτή που το παιδί κρύβει τα συναισθήματά του, σιωπά, δεν εκφράζεται, κλείνεται στον εαυτό του, αλλά μέσα του υποφέρει. Τα αρνητικά συναισθήματα, ζήλια, κατωτερότητα, φόβος, αγωνία, ενοχή απωθούνται.

Οι εκδηλώσεις του παιδιού όμως αφηρημάδα, αδιαφορία για τα μαθήματα, μανία καταστροφής, ανήσυχος ύπνος, νυχτερινή ενούρηση, ανορεξία, σαδισμός, επιθετικότητα, είναι συμπτώματα που πρέπει να βάζουν σε ανησυχία. Συχνή είναι και η παλινδρόμηση σε προγενέστερα στάδια και αντιδράσεις, όπου το παιδί υιοθετεί συμπεριφορά μωρού. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 254 – 256).

Η ζήλια έχει βαθύτερες αιτίες, την επιθυμία του παιδιού για αποκλειστικότητα, το ένστικτο ιδιοκτησίας και τον εγωισμό. Οι φανερές αφορμές της παιδικής ζήλιας είναι οι εξής: (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 257 – 259).

α. Το συναίσθημα ότι του κλέβουν την αγάπη κάποιων προσώπων που τη θέλει κατ' αποκλειστικότητα. Κυρίως όταν έρθει στην οικογένεια δεύτερο παιδί, το πρώτο αισθάνεται ότι είναι πια στο περιθώριο και ότι δεν το αγαπούν οι γονείς του. Το αποτέλεσμα είναι το δεύτερο παιδί, να γίνεται μισητό και να θεωρείται εχθρός.

β. Η ανικανοποίητη επιθυμία να έχει δικό του κάτι που θέλει το παιδί. Ένα αντικείμενο που το θαυμάζει και δεν μπορεί να το αποκτήσει, ιδίως όταν αυτό είναι κτήμα ενός άλλου παιδιού.

γ. Η υπεροχή άλλων παιδιών και έξω και μέσα στην οικογένεια. Η σκέψη ότι ο άλλος είναι πιο έξυπνος, πιο όμορφος, παίρνει καλύτερους βαθμούς δημιουργεί το συναίσθημα της ζήλιας.

δ. Η σύγκριση που κάνουν οι γονείς μεταξύ των παιδιών τα φέρνει σε μειονεκτική θέση και δημιουργεί το αίσθημα της ζήλιας, πέρα απ' το ότι μπορεί να προξενήσει και αισθήματα μειονεξίας με άσχημες συνέπειες για την προσαρμογή του.

ε. Τέλος, η επαναλαμβανόμενη υποστήριξη ενός από τα δύο παιδιά, αποφέρει για την ψυχική υγεία του παιδιού.

Η αντιμετώπιση του παιδιού, είναι ανάλογη με την αιτία που προκαλεί την ζήλια. Μερικά από τα μέτρα για την καταπολέμησή της πρέπει να είναι μέτρα πρόληψης και θεραπείας. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 254 – 259).

α. Πριν ακόμα γεννηθεί το δεύτερο παιδί, κατά την εγκυμοσύνη της μητέρας πρέπει να προετοιμάζεται ψυχολογικά το πρώτο παιδί. Να κατανοήσει πως θα είναι δύο άτομα με ίσα δικαιώματα που οι γονείς θα τα αγαπούν το ίδιο και ότι θα πρέπει να αγαπάει το μικρό, να το φροντίζει και να παίζει μαζί του.

Όταν γεννηθεί το δεύτερο παιδί, πρέπει οι φροντίδες προς το πρώτο να αυξηθούν. Το βρέφος έχει ανάγκη για διαρκή φροντίδα (και για πρακτικούς ακόμα λόγους) και αυτό το άλλο παιδί το εισπράττει σαν δική του παραμέληση. Βοηθάει πολύ το να δοθεί στο παιδί, ένας υπεύθυνος προστατευτικός ρόλος για το μωρό, πάντα σε συνεργασία με τη μητέρα. Αισθάνεται τότε υπεύθυνο, σπουδαίο και υπερήφανο που μπαίνει στον κόσμο των ενηλίκων και το εμπιστεύεται η μητέρα. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 254 – 259).

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να υπάρξει προσοχή, γιατί μπορεί να φορτώσουμε στο παιδί την υποχρέωση να κάνει κάτι μόνο για να μην στεναχωρήσει την "μαμά", ενώ μέσα του ζηλεύει. Η συμπεριφορά προς όλα τα παιδιά πρέπει να είναι δίκαιη. Κάθε άτομο δικαιούται μια ποσότητα χώρου που δεν πρέπει να του την στερήσουν. Είναι σημαντικό να υπάρχει ειλικρίνεια στις εξηγήσεις των γονιών και να μην γίνεται προσπάθεια για ηθική, πειθαρχία που καταπιέζει τα συναισθήματα του παιδιού και δεν τα μεταβάλλει.

β. Δεν πρέπει να τονίζουν οι γονείς την υπεροχή και τα προσόντα του ενός παιδιού στο άλλο. Συνήθως το κάνουν αυτό για να προσπαθήσει να του μοιάζει. Όμως το αποτέλεσμα είναι να δημιουργηθεί στο παιδί συναίσθημα κατωτερότητας, ζήλιας και αυτό το συναίσθημα να εκφρασθεί όχι με βελτίωση αλλά με οπισθοδρόμηση. Το ίδιο αποτέλεσμα θα υπάρχει και στην περίπτωση που τονίζεται ο χαρακτηρισμός του "ζηλιάρης".

γ. Η αξία του διαλόγου είναι αναντικατάστατη και στο πρόβλημα της ζήλιας. Το παιδί μπορεί να κατανοήσει πολλά πράγματα, αρκεί να μην δέχεται λεκτικά μηνύματα από τους γονείς αντιφατικά με αυτά των πράξεων και της συμπεριφοράς τους. Ο διάλογος όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε κεφάλαιο V) παίζει σημαντικό ρόλο, όταν υπάρχει στις καθημερινές εκδηλώσεις. Βοηθάει το παιδί να κατανοήσει ότι έχει δικαιώματα όπως έχουν και οι άλλοι, ότι άλλες φορές θα έχει επιτυχίες και άλλες αποτυχίες, ότι μπορεί ο αδελφός ή ο φίλος να έχει κάτι που ο ίδιος δεν έχει, όμως αυτός έχει κάτι άλλο που δεν το έχει εκείνος. Το παιδί μπορεί και πρέπει να κατανοήσει ορισμένα πράγματα. Μαζί με τη θεραπεία της ζήλιας, θα αποκτήσει αυτοπεποίθηση, θα μάθει να συνεργάζεται, να αγαπάει, να χαίρεται με τη χαρά του άλλου και σε τελική ανάλυση θα ενταχθεί ομαλά στο κοινωνικό σύνολο.

Συμπερασματικά λοιπόν βλέπουμε ότι η ζήλια, εάν δεν εξομαλυνθεί βρίσκοντας διεξόδους, δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για ψυχικές διαταραχές κατά την ενηλικίωση. Ο λόγος είναι ότι δημιουργεί συναισθήματα κατωτερότητας, άγχους, αγωνίας, ενοχής, τα οποία είτε απωθούνται, είτε όχι. Διογκώνονται και δεν επιτρέπουν την ύπαρξη ψυχικής ισορροπίας.

β. Το αίσθημα κατωτερότητας

Το παιδί που έχει αισθήματα μειονεξίας δεν είναι βέβαιο για τον εαυτό του, αισθάνεται κατώτερο από τα άλλα, ότι δεν μπορεί να επιτύχει σε ότι κι αν προσπαθήσει. Βάζει τον εαυτό του έξω από κάθε συναγωνισμό, όχι όμως και έξω από κάθε σύγκριση. Λάθη και αποτυχίες που τονίζονται μένουν ανεξίτηλα στη μνήμη του παιδιού, το οποίο φοβάται πλέον την αποτυχία στις προσπάθειές του και κυρίως την αποδοκιμασία από τους γονείς του. Για το παιδί είναι σπουδαίο να έχει την επιβράβευση, την παραδοχή και την εκτίμηση των γονιών του. Όταν δεν έχει παραδοχή από αυτούς, δεν έχει παραδοχή και από τον εαυτό του, δεν μπορεί να αποκτήσει αυτοεκτίμηση, αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του. Επομένως, όταν γίνεται σύγκριση με τα άλλα παιδιά να καλλιεργείται σ' αυτό αίσθημα μειονεξίας που θα εξελιχθεί σε σύμπλεγμα κατωτερότητας. (Μπακατσέλου Μ., 1976, σελ. 150).

Οι εκδηλώσεις των αισθημάτων μειονεξίας είναι:

α. Η δειλία κυρίως, που φανερώνεται με αποχή από κάθε δραστηριότητα που έχει συναγωνισμό ή απαιτεί την ανάληψη ευθύνης.

β. Τα αισθήματα ενοχής, γιατί απογοητεύονται ή δεν ικανοποιούνται αρκετά οι γονείς και σαν συνέπεια αυτού επέρχονται οι φοβίες και τα άγχη.

Συνέπεια του συμπλέγματος κατωτερότητας είναι να παρουσιάζει το παιδί και αργότερα ο ενήλικος, διαταραγμένη συμπεριφορά και φυσικά δυσκολία στις διαπροσωπικές σχέσεις. Επιθετικότητα, ζήλια, κακία για τους άλλους, ακόμα και εγκληματικότητα είναι συνέπειες του συμπλέγματος. Μπορεί όμως αντίθετα να δημιουργηθεί προσωπικότητα καταπιεσμένη, δειλή και εσωστρεφής

Τα αισθήματα μειονεξίας όμως δημιουργούνται και στα ανάπηρα παιδιά όταν δεν δίνεται σ' αυτά η σωστή αγωγή. (Μπακατσέλου Μ., 1976, σελ. 150).

Τα παιδιά αυτά έχουν ανάγκες ίδιες με των άλλων παιδιών. Όταν αυτές καλύπτονται, το παιδί αναπτύσσεται σωματικά και ψυχικά ομαλά. Δέχεται την αναπηρία του όχι παθητικά, αλλά βρίσκει σε ποια σημεία μπορεί να αναπτύξει την προσωπικότητά του και με την κατάλληλη βοήθεια από το περιβάλλον βρίσκει την επιτυχία και προχωρεί. Όταν όμως αντιμετωπίζεται με αποδοκιμασία ή οίκτο έστω καλυμμένα ή με υπερβολικές φροντίδες και αγάπη, αισθάνεται ότι είναι διαφορετικό και κατώτερο από τους άλλους. (Μπακατσέλου Μ., 1976).

γ. Κοινωνική διστακτικότητα

Το παιδί που παρουσιάζει κοινωνική διστακτικότητα, υστερεί σε φυσική διεκδικητική συμπεριφορά και σε παρότρυνση να επιχειρεί και να προβαίνει σε επικίνδυνες ενέργειες. Είναι ευχαριστημένο και με χαμηλότερο επίπεδο αποδοτικότητας, δεν εμπλέκεται στη διαδικασία λύσης προβλημάτων ή συναγωνισμού στο παιχνίδι, στην εργασία ή σε άλλη δραστηριότητα γιατί δεν νιώθει την ανάγκη. Έχει χαμηλή αυτοπεποίθηση, καθόλου εμπιστοσύνη στον εαυτό του και σε δύσκολες καταστάσεις "ξαναχώνεται στο καβούκι του". (Herbert M., 1993, σελ. 175).

Η έλλειψη ανοχής, η αδιαφορία, η καχυποψία και η έλλειψη φιλίας. Ο εγωισμός και η σκληρότητα καθώς επίσης η δειλία, ο πανικός, ο θυμός και η οργή είναι μερικές κακές επιδράσεις οι οποίες υπονομεύουν την κοινωνική συμπεριφορά. (Γαβαλά Λ., σελ. 47 – 48).

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι κάθε διαταραχή στη ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη το παιδιού, μπορεί να αποβεί μοιραία για την περαιτέρω εξέλιξή του. Γίνεται ανίκανο να αναπτύξει σχέσεις εμπιστοσύνης και έτσι αποκλείεται από τους άλλους, βουλιάζοντας σε ένα κόσμο ανασφάλειας, διστακτικότητας και περιθωριοποίησης.

ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

α. Ο φόβος

Ο φόβος είναι μια φυσιολογική εκδήλωση του παιδιού όταν αναφέρεται σε πράγματα που με τη λογική καταλαβαίνουμε ότι προκαλούν φόβο. Όμως υπάρχει φόβος, που δεν έχει συγκεκριμένη λογική αιτία. Είναι μια νοσηρή ψυχική κατάσταση, που αργότερα εξελίσσεται σε φοβίες και άγχη και δημιουργεί ψυχικά άρρωστες προσωπικότητες.

Δημιουργείται από σοβαρούς ψυχικούς τραυματισμούς και από αισθήματα ενοχής. Κάποιο γεγονός επίσης που έκανε ζωηρή εντύπωση στο παιδί και το τρόμαξε, θα αφήσει φόβους για πολλά στοιχεία που συνδέονται μαζί του. Όμως και η κακή οικογενειακή ατμόσφαιρα καθώς και οι απειλές και οι τιμωρίες αφήνουν στο παιδί φόβους παράλογους. Κάποιες φορές είναι σχετικά εύκολο να διερευνηθούν οι αιτίες που προκαλούν το φόβο και να καταπολεμηθούν, άλλοτε όμως απαιτείται ψυχιατρική αντιμετώπιση. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 269 - 276).

Είναι δύσκολο να διαπιστωθεί πότε η συμπεριφορά του παιδιού είναι στα φυσιολογικά όρια και πότε υποδηλώνει μια σοβαρή διαταραχή. Πάντως χαρακτηριστικά σε μεγάλο βαθμό, όπως η επιθετικότητα, η υπερκινητικότητα, η νευρικότητα, η ανυπακοή, η απάθεια, η αδιαφορία, η τεμπελιά, είναι συμπεριφορές που "κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου". (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 269 - 276).

β. Το ψέμα

Είναι πολλοί οι λόγοι που οδηγούν το παιδί να πει ένα ψέμα. Οι κυριότεροι που ίσως δηλώνουν και κάποια δυσλειτουργία στο σύστημα οικογένεια είναι: (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 272 - 274).

α. Ο φόβος της τιμωρίας αν πει την αλήθεια για μια πράξη του. Με το ψέμα ή αρνείται την πράξη του, ή δικαιολογείται μεταθέτοντας για ευθύνες στους άλλους.

β. Η έλλειψη αρκετής αγάπης, προσοχής και παραδοχής, αναγκάζουν το παιδί να πει ψέματα για να τις κερδίσει.

γ. Το αίσθημα κατωτερότητας που μπορεί να υπάρχει στο παιδί, το οποίο τότε λέει ψέματα για να κερδίσει την συμπάθεια, τον θαυμασμό ή τον έπαινο τα οποία πιστεύει ότι δεν μπορεί να τα κερδίσει αλλιώς.

δ. Το χαμηλό αυτοσυναίσθημα οδηγεί το παιδί στην ψευδή καυχησιολογία για πράγματα που δεν έκανε ποτέ.

ε. Πολλά παιδιά χρησιμοποιούν το ψέμα με αλτρουϊστικό σκοπό. Να γλιτώσουν π.χ. φίλους ή (σπανιότερα) τα αδέρφια τους.

ζ. Φυσικά η ζήλια οδηγεί το παιδί στο ψέμα με σκοπό να φορτώνει με σφάλματα τα παιδιά που ζηλεύει και μισεί με απώτερο σκοπό την ενοχοποίησή τους.

η. Η σύγχυση που μπορεί να έχει το παιδί ανάμεσα στην πραγματικότητα που βιώνει και τη φαντασία το οδηγούν πολλές φορές στο ψέμα.

Ορισμένες φορές τα ψέματα δείχνουν ότι υπάρχει ατελής λειτουργία των ψυχικών λειτουργιών, όπως η παρατηρητικότητα, η προσοχή και η μνήμη.

Το πρόβλημα μπορεί να αντιμετωπιστεί με περισσότερη φροντίδα, αγάπη, προσοχή και ενθάρρυνση. Έτσι θα υπερπηδήσει τυχόν δυσκολίες προσαρμογής. Η παρατήρηση της οικογένειας θα δείξει σε ποιο βαθμό θα αποδώσουμε στους γονείς την ευθύνη για το ότι το παιδί τους λέει ψέματα. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 272 – 274).

γ. Η κλοπή

Ένα παιδί μπορεί να κλέβει γιατί ακόμα δεν έχει κατανοήσει ότι αυτό είναι κάτι που δεν επιτρέπεται. Έτσι όταν δει κάτι, χωρίς αναστολές, το παίρνει για να ικανοποιήσει την επιθυμία του.

Όταν όμως κλέβει ένα παιδί το οποίο ξέρει ότι δεν πρέπει να το κάνει, τότε αυτό σημαίνει ότι με αυτήν την πράξη προσπαθεί να πάρει κάτι που του λείπει. Αν είναι από οικογένεια με οικονομικές δυσκολίες, το πιθανότερο είναι να θέλει αυτό καθ' αυτό το αντικείμενο. Αν όμως οι υλικές του ανάγκες ικανοποιούνται, προσπαθεί με την κλοπή να καλύψει κάποιες συναισθηματικές ανάγκες που είναι

ανικανοποίητες ή να εκδικηθεί και να πληγώσει αυτούς που αγαπά για κάτι που έκαναν. (Π.χ.. τους γονείς του που χώρισαν, που έκαναν άλλο παιδί, που δεν ικανοποίησαν κάποια απαίτηση).

Υπάρχει περίπτωση το παιδί να οδηγηθεί στην κλοπή για να αποδείξει τις ικανότητές του και την ψυχραιμία να εκτελεί ριψοκίνδυνα έργα. Εάν το παιδί επαινεθεί για παραδεκτή συμπεριφορά και εκπληρώσει την ανάγκη για αναγνώριση, τότε η τάση για κλοπή εξαφανίζεται. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 327 – 329).

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι ορισμένες πράξεις ή εκδηλώσεις του παιδιού μας δείχνουν πως ο ψυχικός του κόσμος είναι διαταραγμένος. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε λάθη που γίνονται από τους γονείς κατά την διαπαιδαγώγηση, σε ειδικές καταστάσεις που συμβαίνουν σε ένα ή περισσότερα μέλη ή σε διαταραχή των σχέσεων και της ισορροπίας της ομάδας οικογένειας, που μπορεί να οφείλεται σε διάφορους λόγους.

Γι' αυτό το λόγο, τα ίδια συμπτώματα, μπορεί άλλοτε να ξεπερνιούνται απλά, με αλλαγές στον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς και άλλοτε να απαιτούν πολύπλευρη αντιμετώπιση.

VIII. ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΑΜΥΝΑΣ ΩΣ ΜΕΣΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Οι τρόποι τους οποίους διαθέτει ο άνθρωπος για την προσαρμογή του, παρουσιάζουν ποικίλες μορφές και γίνονται κατά το πλείστον ασυνείδητα. Χρησιμοποιούνται σαν μέσο αποφυγής μιας ορισμένης σύγκρουσης και περιορισμού των οδυνηρών αποτελεσμάτων της, καθώς επίσης σαν μέσο για την προσαρμογή του ατόμου στο κοινωνικό σύνολο στο οποίο γεννιέται, ζει, αναπτύσσεται και κοινωνικοποιείται.

Έτσι λοιπόν, όταν το παιδί βρίσκεται αντιμέτωπο με δυσχερείς συνθήκες στις οποίες δυσκολεύεται να προσαρμοστεί, αναπτύσσει κάποιους μηχανισμούς άμυνας. Οι κυριότεροι μηχανισμοί που επικαλείται κατά τη διάρκεια της κοινωνικοποίησής του και της προσαρμογής του είναι οι ακόλουθοι.

Η ΤΑΥΤΙΣΗ

“Ταύτιση είναι ο τρόπος περιορισμού της εντάσεως, με τη βοήθεια των επιτευγμάτων άλλων προσώπων ή ομάδων προσώπων. Το άτομο θεωρεί ως δικό του ότι άλλοι ως άτομα ή ως κοινωνικά σύνολα πέτυχαν, και έτσι ικανοποιεί φανταστικά κάποια ανεκπλήρωτη του ανάγκη. Επομένως προσαρμόζεται” (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 79).

Η ταύτιση στα παιδιά

Ο μηχανισμός της ταύτισης παίζει σπουδαίο ρόλο στην κοινωνικοποίηση του παιδιού. Χρησιμοποιώντας την ταύτιση, νιώθουν ασφάλεια. Μιμούμενα τους γονείς τους στα παιχνίδια τους, είναι σε θέση να κατανοήσουν και να αποδεχθούν τις συμπεριφορές και τις απαιτήσεις τους.

Για να υπερνικήσει την αδυναμία που νιώθει έναντι στην παντοδυναμία του πατέρα ή της μητέρας, αποδέχεται τις ενέργειες και τα επιτεύγματα των γονέων του, ως δικά του, και μ’ αυτό τον τρόπο αισθάνεται ασφάλεια. Η ομοιότητα στους τρόπους συμπεριφοράς, στην ομιλία, στις χειρονομίες, στην ενδυμασία ακόμα και στο επάγγελμα, είναι τα παρεπόμενα που έχει η ταύτιση του παιδιού, με τους

γονείς του. Ιδιαίτερα μάλιστα του αγοριού με τον πατέρα του και του κοριτσιού με τη μητέρα. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 80).

Η ικανότητα για ταύτιση αυξάνεται καθώς το παιδί μεγαλώνει. Έτσι πέρα από τους γονείς το παιδί μπορεί να ταυτιστεί και με άλλα πρόσωπα τα οποία μπορεί να ασκήσουν μεγάλη επίδραση στην ηθική, πολιτική, επαγγελματική και γενική μορφωτική ανάπτυξή του.

Σύμφωνα λοιπόν με την εκλογή του προτύπου, μπορούμε να διακρίνουμε τις φιλοδοξίες του παιδιού, τα ενδιαφέροντά του, τη σχηματιζόμενη φιλοσοφία του για τη ζωή, την ηθικότητα, τη θρησκευτικότητα και την κοινωνικότητά του. Τα πρότυπα επιλογής του φανερώνουν το επίπεδο φιλοδοξίας του. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 83).

Η ΑΥΤΟΔΙΚΑΙΩΣΗ

“Η αυτοδικαίωση είναι πολύ συχνός αμυντικός μηχανισμός, εναντίον της αγχώδους καταστάσεως και των συναισθημάτων μειονεξίας. Είναι η ψυχολογική εκείνη αντίδραση που δικαιολογεί τις πράξεις μας, την πίστη μας, και την παραπέρα πορεία μας”. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 92, 93).

Μέσα από αυτή τη μορφή προσαρμογής το άτομο δοκιμάζει να βρει προφάσεις, οι οποίες να γίνουν αποδεκτές κυρίως από τον εαυτό του, αλλά και από τους άλλους. Αυτό το κάνει για να δικαιολογηθεί για πράγματα που έκανε, ενώ δεν έπρεπε να κάνει, ή για κάτι που δεν έκανε ενώ έπρεπε, ή για αυτά που πιστεύει. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 92 - 93).

Υπάρχει μια κατάσταση έντασης, την οποία βιώνει το άτομο, λόγω του ότι οι σκέψεις και οι πράξεις του, είναι σε ασυμφωνία με το σύστημα αξιών που πιστεύει ή που δεσπόζει στην κοινωνία στην οποία ζει. Όταν η άρνηση δεν μπορεί να καλύψει τις ενοχές ή την ντροπή που αισθάνεται το άτομο, από πράξεις ή σκέψεις, διότι αυτές είναι γνωστές και τελειωμένες, τότε λαμβάνει χώρα ο μηχανισμός της αυτοδικαίωσης με σκοπό τον μετριασμό των εντάσεων. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 93 - 94).

Η αυτοδικαίωση είναι λοιπόν ένας αμυντικός μηχανισμός, ο οποίος είναι στενά συνυφασμένος με τις κοινωνικές απόψεις. Όπως πιστεύουν ορισμένοι

“είναι προϊόν κοινωνικής ζωής”, αφού με το μηχανισμό της αυτοδικαίωσης το άτομο πετυχαίνει να βρεθεί σε συμφωνία κυρίως με την κοινωνία και έπειτα με τον εαυτό του. (Πετρουλάκης Ν. 1984).

Καλύπτοντας επιμελώς τα αληθινά κίνητρα των πράξεων και των ιδεών του, που πιθανόν να μην είναι αποδεκτά, το άτομο πετυχαίνει να αποβάλλει από πάνω του τις κατηγορίες και έτσι λυτρώνεται από τις εντάσεις τις οποίες του δημιουργούν αίσθημα ενοχής. Για το λόγο που αναφέρθηκε η αυτοδικαίωση θεωρείται ως μηχανισμός προσαρμογής. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 94).

Η Αυτοδικαίωση στα παιδιά

Λόγω της μεγάλης ευαισθησίας που έχουν τα παιδιά στην εξωτερική κριτική, επιδιώκουν οι σκέψεις και οι πράξεις τους να επικροτούνται, κυρίως από τους γονείς και τους δασκάλους τους. Μ' αυτό τον τρόπο διαφεύγουν από την κατάκριση και τις τιμωρίες. Ο συγκεκριμένος μηχανισμός άμυνας διακρίνεται πολύ συχνά στα παιδιά όλων των ηλικιών. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 94 - 95).

Η τάση των παιδιών να χρησιμοποιούν την αυτοδικαίωση ως μηχανισμό προσαρμογής δεν είναι συνειδητή. Παραδειγματίζονται από τους γονείς οι οποίοι σε κάποιες επιθυμίες των παιδιών – τις οποίες θεωρούν ανόητες – προβάλλουν σωρεία από ευλογοφανείς δικαιολογίες, αρκεί να μην ικανοποιήσουν τις πολλές τους επιθυμίες.

Το παιδί υιοθετεί αυτή την συμπεριφορά. Τη μιμείται κάθε φορά που θα βρεθεί σε δύσκολη περίπτωση και επιδιώκει να βρει δικαιολογίες του τύπου, που έχει ακούσει. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 94 - 95).

Η μομφή ενάντια σε άψυχα είναι ο πλέον διαδεδομένος τρόπος αυτοδικαίωσης. Για κάθε αποτυχία που γεύεται, την ευθύνη την αποδίδουν στο άψυχο αντικείμενο και πιθανόν να το τιμωρήσουν κιόλας.

Σε άλλες περιπτώσεις το άτομο μειώνει την αξία των πραγμάτων που δικαίως επιθυμεί ή μπορεί ακόμα και να την περιφρονεί. Στόχος αυτής της συμπεριφοράς είναι να επιτύχει την ελάττωση της απογοήτευσής του, να εξαφανίσει την ένταση των συναισθημάτων του και να επιτύχει την προσαρμογή του. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 95 - 96).

Η ΠΡΟΒΟΛΗ

Ο μηχανισμός της προβολής, λειτουργεί έτσι ώστε να μας απαλλάσσει από την αγωνία και τα συναισθήματα της αναξιότητας. “Ασυνείδητα χωρίς το άτομο να το καταλάβει έχει την τάση να αποδίδει σε άλλους ανθρώπους σκέψεις, συναισθήματα ενοχής ή κατωτερότητας και τα θεωρεί ως ανάξια γι’ αυτό. Με τον τρόπο αυτό πετυχαίνει τη λύση της εντάσεως, δηλαδή την προσαρμογή του”. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 102).

Το άτομο προβάλλει τις τάσεις του τις οποίες θεωρεί ότι ανήκουν σε άλλα άτομα που κάνει την προβολή και όχι στον ίδιο. Μ’ αυτό τον τρόπο ανακουφίζεται. Με την προβολή όλες οι συγκρούσεις εξωτερικεύονται. Τα συναισθήματα και οι τάσεις οι οποίες προκαλούν αποστροφή μεταφέρονται από την πραγματική θέση που έχουν σε κάποια άλλη πιο βολική. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 102).

Κάθε φορά που οι επιθυμίες είναι αδύνατον να πραγματοποιηθούν άμεσα, εμφανίζεται η προβολή ως ένας έμμεσος τρόπος ικανοποίησής τους. Τα έντονα συναισθήματα ενοχής του ατόμου είναι εκείνα που προκαλούν την προβολή. Για το λόγο ότι, το άτομο αισθάνεται πιο άνετα όταν σκέφτεται “να διατηρήσει το κύρος του απέναντι στους άλλους αλλά και προς τον εαυτό του”. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 102).

Η προβολή στα παιδιά

Τα παιδιά αποδίδουν συχνά τις αιτίες των αποτυχιών τους σε άλλα παιδιά, σε ενήλικες ή άψυχα αντικείμενα. Μ’ αυτόν τον τρόπο τα παιδιά και ιδιαίτερα όσα μεγαλώνουν σε αυταρχικό περιβάλλον βρίσκουν τρόπους να λυτρώνουν τις τιμωρίες, τις στεναχώριες και τις δυσκολίες τους. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 102 - 104).

Το παιδί θεωρεί πως δεν ευθύνεται το ίδιο για τις αξιόποινες πράξεις του και έτσι εμφανίζει ως αίτιο κάποιο άλλο άτομο, κατά προτίμηση το ασθενέστερο του περιβάλλοντός του. Πολλές φορές βέβαια καταλογίζει στους αδελφούς,

φίλους, συμπαίκτες τα ίδια χαρακτηριστικά που καταλογίζει και στον εαυτό του, όταν αυτά βέβαια είναι απαλλαγμένα από συναισθήματα ενοχής.

Τέλος όταν τα παιδιά χρησιμοποιούν τον μηχανισμό προσαρμογής, εκφράζουν έμμεσα επιθυμίες τις οποίες δεν μπορούν να εκφράσουν άμεσα. Είτε για λόγους ντροπής, είτε για λόγους "λεπτότητας". (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 102 - 104).

Η ΕΝΑΝΤΙΟΔΡΟΜΙΑ

Ένας άλλος μηχανισμός άμυνας, ο οποίος βοηθά το άτομο να λυτρωθεί από τις ψυχικές του εντάσεις είναι η εναντιοδρομία. Το άτομο υιοθετεί μια εντελώς αντίθετη συμπεριφορά, από εκείνη που είχε μέχρι τώρα, και εμφανίζεται στις περιπτώσεις όπου συνειδητές επιθυμίες κατευθύνουν το άτομο σε αντικοινωνικές δραστηριότητες. (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 110).

"Οι κοινωνικά απαράδεκτες αυτές τάσεις, που έχουν ως συνέπεια αγχώδεις καταστάσεις επιζητούν άλλες διεξόδους, διαμετρικά αντίθετες, που επειδή είναι αποδεκτές από την κοινωνία, βγάζουν το υποκείμενο από τις δυσκολίες. Έτσι πετυχαίνεται η προσαρμογή του". (Πετρουλάκης Ν. 1984, σελ. 110).

Κάνοντας χρήση της εναντιοδρομίας (με συνειδητές διαδικασίες) το άτομο καταδυναστεύει το συνειδητό κίνητρο που τον ταλαιπωρεί και ευαισθητοποιείται σε εντελώς αντίθετα κίνητρα απ' αυτά που έχει στην πραγματικότητα. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι να εμφανίζεται μια τελείως διαφορετική συμπεριφορά που διακρίνει ένα διαφορετικό ΕΓΩ από το ήδη γνωστοποιημένο. Τα κίνητρα που πιέζουν το άτομο είναι συνειδητά, άρα και αυτός ο τρόπος προσαρμογής είναι συνειδητός. Κατά συνέπεια το άτομο μαθαίνει να χρησιμοποιεί αυτό το μηχανισμό προσαρμογής. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 110).

Η εναντιοδρομία στα παιδιά

Συναντάμε συχνά, το μηχανισμό αυτό προσαρμογής στα παιδιά. Τον χρησιμοποιούν ως μέσο σωτηρίας από δυσχερείς καταστάσεις. Για παράδειγμα,

το σφύριγμα του παιδιού για να καταπολεμήσει το φόβο του στο σκοτάδι, περιέχει τον μηχανισμό εναντιοδρομίας. Υπάρχει ο φόβος και η αντίθετη προς αυτό συμπεριφορά το σφύριγμα. Το παιδί που ζηλεύει τον αδελφό του και επιθυμεί να ενεργήσει επιθετικά προς αυτό, βιώνει συναισθήματα ενοχής, και τον κίνδυνο τιμωρίας από τους γονείς. Βάζοντας σε εφαρμογή τον μηχανισμό της εναντιοδρομίας, καταφέρνει να αναπτύξει εντελώς αντίθετες διαθέσεις και να αντιμετωπίσει τον αδελφό του με αγάπη, στοργή και προστασία. Έτσι, η συμπεριφορά του είναι κοινωνικά αποδεκτή και η προσαρμογή του βέβαιη. (Πετρουλάκης Ν., 1984, σελ. 110 - 111).

Έχοντας, λοιπόν, ολοκληρωμένη άποψη από την αναφορά στους κυριότερους μηχανισμούς άμυνας, παρατηρούμε πως τα παιδιά καταφεύγουν συνεχώς σ' αυτούς, χωρίς όμως να έχουν συνείδηση των ενεργειών τους. Αυτό γίνεται προκειμένου να μπορέσουν να ηρεμήσουν ψυχικά διώχνοντας από πάνω τους είτε αυτά που τους καταλογίζονται, είτε τα άσχημα συναισθήματα που τα κυριεύουν. Έτσι, είναι ελεύθερα να συνεχίσουν να συναλλάσσονται με τους ανθρώπους του περιβάλλοντός τους χωρίς να νιώθουν άσχημα.

Επιτυγχάνοντας έτσι κοινωνικοποίηση και ένταξη στο περιβάλλον.

Δ. ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

ΙΧ. ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Μέρος των ενδιαφερόντων της κοινωνίας αποτελεί και η δομική αναπαραγωγή της. Για το λόγο αυτό αναθέτει στην οικογένεια να μυήσει τη νέα γενιά στις ήδη υπάρχουσες αξίες και στους αποδεκτούς τρόπους συμπεριφοράς. Όμως, στην προσπάθειά της αυτή η οικογένεια δεν είναι μόνη. Στην κοινωνικοποίηση βοηθούν ακόμη το σχολείο, οι παρέες, οι ομάδες κ.ά. Η οικογένεια παίζει σημαντικό ρόλο κυρίως στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού και στην κοινωνική του ένταξη. (*Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1989, σελ. 3414*).

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Το σχολείο και πιο γενικά η εκπαίδευση αποτελούν το σημαντικότερο παράγοντα κοινωνικοποίησης μετά την οικογένεια. Με την είσοδο του στο σχολείο το παιδί, κάνει ουσιαστικά το πρώτο του βήμα έξω από την οικογένεια, ενώ αποφασίζει μόνο του για θέματα που το αφορούν. Η απομάκρυνσή του από την οικογένεια, του δίνει μια υποτυπώδη ανεξαρτησία από αυτή, διότι απουσιάζει πολλές ώρες και δεν έχει την άμεση επίβλεψη των γονέων. (*Καλτσούνη Χ., Νόβα, 1993, σελ. 113*).

Μέσα από το σχολείο το παιδί από τη μια πρέπει να αποκτά κοινωνικότητα, αυτονομία, πνεύμα συνεργασίας, ανεκτικότητα, κριτική σκέψη και ικανότητα διεκδίκησης των δικαιωμάτων του μέσω δημοκρατικών μέσων. Από την άλλη, όμως πρέπει να βοηθιέται να κατανοήσει την αναγκαιότητα της μάθησης και να αποκτήσει τις γνώσεις που είναι απαραίτητες για την κοινωνικο-οικονομική του ένταξη στην κοινωνία, με σκοπό την ποιοτική βελτίωση της ζωής του. (*Ζωγράφου Α., 1993, σελ. 111*).

Λειτουργεί, λοιπόν, το σχολείο ως διαμεσολαβητής για την: α) επίτευξη συναίνεσης μεταξύ ατόμου και κοινωνίας μέσω της αφομοίωσης κοινωνικών

αξιών και προτύπων συμπεριφοράς και β) κατανομή των επαγγελματικών θέσεων. (Ζωγράφου Α., 1993, σελ. 114).

Από τα πρώτα στάδια κοινωνικοποίησης, για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού, βλέπουμε πως οι αντιλήψεις, οι στάσεις και οι δεξιότητες που αποκτώνται στην οικογένεια διαφέρουν κατά πολύ από κοινωνικό, σε κοινωνικό στρώμα. Παρατηρούμε, λοιπόν, πως εκτός από τα μεσαία επίπεδα και στα κατώτερα υπάρχει επιθυμία των γονέων για μόρφωση των παιδιών τους. Όμως, στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα αυτό δεν είναι εύκολο να πραγματοποιηθεί λόγω διαφόρων δυσκολιών. Σύμφωνα με τον Parsons, για το επίπεδο εκπαίδευσης που θα λάβει το άτομο και κατά συνέπεια για την κοινωνική θέση που θα καταλάβει, οι δυσκολίες μπορεί να είναι αντικειμενικές, όπως η κοινωνικο-οικονομική θέση της οικογένειας και υποκειμενικές, όπως το επίτευγμα του παιδιού. (Καλτσούνη – Νόβα Χ., 1993, σελ. 119 – 120).

Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, πως το κοινωνικό στρώμα από το οποίο προέρχεται ένα παιδί έχει ιδιαίτερη σημασία. Αυτό, διότι επιτρέπει σε παιδιά υψηλών κοινωνικών στρωμάτων να έχουν πλεονεκτήματα, σε επίπεδο μάθησης, με την εισαγωγή τους στο σχολείο. Η απόσταση αυτή που χωρίζει τα παιδιά καθορίζει και τη σχολική επίδοση του καθενός. Τα παιδιά των χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων καλούνται να αφομοιώσουν μια κουλτούρα ξένη σ' αυτά. Επιπλέον, η διαδικασία της αφομοίωσης είναι επίπονη και ελλιπή. Έτσι, αυτά τα κενά που δημιουργούνται στο κοινωνικοποιητικό έργο των οικογενειών των χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων, καλείται να καλύψει το σχολείο αναλαμβάνοντας ένα ρόλο συμπληρωματικό ή επανακοινωνικοποιητικό. Πρέπει να προετοιμάσει το παιδί, ανεξάρτητα από την καταγωγή του, για ανάληψη κοινωνικών ρόλων και επαγγελματικών δραστηριοτήτων, δίνοντας έτσι το δικαίωμα σε όλους για ίσες ευκαιρίες. (Καλτσούνη – Νόβα Χ., 1993, σελ. 123 – 124).

Στην εποχή μας, όσον αφορά τη σχολική κοινωνικοποίηση, δίνεται έμφαση στην εκπαιδευτική διαδικασία, ενώ αγνοούνται εξωσχολικοί παράγοντες που σχετίζονται με τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ένα παιδί μπαίνει στο σχολείο, όπως η κοινωνική καταγωγή.

Η σχολική κοινωνικοποίηση αντιλαμβάνεται ως διαδικασία αλληλεπίδρασης, κυρίως μεταξύ δασκάλου και μαθητή. Οι σχέσεις μεταξύ αυτών χαρακτηρίζονται από αντιφάσεις και άνιση κατανομή εξουσίας. Υπάρχει, δηλαδή, μια ασύμμετρη σχέση η οποία προκύπτει από τον ίδιο τον κοινωνικοποιητικό ρόλο του σχολείου. Η θέση των μαθητών είναι υποδεέστερη από αυτή του δασκάλου. Έτσι, δημιουργούνται σχέσεις απρόσωπες και γραφειοκρατικές μεταξύ των δύο μερών. Ακόμη, όμως, και στην περίπτωση όπου γίνεται διάλογος και υποβάλλονται ερωτήσεις, αυτό δεν γίνεται στα πλαίσια ενός είδους παιχνιδιού ερωτήσεων, αλλά ως ένα παιχνίδι διαταγών. Από την άλλη πλευρά, οι προσδοκίες του δασκάλου και ο κοινωνικός έλεγχος που ασκεί εκλαμβάνονται από τους μαθητές ως περιορισμοί. (Καλτσούνη – Νόβα Χ., 1993, σελ. 126 – 127).

Όμως και η στάση των μαθητών είναι αντιφατική ενώ από τη μια επιζητούν ισότιμες σχέσεις με το δάσκαλο και δημοκρατικές διαδικασίες στα πλαίσια της σχολικής ζωής, από την άλλη προσδοκούν από το δάσκαλο να μπορεί να επιβάλλεται. (Καλτσούνη – Νόβα Χ., 1993, σελ. 126 – 127).

Άλλος σημαντικός παράγοντας σχολικής κοινωνικοποίησης είναι οι σχέσεις των μαθητών μεταξύ τους. Αυτές επηρεάζονται αποφασιστικά από το συναγωνισμό που αναπτύσσεται, κυρίως, όσον αφορά την επίδοση. Ο συναγωνισμός αυτός κινείται σε δύο επίπεδα: Το ένα, είναι τα κριτήρια για την επίδοση που θέτει το σχολείο και το άλλο, σχετίζεται με την κατάκτηση μιας θέσης μέσα στην ομάδα και μελλοντικά μιας θέσης στο κοινωνικό σύνολο. (Καλτσούνη – Νόβα Χ., 1993, σελ. 126 – 127).

Τέλος, ένας άλλος τομέας της σχολικής ζωής είναι η κοινωνικοποίηση κατά φύλο. Βασική αποστολή του σχολείου, θεωρείται η σφυρηλάτηση της ταυτότητας του φύλου. Το σχολείο ενισχύει τη διαδικασία αυτή που είχε ξεκινήσει από το οικογενειακό περιβάλλον. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την προώθηση υποδειγματικών ρόλων που βοηθούν το παιδί να ταυτιστεί με το φύλο του, σύμφωνα με τα αποδεκτά από την κοινωνία πρότυπα. (Καλτσούνη – Νόβα Χ., 1993, σελ. 130).

ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

Το παιδικό παιχνίδι αποτελεί έναν από τους βασικούς άξονες γύρω από τον οποίο οργανώνεται η "κοινωνία των παιδιών". Το παιχνίδι άλλες φορές αναπαράγει πλευρές του πραγματικού κόσμου και άλλες μεταβάλλει σε πραγματικό ένα κόσμο φαντασίας. Το παιδί παίζοντας, ενεργεί χωρίς την επίβλεψη των γονιών του έχοντας, έτσι την ευχέρεια να μελετήσει τις εμπειρίες του, τα συναισθήματά του και να λύσει τα προβλήματά του.

Ανάλογα με τις αξίες και τα πρότυπα συμπεριφοράς, που έχει διδαχθεί ένα παιδί κατά τη διάρκεια της κοινωνικοποίησής του στην οικογένεια, καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό ο τρόπος με τον οποίο παίζει καθώς και τα παιχνίδια που επιλέγει. Τα στοιχεία αυτά και κυρίως η συμπεριφορά ανάλογα με το φύλο, ενισχύονται περισσότερο στο νηπιαγωγείο και στο δημοτικό. (Καλτσούνη – Νόβα Χ., 1993, σελ. 132).

Το παιδικό παιχνίδι, σύμφωνα με τον Mead, είναι το πιο απλό σχήμα συγκρότησης της ταυτότητας. Κυρίως, με το ομαδικό παιχνίδι και τους κανόνες που το διέπουν, βοηθάται το παιδί από ρόλους παιχνιδιού να μεταβεί σε κοινωνικούς ρόλους με κανόνες που είναι απαραίτητοι για τη συγκρότηση του "εαυτού". Στο ομαδικό παιχνίδι το παιδί δεν μπορεί να υποδύεται διαφορετικούς ρόλους, όπως στο ατομικό. Αντίθετα, έχει ένα ρόλο ο οποίος μάλιστα ελέγχεται από ορισμένους κανόνες. Έτσι ο καθένας από τους μετέχοντες ότι κάνει, το κάνει υπολογίζοντας και τις πιθανές αντιδράσεις των άλλων. (Καλτσούνη – Νόβα Χ., 1993, σελ. 133).

Το δραματικό ή συμβολικό παιχνίδι είναι και ατομικό και ομαδικό. Η δομή του όμως διαφέρει ανάλογα με την ηλικία του παιδιού. Έτσι, τα μικρά παιδιά παίζουν ατομικό – παράλληλο παιχνίδι. Δηλαδή μέσα σε ομάδα 3 – 4 ατόμων, το καθένα παίζει μόνο του.

Στα μεγαλύτερα παιδιά το παιχνίδι είναι οργανωμένο. Αυτό αποτελείται από κανόνες και δεν αποτελεί μόνο μέσο διασκέδασης, αλλά είναι ένα είδος εξερεύνησης, αναπαράστασης ή αλλιώς ανάπτυξης της πραγματικότητας. Μέσα από το οργανωμένο παιχνίδι το παιδί μαθαίνει να συνεργάζεται, να διαπραγματεύεται, να χάνει και να κερδίζει. Σε αντίθεση με ότι πιστεύεται, το

παιδί μέσα στο παιχνίδι δεν εκφράζεται ελεύθερα. Οι κανόνες είναι αυστηροί και έτσι η δράση υπακούει σε συγκεκριμένες ρυθμίσεις. Αυτή είναι η κοινωνική πλευρά του παιχνιδιού που βοηθά στην ενδυνάμωση της ικανότητας του παιδιού να συμμετέχει σε οργανωμένες δραστηριότητες. (Καλτσούνη – Νόβα Χ., 1993, σελ. 136).

Συνεπώς, το παιχνίδι αποτελεί το σπουδαιότερο μέσο για σωματική, πνευματική, συναισθηματική άσκηση ώστε να ενταχθεί το παιδί σωστά στην ομάδα και στην κοινωνία. Είναι βασική ανάγκη του παιδιού γιατί ανταποκρίνεται στη φύση του. Το παιχνίδι είναι κομμάτι από τη ζωή του παιδιού και για το λόγο αυτό η οικογένεια και κυρίως η μητέρα πρέπει να ασχοληθεί μ' αυτό το θέμα. (Γαβαλάς Λ., σελ. 77 – 79).

Για το παιδί το παιχνίδι έχει κάποιες ωφέλειες:

α) Είναι αστείρευτη πηγή χαράς. Για το λόγο αυτό όταν πρόκειται για τιμωρία δεν πρέπει να του απαγορεύεται το παιχνίδι.

β) Συντελεί στην ιδεώδη σωματική ανάπτυξη. Το τρέξιμο, το πήδημα, το σκαρφάλωμα και γενικά οι ποικίλες γυμναστικές ασκήσεις δυναμώνουν το σώμα του.

γ) Συμβάλλει στη διανοητική του ανάπτυξη. Όλα τα παιχνίδια, αλλά κυρίως τα "πνευματικά", καλλιεργούν όλες τις πνευματικές λειτουργίες όπως νόηση, συλλογισμό, κρίση, προσοχή, μύηση, φαντασία κ.ά.

ΟΜΑΔΕΣ ΟΜΗΛΙΚΩΝ

Οι ομάδες ομηλικών, είναι μια ιδιαίτερη φάση κοινωνικοποίησης που καλείται και "μέση παιδικότητα" και οριοθετείται μεταξύ του 6ου και του 13ου έτους ηλικίας των παιδιών. Βέβαια, ομάδες ομηλικών σχηματίζονται πριν και μετά από αυτές τις ηλικίες, όμως δεν έχουν ιδιαίτερα σημασία για την κοινωνικοποίηση διότι, τα παιδιά που είναι μικρότερα των έξι ετών δεν έχουν αναπτύξει κριτήρια και ικανότητες, στοιχεία απαραίτητα για την συμμετοχή τους σε ομάδα. Οι ομάδες των εφήβων διαφέρουν σημαντικά από εκείνες της παιδικής ηλικίας. (Καλτσούνη – Νόβα Χ., 1993, σελ. 142 - 143).

Οι ομάδες ομηλικών έχουν ιδιαίτερη σημασία διότι συνιστούν τις πρώτες προσπάθειες του παιδιού να ενταχθεί σ' ένα κόσμο όπου θα λείπει ο αυστηρός έλεγχος των γονέων. Οι κοινές εμπειρίες και οι αντιλήψεις που σχηματίζονται σ' αυτές τις ομάδες όχι μόνο βοηθούν το παιδί να οργανώσει τη συμπεριφορά του, δίνοντας της κοινωνικό χαρακτήρα, αλλά και αλλάζει τα ήδη υιοθετημένα πρότυπα συμπεριφοράς ή ακόμη να δοκιμάζει καινούργια. (Καλτσούνη – Νόβα Χ., 1993, σελ. 142 – 143).

Ανάλογα με τις αξίες που έχουν αφομοιώσει και τις εμπειρίες που έχουν αποκτήσει είτε μέσα στην οικογένεια είτε έξω από αυτή, τα παιδιά κάνουν επιλογή των προσώπων με τα οποία θέλουν να δημιουργήσουν τη δική τους παιδική κοινωνία. Στη δημιουργία αυτής της κοινωνίας σημαντική είναι η βοήθεια των μεγαλύτερων παιδιών τα οποία έχουν το ρόλο του καθοδηγητή. Κατά τον Sullivan οι ομάδες ομηλικών γνώριζαν τόσο τον ανταγωνισμό, όσο και τον συμβιβασμό. Έτσι, τα παιδιά μαθαίνουν να σέβονται τις επιθυμίες των άλλων, όπως και τα όρια και τις υποχρεώσεις τους. (Καλτσούνη – Νόβα Χ., 1993, σελ. 143 – 144).

Ως βασική αρχή για τις επιλογές των παιδιών θεωρείται η ομοιότητα. Η πρώτη ομοιότητα την οποία αναγνωρίζουν στον άλλο είναι το φύλο. Τα παιδιά από τη νηπιακή ηλικία ως και τη μετεφηβική σχηματίζουν παρέες κυρίως με άτομα που είναι του ίδιου φύλου. Όμως, εκτός από το φύλο, άλλα στοιχεία ομοιότητας που χαρακτηρίζουν αυτές τις ομάδες είναι η ηλικία, το κοινωνικό κύρος της οικογένειας, η δημοτικότητα, η εφύια κ.ά. (Καλτσούνη – Νόβα Χ., 1993, σελ. 143 – 144).

Στόχοι ή κίνητρο των ομάδων των ομηλικών είναι η απελευθέρωση από τους ενήλικους – όπως οικογένεια και σχολείο – και η οργάνωση του δικού τους χώρου και χρόνου. Το γεγονός ότι το παιδί δε βρίσκεται κάτω από την επίβλεψη των γονέων, του δίνει τη δυνατότητα να δοκιμάσει μορφές συμπεριφοράς, τις οποίες μέσα στην οικογένεια θα το αναγκάζουν να τις απωθήσει. Το πιο γνωστό παράδειγμα σ' αυτή την περίπτωση είναι το κάπνισμα και τα σεξουαλικά παιχνίδια. (Καλτσούνη – Νόβα Χ., 1993, σελ. 146).

Παρατηρούμε από τα παραπάνω, πως ο ρόλος των άλλων μορφών κοινωνικοποίησης είναι συμπληρωματικός και ενισχυτικός προς αυτόν της

κοινωνικοποίησης στην οικογένεια. Παραλαμβάνουν, δηλαδή, το παιδί από ένα ορισμένο στάδιο, το οποίο ποικίλλει ανάλογα με το κοινωνικό – οικονομικό επίπεδο των γονέων και προσπαθούν να συμπληρώσουν τα κενά που αυτό έχει, σε σχέση με την κοινωνική του συμπεριφορά ή να την ενισχύσουν όσο το δυνατόν περισσότερο. Έτσι, το παιδί βοηθείται να έχει ομαλότερη ένταξη στο κοινωνικό σύνολο, κάτι που συνεπάγεται λιγότερα προβλήματα, στις συναναστροφές του με τους συνανθρώπους του.

ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αποτελούν έναν από τους τομείς της δευτερεύουσας κοινωνικοποίησης του παιδιού, όπως είναι το σχολείο, η γειτονιά, η εκκλησία κ.λπ. (Ζωγράφου Α., 1993, σελ. 11).

Ως γνωστόν το σημαντικότερο από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι η τηλεόραση. Κατά συνέπεια, θα αναφερθούμε περιληπτικά στο ρόλο που παίζει, μέσα στην όλη κοινωνικοποιητική διαδικασία, κατά την παιδική ηλικία, η οποία είναι πολύ ευάλωτη.

α. Τηλεόραση

Η τηλεόραση αποτελεί πράγματι ένα από τα σημαντικότερα τεχνολογικά επιτεύγματα του αιώνα. Μπήκε και καθιερώθηκε οριστικά πια στη ζωή και στα σπίτια όλων των ανθρώπων. Θα ήταν παράλογο, να αμφισβητηθεί η πολιτισμική και κοινωνικοποιητική της δυνατότητα.

Θεωρείται μάλιστα, από πολλούς ερευνητές, ότι συγκαταλέγεται μεταξύ των πρωτογενών φορέων κοινωνικοποίησης ότι είναι ένας από τους τρεις βασικούς παράγοντες κοινωνικοποίησης, όπως η οικογένεια, το σχολείο, η ομάδα των φίλων και των συνομηλίκων, οι οποίοι υπεισέρχονται κατά τη διαμόρφωση της οποιασδήποτε συμπεριφοράς. (Παπαδοπούλου Δ. και Μαρκουλής Δ., 1989, σελ. 73).

Η επίδραση της τηλεόρασης είναι αρκετά σημαντική. Τα μικρά παιδιά είναι ιδιαίτερα ευάλωτα και επιρρεπή στην οποία επίδρασή της. Μπορεί να προκληθεί

μεγαλύτερη ζημία στα παιδιά αυτής της ηλικίας, επειδή βρίσκονται ακόμα στην αρχή της ανάπτυξης της κοινωνικότητάς τους και της διαμόρφωσης της προσωπικότητάς τους. Σ' αυτό το στάδιο, όπως έχει ήδη αναφερθεί, μεταδίδονται οι κοινωνικοί κανόνες και αξίες και το παιδί αποκτά ένα ρεπερτόριο από πρότυπα συμπεριφοράς που είναι κύρια προϊόν αντιγραφής αντίστοιχων συμπεριφορών των γονιών ή του περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο ζει. Κατά συνέπεια δεν είναι ακόμη ώριμο να κρίνει και να επιλέξει ανάμεσα στην ποικιλία τηλεοπτικών εκπομπών. (Πολύμερος Ν., 1991, σελ. 226).

Είναι σκόπιμο να αναφέρουμε ότι δεν επηρεάζονται όλα τα παιδιά στον ίδιο βαθμό, κατά την έκθεσή τους στην τηλεόραση. Αυτό σημαίνει ότι η κοινωνικό-ψυχολογική διαμόρφωση της προσωπικότητάς του παιδιού παίζει αποφασιστικό ρόλο στο πώς δέχεται τα τηλεοπτικά ερεθίσματα και πώς επηρεάζεται απ' αυτά. (Λαζάρου Τ., 1991, σελ. 37 – 38).

Σημαντικό ρόλο έχει επίσης και η διανοητική, συναισθηματική και κοινωνική ωριμότητα του παιδιού σχετικά με την επίδραση που μπορεί να δεχθεί από τις τηλεοπτικές εκπομπές, όπως αναφέρει η Η. Himmelweit και οι συνεργάτες της. Επίσης ο δείκτης νοημοσύνης καθώς και το μορφωτικό επίπεδο είναι στοιχεία που καθορίζουν αποφασιστικά την επίδραση που ασκεί η τηλεόραση. (Βουϊδάσκη Β., 1992, σελ. 183 – 184).

Ο παράγοντας εκείνος όμως που παίζει το σημαντικότερο ρόλο και προκαθορίζει τις τηλεοπτικές επιδράσεις στα παιδιά, είναι το κοινωνικό – πολιτιστικό περιβάλλον. Παιδιά με κακή προσαρμογή και επαφή με τους γονείς, τους δασκάλους, τους φίλους ή τους συμμαθητές τους είναι πολύ πιο ευάλωτα, από εκείνα που μεγαλώνουν σε ένα φυσιολογικό οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον.

Αξιόλογη είναι και η άποψη του Α. Silvermann, ο οποίος υποστηρίζει ότι το παιδί θα μπορεί σαν παθητικός αποδέκτης και θεατής, σε μια καλά ελεγχόμενη και σίγουρη οικογένεια, να δέχεται τα τηλεοπτικά ερεθίσματα, χωρίς ωστόσο να επηρεαστούν απ' αυτά τα συναισθήματά του, οι στάσεις και η συμπεριφορά του. Η οικογένεια επομένως έχει ένα ιδιαίτερα σημαντικό, μεσολαβητικό ρόλο για την πρόληψη των επιδράσεων της τηλεόρασης, (θετικών ή αρνητικών). (Παπαδάτος Π., 1980, σελ. 126).

β. Περιοδικά (“Κόμικς”)

Σημαντική επίσης, στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης, είναι και η επίδραση που δέχεται το παιδί από βιβλία, περιοδικά, μυθιστορήματα και κάθε μορφής και ποιότητας αναγνώσματα.

Τα διάφορα “κόμικς” και παραμύθια που είναι πολύ διαδεδομένα στις παιδικές ηλικίες, με τους χαρακτήρες των ηρώων, προβάλλουν τύπους συμπεριφοράς που τα παιδιά εύκολα μιμούνται και ακολουθούν. Επομένως επιδρούν σοβαρά στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού, στην προσαρμογή του και στην όλη κοινωνικοποίησή του.

Είναι φανερό λοιπόν, από τα παραπάνω, ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ασκούν τη δική τους επίδραση και αποτελούν σίγουρα παράγοντα δευτερεύουσας κοινωνικοποίησης.

Ε. ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΚΑΛΑ Ή ΜΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΟΥ ΑΤΟΜΟΥ

Χ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Από όσα είδαμε μέχρι τώρα, πιστεύουμε ότι είμαστε σε θέση να προσεγγίσουμε το προφίλ του καλά ή μη προσαρμοσμένου ατόμου.

Η κοινωνική προσαρμογή του ανθρώπου, όπως ήδη αναφέραμε, αρχίζει με την οικογένεια και συνεχίζεται έξω απ' αυτή με τους συνομήλικους του, το σχολείο και το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Είναι αυτή που κάνει το άτομο μέλος της κοινωνίας στην οποία ζει. Οποσδήποτε μια αποτυχία του ατόμου στην προσπάθεια ανάπτυξης καλών σχέσεων με τους συνανθρώπους του, συνοδευόμενη από μια κοινωνική απόρριψη, δημιουργεί έντονα ψυχολογικά προβλήματα, που θα υπονομεύσουν την ψυχική του υγεία. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 16).

Η ομαλή ένταξη του στην κοινωνία και η σταδιακή προσαρμογή του, στα κοινωνικά πρότυπα συμπεριφοράς, συντελούν ώστε να αποφευχθούν οι δύσκολες αυτές καταστάσεις. (Παπαδόπουλος Ν., 1993, σελ. 160).

Η επικοινωνία με τους άλλους, από την αρχή της ζωής του ως το τέλος της, έχει σαν αποτέλεσμα την κοινωνικοποίησή του. Δηλαδή τη σωστή του ένταξη στο κοινωνικό σύνολο, μέσα στο οποίο ζει. Άρα θα λέγαμε ότι η προσαρμοστικότητα που επιδεικνύει κάθε άνθρωπος, εξαρτάται κατά πολύ από μια ομαλή και επιτυχημένη κοινωνικοποίηση. Ανάλογα με την ποιότητα κοινωνικοποίησης που δέχθηκε το άτομο, αναπτύσσει κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα σε ορισμένους τομείς.

Με βάση αυτά τα χαρακτηριστικά μπορούμε να προσδιορίσουμε το προφίλ του καλά ή μη προσαρμοσμένου ατόμου.

ΤΟ ΚΑΛΑ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΟ ΑΤΟΜΟ

"Από την καλή προσαρμογή, θα εξαρτηθούν οι κοινωνικές σχέσεις, η αποδοτικότητα, ο ενθουσιασμός, η αισιοδοξία, με άλλα λόγια η πρόοδος και η ψυχική υγεία του ατόμου και της κοινωνίας" (Πετρουλάκη Ν., 1984, σελ. 15).

Ένα άτομο που έχει κοινωνικοποιηθεί σωστά και έχει μια κανονική προσαρμογή παρουσιάζει τα εξής γνωρίσματα: (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 54-58).

α. Στο συναισθηματικό τομέα:

- Το καλά προσαρμοσμένο άτομο παρουσιάζει μια ισορροπημένη συναισθηματική ζωή και μια στέρεη ψυχική διάθεση. Οι φυσικές διακυμάνσεις δεν ξεφεύγουν από τον έλεγχο της θέλησης.

- Είναι αισιόδοξο, χαρούμενο, ευδιάθετο.

- Έχει αίσθηση χιούμορ και αρέσκεται να βρίσκεται με άλλους και να δημιουργεί χαρούμενη ατμόσφαιρα.

- Έχει την ικανότητα να δοκιμάζει όλη την κλίμακα των συναισθημάτων (ανάλογα με τις καταστάσεις) αλλά να μην απογοητεύεται και να επανακτά σε σύντομο χρονικό διάστημα την αισιοδοξία του.

- Ο ομαλός άνθρωπος έχει την ικανότητα να βρίσκει τις θετικές πλευρές της ζωής και να προχωρά δίνοντας έμφαση και προτεραιότητα σ' αυτές. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 54-58).

β. Στον πνευματικό τομέα:

- Έχει την ικανότητα να τοποθετεί πράγματα και γεγονότα στις σωστές τους διαστάσεις.

- Είναι πολυδιάστατος, δεν φαντάζεται εύκολα, δεν εντάσσεται σε ομάδες που του στερούν την προσωπική γνώμη και του εξαφανίζουν την ατομικότητά του, δεν πιστεύει σε προλήψεις και δεισιδαιμονίες. Η ενεργητικότητα και η σκέψη του κατευθύνεται από τον ορθό λόγο.

- Έχει την ικανότητα να θέτει στόχους πραγματοποιήσιμους και να επιλέγει τις κατάλληλες μεθόδους ώστε να τους ικανοποιεί.

- Έχει την ικανότητα να διακρίνει σε μεγάλο βαθμό πιθανές δυσκολίες και να καταστρώνει πλάνο έτσι ώστε να τις εξομαλύνει.

- Έχει τέλος την ικανότητα να βρίσκει την καλύτερη δυνατή λύση ή τη λιγότερο χειρότερη σε συγκρουόμενες καταστάσεις. (Γιαννικόπουλος 1991, σελ. 54-58).

γ. Στον τομέα της αυτοπραγμάτωσης

Κατά τον Madsow "Καλά προσαρμοσμένος είναι εκείνος που πέτυχε την αυτοπραγμάτωση του, δηλαδή ανέπτυξε την προσωπικότητά του στο ανώτατο δυνατό σημείο, που προδιέγραψαν οι κληρονομικές και επίκτητες δυνάμεις του". (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 57).

Το άτομο που εγκαταλείπει όλες τις προσπάθειες για την πραγματοποίηση των στόχων του, λόγω δυσκολιών στις πρώτες απόπειρές του, δεν θα μπορεί να επιτύχει αυτοπραγμάτωση και άρα ομαλή προσαρμογή. Η σωστή κοινωνική συμπεριφορά επιτυγχάνεται μέσω της αυτοπραγμάτωσης. Η εξομοίωση με τους άλλους κατευθύνει τον άνθρωπο αλάνθαστα στην αλλοτρίωση της ατομικότητάς του και είναι ο μεγαλύτερος κίνδυνος της αυτοπραγμάτωσης και κατ' επέκταση της προσαρμογής. (Γιαννικόπουλος Α., 1991).

δ. Στη συμπεριφορά του:

- Το άτομο έχει πλήρης επιβολή στα ένστικτα και τα πάθη του.

- Προσφέρει και δέχεται αγάπη από άλλους ανθρώπους (ιδιαίτερα όσων προσπαθούν για το καλύτερο). Έχει την ικανότητα να προσαρμόζει τις φιλοδοξίες και τις απαιτήσεις του με εκείνες των άλλων.

- Είναι σε θέση να αναλαμβάνει τις ευθύνες του και να δέχεται τις συνέπειες των πράξεών του.

- Είναι ανιδιοτελής και στηρίζει τις επιλογές του στο διάλογο και τον ορθολογισμό. Έχει βαθιά δημοκρατική συνείδηση η οποία ρυθμίζει και τη γενικότερη συμπεριφορά του. (Γιαννικόπουλος Α., 1991).

Συμπερασματικά διαπιστώνουμε ότι το καλά προσαρμοσμένο άτομο, είναι πλήρως ενταγμένο στο κοινωνικό σύνολο. Έχει αναπτύξει ικανότητες στους διάφορους τομείς της προσωπικότητάς του που το καθιστούν υγιή, ψυχικά ισορροπημένο και με δυνατότητα προσαρμογής στις εκάστοτε συνθήκες. Έχει δηλαδή επιτύχει μια ικανοποιητικά ολοκληρωμένη κοινωνικοποίηση.

ΤΟ ΚΑΚΩΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΟ ΑΤΟΜΟ

Σε αντίθεση με το άτομο που έχει προσαρμοστεί καλά, ο δυσπροσάρμοστος εμφανίζει αποκλίσεις και διαταραχές. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 58-60).

α. Συναισθηματικές διαταραχές

- Το δυσπροσάρμοστο άτομο παρουσιάζει προβλήματα στον ψυχολογικό τομέα. Πάσχει από ανασφάλεια και αγωνία χωρίς φανερή αιτία και τον διακατέχει μια διαρκής δυσαρέσκεια.

- Αναζητά με τη μνήμη του αρνητικές και επώδυνες εμπειρίες τις οποίες αναβιώνει για να λυπηθεί.

- Οι θετικές καταστάσεις καλύπτονται από άσχημα γεγονότα και το άτομο δυσκολεύεται να σκεφθεί αισιόδοξα.

- Παρουσιάζει προβλήματα στον ύπνο του και καταπονείται διαρκώς από άγχος, ψυχώσεις, νευρώσεις και άλλες ψυχικές ανωμαλίες. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 58-60).

β. Πνευματικές δυσκολίες

- Το κακώς προσαρμοσμένο άτομο δεν έχει την ικανότητα να συγκεντρώνει την προσοχή του για μεγάλο χρονικό διάστημα. Αυτό του δημιουργεί προβλήματα στις πνευματικές του δραστηριότητες.

- Παρουσιάζει εύκολα πνευματική κόπωση και η σκέψη του είναι απειθάρχητη.

- Αποδίδει λιγότερο από το αναμενόμενο επίπεδο λόγω της ελάχιστης ενεργητικότητά του. Το άτομο κινείται μεταξύ ύπνου και εγρήγορσης. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 58-60).

γ. Σωματικές διαταραχές

- Το άτομο ταλαιπωρείται συχνά από πόνους στο στομάχι, το κεφάλι και άλλα μέλη του σώματος.

- Οι επώδυνες ψυχολογικές καταστάσεις εκφράζονται με ψυχοσωματικά συμπτώματα.

- Γενικότερα παρουσιάζει αϋπνίες, ανησυχία στο βραδινό ύπνο, ανορεξία, στομαχικές διαταραχές και ποικιλία σωματικών πόνων. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 58-60).

δ. Διαταραχές προσωπικότητας

- Λόγω της κακής προσαρμογής το άτομο δεν έχει την ικανότητα να αναπτύξει διανθρώπινες σχέσεις. Επέρχονται αντιθέσεις με το περιβάλλον του και συχνές ματαιώσεις με αποτέλεσμα τη συναισθηματική φόρτιση και τις απογοητεύσεις.

- Αναπτύσσει υπερβολικά τους μηχανισμούς άμυνας οι οποίοι τον οδηγούν μακριά από την πραγματική αντιμετώπιση της ζωής.

- Έχει χαμηλή αυτοπεποίθηση, δυσανασχετεί όταν βρίσκεται σε επαφή με τον κόσμο, νιώθει έντονη μειονεκτικότητα και επιζητά συνεχώς αναγνώριση και επιδοκιμασία από τους άλλους.

- Γενικότερα έχει αποκλίσεις στη συμπεριφορά του και επιδιώκει να διαφοροποιείται πάντα από τους άλλους, έτσι ώστε να κερδίζει την προσοχή τους. Έστω κι αν κάποιες στιγμές η συμπεριφορά του φτάνει στα όρια της φαιδρότητας. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 58-60).

Συμπερασματικά διαπιστώνουμε ότι το κακώς προσαρμοσμένο άτομο παρουσιάζει ακαμψία στους διάφορους τομείς της προσωπικότητάς του, με

αποτέλεσμα την ανεπιτυχή προσαρμογή του και την μη ικανοποιητική κοινωνικοποίησή του.

ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΟΜΑΛΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

“Ένα παιδί λέμε ότι είναι καλά προσαρμοσμένο όταν η συμπεριφορά και τα ενδιαφέροντά του βρίσκονται σε συσχετισμό με την ηλικία του και δεν απομακρύνεται αισθητά και για μακρό χρονικό διάστημα από τη συμπεριφορά της μεγάλης πλειοψηφίας των συνομήλικων του”.

Οι σχέσεις δηλαδή που αναπτύσσει με τους συνομήλικους, με τους ενήλικους, με τον εαυτό του και τη σχολική εργασία είναι καλές. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 73-75).

α. Με τους συνομήλικους του

- Αναζητά συνεχώς την συναναστροφή με ομήλικους και συμμαθητές. Η επιμονή στην παρέα μικροτέρων ή ενήλικων είναι σημάδι κακής προσαρμογής.

- Παρουσιάζει ενδιαφέρον στα ομαδικά παιχνίδια και είναι επιθυμητό από τα άλλα παιδιά.

- Είναι κοινωνικό και δεν δυσκολεύεται να κάνει καινούριους φίλους και παρέες, ακόμα και όταν αλλάζει περιβάλλον γειτονιάς ή σχολείου. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 73-75).

β. Με τους ενήλικους

Οι γονείς, οι δάσκαλοι και άλλα πρόσωπα οικογενειακού ή φιλικού κύκλου, είναι οι ενήλικες με τους οποίους έρχεται σε επαφή το παιδί. Οι σχέσεις που θα αναπτυχθούν μεταξύ τους, θα πρέπει να είναι σχέσεις συνεργασίας και όχι τυφλής υποταγής ή ανταρσίας. Η παραμέληση της παιδικής συντροφιάς και η προσκόλληση του παιδιού σε ομάδες ενήλικων, είναι δείγμα δισπροσαρμοσίας. Αυτό που έχει σπουδαία σημασία στην προσαρμοστικότητα του παιδιού, είναι οι

παρέες και οι φίλιες ανάμεσα σε συνομηλίκους. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 73-75).

γ. Με το σχολείο.

Το παιδί το οποίο είναι καλά προσαρμοσμένο με το σχολείο παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά.

- Έχει καλή επίδοση στα μαθήματά του.
- Νιώθει ικανοποίηση από την εργασία του και συμμετέχει ενεργά δείχνοντας ενδιαφέρον για τα μαθήματά του.
- Αγαπά το δάσκαλο και τη σχολική ζωή και το εκφράζει δείχνοντας προθυμία.
- Έχει καλή αυτογνωσία, αυτοεκτίμηση και την ικανότητα να επικροτεί τις καλές πράξεις των άλλων. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 73-75).

Υπάρχουν βέβαια ορισμένες περιπτώσεις όπου το παιδί αυτοαναιρεί τη συμπεριφορά του και ενώ δείχνει καλά προσαρμοσμένο στο σχολείο, στο σπίτι ενεργεί με άκρως αντίθετη συμπεριφορά. Αυτό συμβαίνει για δύο κυρίως λόγους: είτε γιατί η προσαρμογή τυχαίνει να είναι μερική και όχι γενική, είτε γιατί το παιδί θεωρεί το οικιακό περιβάλλον πιο ευάλωτο από το σχολικό και άρα εκφράζεται σ' αυτό πιο ελεύθερα, χωρίς να φοβάται ότι θα χάσει την αγάπη ή θα τιμωρηθεί. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 73-75).

δ. Με τον εαυτό του

Το παιδί προσχολικής ηλικίας που παρουσιάζει προβλήματα προσαρμογής εμφανίζει:

- Παρατεταμένα παλινδρομικά φαινόμενα
- Προβλήματα ύπνου και φαγητού
- Μειωμένη ή καθόλου διάθεση για παιχνίδι
- Κλάμα χωρίς συγκεκριμένη αιτία. (Γιαννικόπουλος Α., 1991, σελ. 73-75).

Τα παραπάνω στοιχεία στους διάφορους τομείς που είδαμε έχουν ιδιαίτερη σημασία, αφού η ομαλή προσαρμογή έχει άμεση σχέση με την επιτυχημένη

κοινωνικοποίηση. Ένα παιδί που έχει κοινωνικοποιηθεί σωστά, θα παρουσιάζει συμπτώματα καλής προσαρμογής με τα χαρακτηριστικά που ήδη αναφέραμε.

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι αν το παιδί κοινωνικοποιηθεί σωστά θα είναι και καλά προσαρμοσμένο στο περιβάλλον του. Κάτι που θα ενισχύει θετικά την πορεία της ψυχικής του ανάπτυξης. Επομένως το παιδί θα είναι μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα ως ενήλικας με τα χαρακτηριστικά που ήδη αναφέρθηκαν.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΔΕΙΓΜΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Το άτομο που έχει κοινωνικοποιηθεί, συμμετέχει οικειοθελώς, σε οποιοδήποτε είδος κοινωνικών εκδηλώσεων μέσα ή έξω από το χώρο εργασίας, αξιοποιώντας και αξιολογώντας τις δυνάμεις του. Όταν νιώθει ότι μπορεί να προσφέρει και να είναι χρήσιμο στις κοινωνικές δραστηριότητες με τις οποίες ασχολείται, το συναίσθημα ευθύνης ισχυροποιείται και η επιθυμία για άμεση δράση αυξάνεται. Η έλλειψη αυτοπεποίθησης (εμπιστοσύνης στον εαυτό του) και η αισιοδοξία οδηγούν το άτομο στην "απομόνωση" χάνοντας κάθε ίχνος ενδιαφέροντος, για κοινωνικές ενασχολήσεις. Σ' αυτήν την περίπτωση δεν μπορεί να γίνει λόγος για ομαλή προσαρμογή και επομένως ομαλή κοινωνικοποίηση. (Πετρουλάκης Ν., 1983, σελ. 254-255).

Το άτομο που έχει επιτύχει μια καλή προσαρμογή στηρίζεται στις δικές του αποφάσεις και κρίσεις. Δεν πτοείται από εμπόδια που πιθανόν να μπουν στο δρόμο του, ούτε απασχολείται σκεπτόμενο την τύχη που θα έχουν οι προσπάθειές τους.

Κάθε συμμετοχή σε τέτοιες δραστηριότητες δείχνει το βαθμό της κοινωνικής προσαρμογής του ατόμου. (Πετρουλάκης Ν., 1983, σελ. 254-255).

Συμπερασματικά βλέπουμε ότι η αντικοινωνική συμπεριφορά, που μπορεί να παρουσιάζει κάποιο άτομο, καθώς και η απομόνωση, λόγω φόβου και ανασφάλειας, είναι δείγματα που φανερώνουν ότι η προσαρμογή δεν είναι επιτυχής.

Όσο περισσότερο το άτομο επιδιώκει τη συναναστροφή του με τους άλλους, την κοινωνική συμμετοχή και την ανάπτυξη δραστηριότητας, τόσο παρατηρούμε την ολοκληρωμένη προσαρμογή και κοινωνικοποίησή του.

IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από τη σχετική βιβλιογραφική μελέτη αναφορικά με την κοινωνικοποίηση του παιδιού στην οικογένεια προέκυψε ότι η κοινωνικοποίηση είναι αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης των ατομικών χαρακτηριστικών και του περιβάλλοντος του παιδιού.

Ειδικότερα διερευνήθηκε η επίδραση της οικογένειας, του σχολείου, των συνομηλίκων και άλλων φορέων στην διαδικασία κοινωνικοποίησεως του παιδιού και της κοινωνικής του ένταξης στο κοινωνικό σύνολο.

Όσον αφορά τον παράγοντα οικογένεια, διαπιστώθηκε ότι ο ρόλος της είναι καθοριστικός, μια και στα πλαίσια της πραγματοποιείται η πρώτη φάση κοινωνικοποίησης του παιδιού. Επισημαίνεται όμως, ότι δεν θα πρέπει να μελετάται ο παράγοντας οικογένεια αποκομμένος από την ευρύτερη κοινωνία, της οποίας αποτελεί υποσύνολο. Οι αλλαγές που συμβαίνουν στην εκάστοτε κοινωνία επηρεάζουν άμεσα τον θεσμό της οικογένειας.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική μελέτη προκύπτει ότι, σε κάθε οικογένεια υπάρχει σύστημα κατανομής της εργασίας όπως συμβαίνει σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό. Από την πραγματικότητα αυτή βγαίνουν οι διάφοροι ρόλοι που σχετίζονται άμεσα με το πνεύμα που κυριαρχεί σε κάθε οικογένεια. Αν ο πρωταγωνιστικός ρόλος ανήκει στον πατέρα, τότε πρόκειται για τον τύπο της πατριαρχικής οικογένειας που χαρακτηρίζεται από ένα αυταρχικό, πολύ ή λίγο πνεύμα. Ο λόγος του πατέρα είναι νόμος για τη σύζυγο και τα παιδιά. Η μητριαρχική οικογένεια δίνει στη μητέρα το δικαίωμα για έλεγχο και για τελευταία απόφαση μπροστά σε κάθε οικογενειακή υπόθεση.

Παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί στις σχέσεις και γενικά στην κοινωνική ζωή, παραμένουν ακόμα στην Ελληνική κοινωνία στερεότυπα τα οποία αφορούν την εικόνα και τους ρόλους των ανδρών και των γυναικών και τα οποία επηρεάζουν έντονα την οικογενειακή ζωή. Βλέπουμε δηλαδή ότι στη σύγχρονη οικογένεια οι ρόλοι μοιράζονται ανάλογα με το φύλο. Χωρίζουμε ανδρικούς και γυναικείους ρόλους. Ρόλο του πατέρα και ρόλο της μητέρας.

Ο πατέρας είναι ο προστάτης και συνήθως ο αρχηγός. Ασκεί κάποιο επάγγελμα και εξασφαλίζει τους πόρους ζωής. Είναι ο καθοδηγητής, ο

προστάτης, ο σύλος της οικογένειας. Η μητέρα εκφράζει τη συναισθηματική ζωή της οικογένειας. Ο άνδρας δηλαδή κυριαρχεί στον εξωτερικό τομέα και η γυναίκα κατέχει τον "εσωτερικό χώρο" της οικογένειας την ιδιαίτερη αρμοδιότητά της. Το αγόρι ταυτίζεται με τον πατέρα, το κορίτσι με τη μητέρα. Μαθαίνουν τους ρόλους του άνδρα και της γυναίκας προσαρμόζονται - κοινωνικοποιούνται - μ' αυτά τα στάνταρς και φέρνουν αυτά τα πρότυπα και στις δικές τους οικογένειες.

Υπάρχει σήμερα μια τάση να ξεπεραστούν αυτά τα πρότυπα των ανδρικών και γυναικείων ρόλων. Η επαγγελματική απασχόληση της γυναίκας έξω από το σπίτι είναι ο κύριος παράγοντας διαμόρφωσης αυτής της τάσης. Έτσι στη γενική μορφή, πατέρας και μητέρα αποφασίζουν μαζί. Στη δημοκρατική οικογένεια οι αποφάσεις και οι ευθύνες είναι στην αρμοδιότητα όλων των μελών της οικογένειας. Υπάρχει δηλαδή μια ενότητα προσωπικοτήτων που αλληλεπιδρούν. Μια κοινωνική ενότητα, μια αρμονική ενότητα προσώπων και αξιών.

Οι επιλογές και οι εναλλακτικές λύσεις στον τρόπο ζωής, γίνονται ανάλογα με τις κλίσεις και τις επιθυμίες των μελών και όχι με βάση το φύλο ή άλλα δεδομένα χαρακτηριστικά.

Οι κοινωνικές εξελίξεις που σημειώνονται από την παραδοσιακή στη σύγχρονη μορφή οικογένειας, είναι δυνατόν να γίνουν πηγή εντάσεων και συγκρούσεων, οι οποίες επηρεάζουν ασφυκτικά τόσο την κοινωνική και ψυχολογική συγκρότηση του ατόμου, όσο και τη συνοχή και αρμονική ανάπτυξη ολόκληρης της κοινωνίας. Η ανομοιογένεια της πολιτιστικής αυτής εξελίξεως στην Ελληνική κοινωνία προβάλλει σαν απειλή για την αποδοτική ψυχολογική και κοινωνική λειτουργικότητα των ατόμων.

Βλέπουμε λοιπόν, να εμφανίζεται επιτακτική η ανάγκη μελέτης της οικογένειας. Του σημαντικού αυτού φορέα του οποίου τα νέα μέλη μιας κοινωνίας μαθαίνουν τα υφιστάμενα πρότυπα και τις αξίες της κοινωνίας αυτής και έτσι να κοινωνικοποιούνται.

- Σχετικά με την εσωτερικήυση στο σύστημα οικογένεια, συμπεραίνουμε, ότι αποτελεί τον απώτερο στόχο της κοινωνικοποίησης και συντελεί στην αντικατάσταση του εξωτερικού από τον εσωτερικό έλεγχο. Όταν αναπτυχθεί ένα σύστημα αυτορρύθμισης, το άτομο καθορίζει τη συμπεριφορά του σύμφωνα με τις δικές του αντιδράσεις και απαιτήσεις. Έτσι η τήρηση των κοινωνικών κανόνων

επιτυγχάνεται χωρίς εξωτερικές πιέσεις ή κοινωνικό έλεγχο. Η απόκτηση ενός συστήματος αυτορρύθμισης γίνεται με την εσωτερίκευση στάσεων και αξιών. Στη διαδικασία της εσωτερίκευσης σημασία έχει το επίκεντρο της συμπεριφοράς και όχι ο τρόπος με τον οποίο διατηρείται.

Αναφορικά με την κοινωνικοποίηση του παιδιού από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση απορρέουν τα παρακάτω συμπεράσματα.

Η κοινωνικοποίηση είναι διαδικασία με την οποία τα άτομα αναπτύσσουν τα απαραίτητα προσόντα για να λειτουργήσουν αποδοτικά στην κοινωνία που ζουν. Η κοινωνικοποίηση περιλαμβάνει τα χαρακτηριστικά και τους ψυχολογικούς μηχανισμούς που αποκτά το άτομο, για να τροποποιεί τη συμπεριφορά του όπου χρειάζεται.

Το περιεχόμενο, τα στάδια, οι συγκεκριμένοι κοινωνικοί μηχανισμοί της κοινωνικοποίησης έχουν ιστορικό χαρακτήρα, ουσιαστικά ποικίλλουν από τη μια κοινωνία στην άλλη και έχουν σχέση με το υπάρχον σύστημα πολιτισμού και με την κοινωνικο-οικονομική δομή αυτών των κοινωνιών. Πηγές της κοινωνικοποίησης του παιδιού είναι α) η μεταβίβαση του πολιτισμού (κουλτούρας) μέσω των οικογενειακών και κοινωνικών θεσμών και πάνω απ' όλα μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος εκμάθησης και ανατροφής, β) η αλληλεπίδραση των ανθρώπων δια μέσου της επικοινωνίας και της από κοινού δραστηριότητας, γ) η εμπειρία της παιδικής ηλικίας η οποία καθορίζει τη δημιουργία των βασικών ψυχολογικών λειτουργιών και των βασικών τρόπων κοινωνικής συμπεριφοράς.

Στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης ο άνθρωπος εμπλουτίζεται με κοινωνική πείρα, αποκτά με την ύπαρξη συγκεκριμένων κοινωνικών θεσμών τη δυνατότητα και ικανότητα να μην είναι μόνο αντικείμενο, αλλά και υποκείμενο των κοινωνικών επιδράσεων. Γι' αυτό η κοινωνικοποίηση είναι επιτυχέστερη όσο περισσότερο είναι ενεργός ο ρόλος του ανθρώπου στο δημιουργικό μετασχηματισμό της κοινωνίας (στην οποία ξεπερνιούνται κατεστημένες αντιλήψεις, ήθη, συνήθειες).

Η κοινωνικοποίηση συχνά θεωρείται μια διαδικασία που ολοκληρώνεται στην παιδική ηλικία, όπου η οικογένεια έχει τον κυρίαρχο ρόλο. Στην πραγματικότητα όμως, η κοινωνικοποίηση είναι μια "δια βίου" διαδικασία, όπου οι

οι διάφοροι φορείς έχουν ζωτικό ρόλο. Κατά τη διάρκειά της ο άνθρωπος αποκτά προσόντα, γνώσεις, κατακτά τους κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους συμπεριφοράς, αρχίζει να επιλέγει τις επεξεργασμένες κοινωνικές αξίες, οι οποίες του είναι αναγκαίες για την ολοκληρωμένη συμμετοχή του στην κοινωνική ζωή.

Η αναφορά για την κοινωνικοποίηση, που περιορίζεται στις ψυχολογικές διεργασίες οι οποίες συντελούνται στο κοινωνικοποιούμενο άτομο, είναι μονόπλευρη και δίνει την εντύπωση ότι κατά την κοινωνικοποίηση το άτομο απλά μαθαίνει να υπακούει και να συμβιβάζεται με τους κοινωνικούς κανόνες. Η κοινωνικοποίηση όμως είναι μια διαδικασία αμφίδρομη. Όπως η συμπεριφορά του ατόμου ρυθμίζεται από το περιβάλλον, έτσι και το ίδιο το άτομο επιδρά στο περιβάλλον του με ενεργό τρόπο. Επομένως η κοινωνικοποίηση είναι μια διαρκής και αμοιβαία αλληλεξάρτηση της συμπεριφοράς του ατόμου και των κοινωνικών απαιτήσεων.

Ανατρέχοντας στη βιβλιογραφική ανασκόπηση θα δούμε τις ανάγκες που έχει το παιδί, τις οποίες προκειμένου να ικανοποιήσει εντάσσεται στο κοινωνικό σύνολο. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι οι ανάγκες ασκούν σημαντική επίδραση στη συμπεριφορά και την προσωπικότητα του ατόμου.

Οι εσωτερικές και εξωτερικές ανάγκες και κίνητρα, οδηγούν το παιδί να αναπτύξει ικανότητες και δράση, έτσι ώστε να ξεπεράσει τα εμπόδια τα οποία δυσκολεύουν την ικανοποίησή τους. Κατά τη διαδικασία αυτή το παιδί αναπτύσσει δεξιότητες, αποκτά χρήσιμες εμπειρίες, πλουτίζει τις γνώσεις του και τέλος κοινωνικοποιείται και προσαρμόζεται.

Το παιδί συμπιέζεται, μεταξύ της ανάγκης να γίνει ανεξάρτητο και της πίεσης να συμμορφωθεί προς ορισμένους κοινωνικούς περιορισμούς. Να προσαρμόσει δηλαδή τις πράξεις του σύμφωνα με τις επιθυμίες και τους σκοπούς των άλλων. Η ομαλή ανάπτυξη απαιτεί να γίνουν με κατάλληλο τρόπο, οι σκοποί των άλλων, δικό του σκοπό.

Σύμφωνα με τη μελέτη συμπεραίνουμε, ότι οι κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο το παιδί σχετίζεται και δέχεται αμοιβαία επιδράσεις των άλλων ατόμων του περιβάλλοντός του. Τα παιδιά αναπτύσσουν σχέσεις στην οικογένεια, στο σχολείο και στον ευρύτερο χώρο που ζουν. Οι σχέσεις αυτές διαμορφώνονται και εξελίσσονται μέσω της διαδικασίας

της κοινωνικοποίησης. Το παιδί μαθαίνει να συμπεριφέρεται σύμφωνα με τα πρότυπα και τις αξίες του συγκεκριμένου κοινωνικού και πολιτιστικού χώρου στον οποίο ζει.

Η κοινωνική ανάπτυξη του ατόμου ακολουθεί μια σειρά εξελικτικών σταδίων, τα οποία σχετίζονται με τα αντίστοιχα εξελικτικά στάδια της βιολογικής, γνωστικής και γλωσσικής ανάπτυξης.

Βασική αρχή για την κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού, από τη βρεφική ακόμα ηλικία, αποτελεί η αλληλεπίδραση μεταξύ του παιδιού και των ατόμων του οικογενειακού και κοινωνικού του περιβάλλοντος. Από πολύ νωρίς, κατά τους πρώτους μήνες μετά τη γέννηση, το βρέφος αρχίζει να εκδηλώνει τα συναισθήματά του και να παρουσιάζει μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς προς τα πρόσωπα του άμεσου περιβάλλοντός του. Παρουσιάζει εκδηλώσεις προσκόλλησης, αδιάκριτα σε κάθε πρόσωπο. Μεγαλώνοντας δείχνει σαφή επιλεκτική προσκόλληση προς ένα πρόσωπο, συνήθως προς τη μητέρα.

Οι γονείς αποτελούν πηγή πληροφόρησης και μοντέλα μίμησης που διαμορφώνουν την κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Μεταβιβάζουν τα πρότυπα συμπεριφοράς, τους ηθικούς κανόνες και τις αξίες του κοινωνικού και πολιτιστικού χώρου που ανήκουν. Μεταβιβάζουν επίσης και τα κοινωνικά πρότυπα συμπεριφοράς για κάθε φύλο, ενθαρρύνοντας και επιβραβεύοντας τις αντίστοιχες μορφές συμπεριφοράς του ενός ή του άλλου φύλου.

Σύμφωνα πάντα με τη βιβλιογραφική μελέτη που παρουσιάζεται αναφορικά με την οικογενειακή αγωγή συμπεραίνουμε τα εξής:

Το παιδί από τη γέννησή του εντάσσεται στην οικογένεια, η οποία όπως ήδη έχει αναφερθεί και παραπάνω, διατηρεί χωρίς αμφιβολία τον πρώτο ρόλο απέναντι στις άλλες κοινωνικές ομάδες. Θεωρείται "μαία" της δεύτερης "κοινωνικο-πολιτιστικής γέννησης" του ανθρώπου, εφόσον θέτει τις βάσεις για την κοινωνικοποίηση και εκπολιτίζει τους απογόνους της.

Στα τρία πρώτα χρόνια της ζωή του μαθαίνει από την οικογένεια, να μιλάει και να αντιλαμβάνεται, να αποκτά γνώσεις και κίνητρα για επίδοση καθώς και τρόπους επίλυσης κοινωνικών συγκρούσεων. Η απόκτηση αυτών των γνώσεων και ικανοτήτων εξαρτάται από το παιδαγωγικό επίπεδο της οικογένειας, από την κοινωνική προέλευσή της, από το επίπεδο της μόρφωσής της, από την

οικονομική κατάστασή της, από την κοινωνική θέση της και από τις συναισθηματικές σχέσεις των μελών της.

Αναφορικά με τη σχέση του ταξικά προσδιορισμένου αξιολογικού προσανατολισμού των γονέων προς την αγωγή του παιδιού τους, συμπεραίνουμε ότι οι γονείς που προέρχονται από κατώτερα κοινωνικά στρώματα, δίνουν προτεραιότητα στην υπακοή, στην προσαρμογή και στη μεγάλη πειθαρχία. Ενώ για τους γονείς των μεσαίων στρωμάτων σημαντικά είναι η προθυμία για επίδοση, η δημιουργικότητα, η αυτονομία, η διάκριση των ρόλων και ανάλογα διαμορφώνουν συνειδητά την αγωγή των παιδιών τους. Δηλαδή όσο υψηλότερη είναι η κοινωνική θέση της οικογένειας, τόσο πιο ανεκτικός είναι κατά κανόνα ο τρόπος της οικογενειακής αγωγής και όσο κατώτερη είναι η κοινωνική θέση της τόσο πιο άκαμπτος και παραδοσιακός είναι αυτός.

Η οικογενειακή αγωγή έχει γίνει πλέον αντικείμενο συνειδητού σχεδιασμού και ελεύθερης επιλογής. Η οικογένεια παρέχει διαπαιδαγώγηση, με σκοπό την παραγωγική αξιοποίηση των κινήτρων, την αυτοδιάθεση, δραστηριότητα και την προθυμία για μάθηση.

Η οικογενειακή αγωγή δεν βοηθάει μόνο στην κοινωνικοποίηση, αλλά αποτελεί ουσιαστική και απαραίτητη μορφή εκπλήρωσης του νοήματος της οικογένειας. Γι' αυτό και δεν πρέπει οι γονείς να παραιτούνται από τον παιδαγωγικό ρόλο τους. Επομένως, οι γονείς και ιδιαίτερα ο πατέρας πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι έχουν χρέος να διαπαιδαγωγήσουν τα παιδιά τους. Η αγωγή είναι για τους γονείς απλώς ένα καθήκον το οποίο προκύπτει από την παράδοση και την κοινωνική κατανομή της εργασίας, αλλά αποτελεί μια λειτουργία με την οποία εκπληρώνεται το νόημα της οικογένειας και της ανθρώπινης ύπαρξης.

Καταλήγουμε λοιπόν στην άποψη ότι, το καλύτερο έργο το οποίο μπορούν να προσφέρουν οι γονείς και γενικότερα η οικογένεια στα πλαίσια της κοινής αγωγής, είναι κατά την οικογενειακή αγωγή το εξής. Να ασκούν τα παιδιά τους στη στοιχειώδη κοινωνική συμπεριφορά και να τα εξοικειώνουν με βασικές κοινωνικές αρετές (εμπιστοσύνη, αλtruισμό, συντροφικότητα, πίστη, υπευθυνότητα). Να χαράσσουν το πνευματικό υπόβαθρο για την ανεύρεση του νοήματος της ζωής. Να ξυπνούν στα παιδιά το συναισθηματισμό, την

πρωτοβουλία, τη φαντασία, το ενδιαφέρον και την προσοχή. Να καλλιεργούν το παιχνίδι και τις παιδικές δραστηριότητες.

Για να αναπτυχθεί όμως σωστά η προσωπικότητα του παιδιού και η ικανότητα για επίδοση, απαιτούνται παιδαγωγικές προϋποθέσεις που να εξασφαλίζουν στο παιδί τη δυνατότητα για επικοινωνία και συναισθηματική ασφάλεια.

Διερευνώντας τα αίτια τα οποία εμποδίζουν την οικογένεια να επιτελέσει το έργο της, καταλήγουμε στα παρακάτω συμπεράσματα.

Η συναισθηματική αποστέρηση και η παρατεταμένη απουσία ερεθισμάτων από σχέσεις και εμπειρίες στενών δεσμών και στοργής, αναστέλλουν τη γενική ανάπτυξη του παιδιού. Τα παιδιά που στερήθηκαν την αγάπη, τη χαρά, την ευτυχία και την ικανοποίηση στη βρεφονηπιακή ηλικία, στερούνται και την ευκαιρία για σωστή φυσική, νοητική και κοινωνική ανάπτυξη (με αποτέλεσμα την καθυστέρηση των κινητικών, γλωσσικών και νοητικών δεξιοτήτων). Η απουσία στενών κοινωνικών σχέσεων αφαιρεί από το παιδί θετικές συναισθηματικές εμπειρίες, που οδηγούν στο σχημασμό υγιούς προσωπικότητας και αυτοεκτίμησης που καθιστά το παιδί εγωκεντρικό, απαιτητικό, με ελλιπή γνώση του εαυτού του.

Η παρατεταμένη συναισθηματική αποστέρηση και φροντίδα από τους κόλπους της οικογένειας, είναι ικανή να δημιουργήσει προβλήματα στα παιδιά με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν διαταραγμένες διαπροσωπικές σχέσεις και ανεπαρκείς δεξιότητες (όπως αποφυγή των άλλων, επιθετικότητα και εχθρότητα).

Δεν είναι όμως μόνο η προβληματική της οικογένειας που εμποδίζει το παιδί να κοινωνικοποιηθεί. Εμπόδια μπορεί να προκύπτουν και από το ίδιο το παιδί. Από τη διερεύνηση της βιβλιογραφίας συμπεραίνουμε, ότι τα παιδιά που παρουσιάζουν συναισθηματικές και ψυχολογικές διαταραχές καθώς και συναισθηματική αστάθεια, δεν είναι σε θέση να προσαρμόζονται καλά στο περιβάλλον στο οποίο ζουν και να αναπτύσσουν ομαλές σχέσεις με τους συνανθρώπους τους, με λίγα λόγια να κοινωνικοποιούνται.

Οι διαταραχές της συμπεριφοράς χαρακτηρίζονται από ένα επαναλαμβανόμενο και σταθερό πρότυπο αντικοινωνικής, επιθετικής και προκλητικής συμπεριφοράς. Τα παιδιά αυτά έχουν ανάγκη, από κατάλληλο και

παιδαγωγικό χειρισμό για να επηρεαστεί προς τη σωστή κατεύθυνση η προσωπική, κοινωνική ή εκπαιδευτική επαναπροσαρμογή τους.

Σύμφωνα πάντα με τη βιβλιογραφική μελέτη που προηγήθηκε, ήμαστε σε θέση να συμπεράνουμε, ότι το παιδί αναπτύσσει ή υιοθετεί συμπεριφορές προκειμένου να προσαρμοστεί στις συνθήκες του περιβάλλοντος στο οποίο ζει. Προκειμένου, δηλαδή, να ικανοποιήσει τις ανάγκες του (βιολογικές, κοινωνικές, ψυχολογικές) στα πλαίσια των συνθηκών του περιβάλλοντος.

Το παιδί φυσιολογικά αναπτύσσει προσαρμοστικούς μηχανισμούς, οι οποίοι το βοηθούν να ενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο, άρα να κοινωνικοποιηθεί. Οι μηχανισμοί αυτοί δεν κατευθύνονται από τη σκέψη του, αλλά είναι αποτέλεσμα στιγμιαίας, πολλές φορές, έμπνευσής του (ασυνείδητη διαδικασία).

Η επόμενη φάση της κοινωνικοποίησης του παιδιού πραγματοποιείται στο χώρο του σχολείου. Το σχολείο αποτελεί την μεγαλύτερη δύναμη στην διαμόρφωση της ταυτότητας του παιδιού, μια και το τι άνθρωπος θα γίνει, το τι ικανότητες θα αποκτήσει είναι απόρροια του τύπου εκπαίδευσής του.

Μπορεί να βοηθήσει καθοριστικά με κατανόηση και αγάπη, στην αλλαγή της ερμηνείας που κάνουν τα παιδιά για τον κόσμο. Ο ρόλος του δεν περιορίζεται μόνο στην εξάντληση της διδακτές ύλης, "μέχρι το τέλος του σχολικού έτους". Σε πολλές περιπτώσεις ο ρόλος της οικογένειας δεν είναι δυναμικός, ή είναι προβληματικός και δεν έχουν δοθεί σωστές κατευθύνσεις στο παιδί, επομένως η κοινωνικοποίηση του παιδιού είναι ελλιπής.

Έρχεται λοιπόν το σχολείο με τη δευτερογενή μορφή της κοινωνικοποίησης, να συμπληρώσει το κενό που άφησε η οικογένεια και να διορθώσει την ελλιπή (ατελή) κοινωνικοποίηση, έτσι ώστε το παιδί τελικά να ενταχθεί ως ψυχικά και πνευματικά ισορροπημένο άτομο στο κοινωνικό σύνολο. Υφίσταται δηλαδή ένας καθορισμός παιδαγωγικών αρμοδιοτήτων της οικογένειας και του σχολείου, καθώς επίσης και του τρόπου αλληλοσυμπλήρωσής τους και των δυνατοτήτων συνεργασίας μεταξύ τους.

Επομένως, το σχολείο αποτελεί συμπλήρωμα της διαπαιδαγώγησης που πραγματοποιείται κυρίως μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο, προωθεί όμως παράλληλα και την περαιτέρω διεύρυνσή της. Οφείλει να πραγματοποιήσει τους κοινωνικά ορισμένους και ελεγχόμενους στόχους μιας τυπικά οργανωμένης

μόρφωσης και αγωγής και να εξασφαλίσει τόσο τη διαμόρφωση προσωπικοτήτων ικανών για δράση, όσο και τη διατήρηση της κοινωνίας.

Βέβαια, οι διαδικασίες εκπαίδευσης και κοινωνικοποίησης δεν ολοκληρώνονται στον προστατευμένο και περιορισμένο χώρο της παιδαγωγικής, αλλά κάτω από τη δυναμική επίδραση κοινωνικών κανόνων στους οποίους αντικατοπτρίζονται τα συμφέροντα μιας κοινωνίας, τα οποία απαιτούν προσαρμογή ακόμη και πέρα από το αναγκαίο μέτρο. Αυτό το ενδιαφέρον της κοινωνίας αποβλέπει στη διατήρηση του συστήματος κι έχει, ως εκ τούτου, κοινωνικο-συντηρητικό χαρακτήρα.

Άλλοι παράγοντες, που επηρεάζουν καθοριστικά την κοινωνικοποίηση του παιδιού και την κοινωνική του ανάπτυξη, είναι η σχέση και η αλληλεπίδρασή του με τους συνομηλίκους. Η κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ των συνομηλίκων διευρύνει τις εμπειρίες για ανάπτυξη και εξέλιξη του παιδιού. Οι σχέσεις με τους συνομηλίκους έχουν διαφορετικές λειτουργίες, που δεν υπάρχουν στις σχέσεις του παιδιού με τους ενήλικους και παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των κοινωνικών δεξιοτήτων και της ταυτότητας του παιδιού. Με την κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ συνομηλίκων, το παιδί μαθαίνει ποια είναι τα αποδεκτά κοινωνικά πρότυπα συμπεριφοράς και πως λειτουργεί κανείς σ' ένα κοινωνικό σύνολο, συνεχίζοντας έτσι την κοινωνικοποίηση που άρχισε στο οικογενειακό περιβάλλον.

Καθοριστικός είναι επίσης και ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης, στη διαμόρφωση συμπεριφοράς κατά την παιδική ηλικία και στην κοινωνικοποίηση του παιδιού. Ένα από τα κυριότερα μέσα κοινωνικοποίησης του παιδιού είναι η μάθηση μέσω της μίμησης προτύπων και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ειδικότερα η τηλεόραση, παρέχει σωρεία προτύπων.

Σύμφωνα με τη μελέτη οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η προσαρμογή είναι μια συνεχής διαδικασία χαρακτηριστική για τον άνθρωπο. Αναφέρεται όχι μόνο στη βιολογική αλλά και την κοινωνική διάσταση. Η προσαρμογή που προέρχεται από την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών (κοινωνική προσαρμογή), είναι πιο σημαντική από εκείνη που είναι αποτέλεσμα ικανοποίησης των φυσιολογικών αναγκών (φυσιολογική προσαρμογή). Η

κοινωνική προσαρμογή είναι απαραίτητη, για να ικανοποιηθούν και οι περισσότερες φυσιολογικές ανάγκες.

Η κοινωνική προσαρμογή, δεν έχει τόση ζωτική σημασία όσο η φυσιολογική για παράδειγμα. Αν δηλαδή δεν ικανοποιηθεί το άτομο θα συνεχίσει να ζει, αλλά να βρίσκεται για πολύ καιρό σε ψυχική ένταση. Οποσδήποτε η ατελής προσαρμογή στην περίπτωση αυτή, αποτελεί σοβαρότατο κοινωνικό πρόβλημα.

Η δράση του ατόμου στη λειτουργία της προσαρμογής, ποικίλλει κατά τη μορφή και την έντασή της, ανάλογα με τη φύση της προσωπικότητάς του. Βασική προϋπόθεση στην ολοκληρωμένη προσαρμογή είναι η απόλυτα κανονική συμπεριφορά του ατόμου.

Στις περιπτώσεις μη ολοκληρωμένης προσαρμογής το άτομο παρουσιάζει μειωμένη ικανότητα για μάθηση, περιορισμένη ικανότητα για σύναψη ή διατήρηση ικανοποιητικών διαπροσωπικών σχέσεων με τους συνομηλίκους και τους δασκάλους, ακατάλληλες μορφές συμπεριφοράς ή συναισθημάτων σε κανονικές συνθήκες, διάχυτη διάθεση μελαγχολίας ή κατάθλιψης.

V. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ

Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί έχουν να κάνουν με οικογένειες σε καιρούς που αυτές δοκιμάζονται, που έχουν γνωρίσει αλληπάλληλες κρίσεις ή αναταραχές και όπου υπάρχουν έντονες συγκρούσεις οι οποίες είτε εκδηλώνονται στις σχέσεις των ατόμων - μελών, είτε στα άτομα προσωπικότητες. Η μέθοδος που χρησιμοποιεί ο Κοινωνικός Λειτουργός είναι η κοινωνική εργασία με οικογένεια, μέθοδος πρόληψης και θεραπείας δυσκολιών στις διαπροσωπικές σχέσεις των μελών και στις σχέσεις της ομάδας - οικογένειας με ότι είναι έξω απ' αυτήν, που έχουν ήδη ή θα μπορούσαν στο εγγύς μέλλον να επηρεάσουν την προσαρμογή του και την πραγματοποίηση του κοινωνικού τους ρόλου.

Αντιμετωπίζει την οικογένεια σαν σύστημα που διαμορφώνεται από τις επιμέρους σχέσεις των μελών και την ιδιαίτερη προσωπικότητά τους και έχει σαν σκοπό της την αναδιάρθρωση της δομής της οικογένειας, την αλλαγή της συμπεριφοράς των ατόμων - μελών και τελικά την ευημερία της οικογένειας.

Για να γίνει η διάγνωση ο Κοινωνικός Λειτουργός είναι καλό να μελετάει α) κάθε πρόσωπο μέσα και έξω από την οικογένεια, β) τις σχέσεις ανάμεσα στα πρόσωπα, γ) την ίδια την οικογένεια σαν σύστημα. Αναζητάει τον τρόπο επικοινωνίας των μελών μεταξύ τους, το χρονικό της εξέλιξης της κατάστασης, τους κανόνες που ισχύουν μέσα στην οικογενειακή ομάδα. Πρέπει να προσδιοριστούν, η προσωπικότητα των μελών και πως επηρεάζεται και διαμορφώνεται αυτή από τις σχέσεις μέσα στην οικογένεια, οι ρόλοι και η ψυχοδυναμική της οικογένειας, οι ανάγκες που μένουν ακάλυπτες και τα πραγματικά συναισθήματα.

Τα άτομα παρουσιάζουν τις καταστάσεις όπως τις βιώνουν, όπως θα ήθελαν να είναι και κάτω από έντονες συναισθηματικές συγκρούσεις. Δεν είναι δυνατόν έτσι να δοθεί μια σαφής και αληθινή εικόνα της κατάστασης και των προβλημάτων. Αυτά θα τα διερευνήσει ο Κοινωνικός Λειτουργός με την άμεση παρατήρηση όλων των μελών μαζί για να φανεί πως πραγματικά αλληλεπιδρούν το ένα στο άλλο. Είναι απαραίτητη η παρατήρηση των τρόπων επικοινωνίας

α) τόνος φωνής, χρήση λέξεων, κινήσεις, μορφασμοί, β) είδη επικοινωνίας, κοινές αποφάσεις, χρήση ελεύθερου χρόνου κ.λπ.

Για τη θεραπεία του "προβλήματος", πέρα από τα προγράμματα κοινωνικής προστασίας που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο Κοινωνικός Λειτουργός, θα προσπαθήσει να φέρει ορισμένες μικρές αλλαγές στο σύστημα οικογένεια για να βελτιωθεί η επικοινωνία, να αλλάξει η συμπεριφορά των μελών και να αποκατασταθούν οι ρόλοι, ώστε το σύστημα να ξαναβρεί τις λειτουργίες του και τον κοινωνικό του ρόλο. Οι αλλαγές αυτές είναι α) η ελευθερία στα μέλη για αυτοέκφραση που προϋποθέτει την παραδοχή και τον σεβασμό του ενός από τον άλλο, β) η υιοθέτηση του υγιούς διαλόγου, δηλαδή του "λόγου και αντιλόγου".

Παράγοντας επιτυχίας της κοινωνικής εργασίας με οικογένεια, είναι η σχέση του Κοινωνικού Λειτουργού με τα άτομα - μέλη ανεξάρτητα από την ηλικία αυτών.

Πρέπει να βοηθήσει τα άτομα να αισθανθούν εμπιστοσύνη και να θελήσουν να εξωτερικεύουν τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους, αφού κατανοήσουν τις αρχές της κοινωνικής εργασίας. Ο Κοινωνικός Λειτουργός δεν απορρίπτει καμιά σκέψη ή πράξη των πελατών. Τους βοηθάει να κατανοήσουν μόνοι τους την σημασία και την σκοπιμότητα αυτών, καθώς επίσης και να εκφράσουν τα αρνητικά τους συναισθήματα, να τα δεχθούν, να αισθανθούν ασφαλείς και να αναλάβουν τους ρόλους τους στην οικογένεια.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός πρέπει να είναι αρκετά προσεκτικός, ώστε να αποφευχθεί η ταύτιση με κάποιο μέλος της οικογένειας που θεωρείται πιο αδύναμο ή ανυπεράσπιστο και συμμαχήσει μαζί του, εναντίον της υπόλοιπης ομάδας. Απλώς κατευθύνει στο να βρει μόνη της η οικογένεια ποιο είναι το σωστό και το δίκαιο και τα μέλη να τακτοποιήσουν τα συναισθήματα και τις συγκρούσεις τους.

Δεν έχει τόση σημασία το τελικό αποτέλεσμα, σ' αυτή την διεργασία, αλλά η εκμάθηση του τρόπου και της διαδικασίας για να φτάνουν μόνα τους τα μέλη σ' αυτό.

VI. ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Με βάση τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη μελέτη, θεωρείται απαραίτητο να γίνουν ορισμένες συγκεκριμένες προτάσεις, η πραγματοποίηση των οποίων μπορεί να συμβάλλει στην πληρέστερη και σφαιρικότερη κοινωνικοποιητική διαδικασία και να συμβάλλει θετικά στην προσαρμογή του παιδιού, μέσα στο κοινωνικό σύνολο.

Σε επίπεδο οικογενειακών και φιλικών σχέσεων

1. Να δοθεί μεγάλη βαρύτητα στο θέμα της προστασίας, αναβάθμισης και ενίσχυσης του θεσμού της Ελληνικής Οικογένειας. Όταν το βασικό αυτό κύτταρο της κοινωνίας είναι υγιές και λειτουργεί ομαλά, επιτυγχάνεται και ορθότερη κοινωνικοποίηση.
2. Να ενθαρρύνεται η ενεργητική συμμετοχή του πατέρα στη φροντίδα και ανατροφή των παιδιών του, με σκοπό τη σύσφιξη των μεταξύ τους σχέσεων, αλλά και τη ψυχολογική ξεκούραση της μητέρας, η οποία δεν αντιμετωπίζει πλέον μόνη της το έργο της ανατροφής των παιδιών.
3. Να καλλιεργηθεί η παροχή βοήθειας από τα μεγαλύτερα παιδιά της οικογένειας, σε θέματα που μπορούν να φανούν χρήσιμα.
4. Την καλλιέργεια σχέσεων με το φιλικό και συγγενικό περιβάλλον της οικογένειας, με σκοπό την παροχή βοήθειας και στήριξης σε θέματα διαπαιδαγώγησης.

Σε τοπικό επίπεδο

1. Να καθιερωθεί στα σχολεία, ειδικό μάθημα για την προετοιμασία στο γάμο και την οικογενειακή ζωή.
2. Να τοποθετηθούν στα σχολεία Κοινωνικοί Λειτουργοί και Ψυχολόγοι που σε συνεργασία με τους δασκάλους, τους γονείς και τους μαθητές, θα προσπαθούν να επιλύσουν τα όποια προβλήματα ανακύπτουν.

3. Οι δάσκαλοι, πέρα από την υποχρεωτική διαπαιδαγώγηση και εκπαίδευσή τους, να επιμορφώνονται διατηρώντας επαφές με υπηρεσίες και φορείς που μεριμνούν για την σωστή ανάπτυξη του παιδιού και την ομαλή προσαρμογή του.
4. Την πιο συστηματική και ενεργητική δράση των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων των Δ.Σ. για την πιο αποτελεσματική αντιμετώπιση των προβλημάτων των μαθητών και των σχολείων και για την πιο πειστική διεκδίκηση προνομίων γι' αυτούς.
5. Την ίδρυση Σχολών Γονέων στις περισσότερες πόλεις της χώρας - αν είναι δυνατό σε όλες - οι οποίες θα λειτουργούν στελεχωμένες από επαγγελματίες ειδικούς, με σκοπό την επιμόρφωση των γονιών σε θέματα ψυχολογίας και διαπαιδαγώγησης παιδιών.
6. Να δημιουργηθούν Συμβουλευτικού Σταθμοί Νέων και Ιατροπαιδαγωγικά Κέντρα, για τον ίδιο σκοπό.
7. Την αύξηση του αριθμού και της ποικιλίας των βιβλίων που αναφέρονται στην ψυχολογία και ανατροφή του παιδιού από τη βρεφική ως την εφηβική ηλικία και τη διάθεσή τους από τις δημοτικές βιβλιοθήκες των πόλεων, έτσι ώστε να είναι προσιτά προς μελέτη στο κοινό που ενδιαφέρεται.
8. Να λειτουργήσει πρόγραμμα συστηματικών σεμιναρίων και ομιλιών με θέμα το παιδί, με σκοπό την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των γονέων πάνω σε θέματα που αφορούν το παιδί, την ψυχολογία, την ανάπτυξη και τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του.
9. Να δημιουργηθούν περισσότερες παιδικές χαρές, πάρκα και χώροι άθλησης του παιδιού από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, με σκοπό τη δυνατότητα έκφρασης του παιδιού.
10. Να δημιουργηθούν εξωσχολικές και εξωοικογενειακές ομάδες απασχόλησης με διάφορα ενδιαφέροντα, με σκοπό τη συμμετοχή των παιδιών, την βελτίωση της κοινωνικής προσαρμογής και κοινωνικοποίησής τους. Με αυτό τον τρόπο θα καταπολεμηθεί η απομόνωση που χαρακτηρίζει τη ζωή στην πόλη, θα δημιουργηθούν δεσμοί φιλίας και παράλληλα θα δοθούν εναλλακτικές μορφές ψυχαγωγίας και απασχόλησης του παιδιού (απομακρύνοντάς το από τις αρνητικές επιρροές π.χ. της τηλεόρασης κ.λπ.).

Σε εθνικό επίπεδο

1. Να αυξηθεί ο αριθμός των Κέντρων Νεότητας και προστασίας του παιδιού , επανδρωμένα με επιστημονικό προσωπικό και την υποστήριξη των αρμόδιων Υπουργείων (Νέας Γενιάς και Αθλητισμού, Δικαιοσύνης, Παιδείας, Κοινωνικής Πρόνοιας, Εργασίας κ.λπ.).
2. Να δημιουργηθεί Κρατικό συλλογικό όργανο, στο οποίο θα μετέχουν τοπικοί φορείς και αρμόδιοι σε θέματα παιδιών, με σκοπό την αντιμετώπιση προβλημάτων των παιδιών και της οικογένειας κάθε επιμέρους νομού. Εκτός από την συμμετοχή των τοπικών και νομαρχιακών οργάνων, είναι απαραίτητη και η συμμετοχή των εκπροσώπων της εκκλησίας (Μητροπολίτης), των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων, της Εταιρίας Προστασίας Ανηλίκων και Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων, των Σχολών Γονέων, των μαθητικών συμβουλίων, των ιδιωτικών λεσχών και κινηματογράφου κ.λπ.
3. Να εισαχθεί και να καθιερωθεί η λειτουργία Σχολικής Κοινωνικής Υπηρεσίας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, με σκοπό την παροχή βοήθειας και κατευθύνσεων σε μαθητές και γονείς που αντιμετωπίζουν προβλήματα που εμπίπτουν στις αρμοδιότητές της.
4. Να καθιερωθεί στα σχολεία ειδικό μάθημα σχετικά με τους γονικούς ρόλους, την προετοιμασία στο γάμο και τη λειτουργία της οικογένειας, με σκοπό την ενημέρωση και προετοιμασία των δύο φύλων για την καλύτερη ανταπόκρισή τους στους γονικούς τους ρόλους.
5. Στον τομέα της οικογενειακής πολιτικής προτείνεται η χορήγηση στις εργαζόμενες μητέρες, άδεια τοκετού, τουλάχιστον για οκτώ μήνες. Να αυξηθούν επίσης τα οικονομικά επιδόματα και οι φορολογικές ελαφρύνσεις προκειμένου οι γονείς να μπορούν να ανταπεξέλθουν στις δαπάνες που συνεπάγεται η ανατροφή του παιδιού τους.
6. Να καθιερωθούν τακτικές ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές με προσεγμένο πρόγραμμα, καταρτισμένο από κατάλληλο προσωπικό, που θα περιλαμβάνουν επιστημονικά τεκμηριωμένα προγράμματα και θα αφορούν για παράδειγμα όλο τον κύκλο της ζωής του ανθρώπου, με ανάλυση της σωματικής και

ψυχοκοινωνικής εξέλιξης, το γάμο, τις ψυχικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουμε όλοι, τα στάδια προσαρμογής κ.λπ.

7. Να γίνει προσπάθεια, από το κράτος, να αναπτυχθεί σωστή δεοντολογία τόσο εκ μέρους των εκδοτών εντύπων, όσο και εκ μέρους των σκηνοθετών και παραγωγών κινηματογραφικών και τηλεοπτικών ταινιών, προκειμένου να χειρίζονται τα διάφορα θέματα, τα οποία παρουσιάζουν με ιδιαίτερη λεπτότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Έλληνες Συγγραφείς

Αναστασιάδης Βασίλειος

“Ψυχοπαιδαγωγική της εφηβικής ηλικίας”
(δεν αναγράφεται έκδοση και χρονολογία)

Βουϊδάσκη Βασίλης

“Η τηλεοπτική βία και επιθετικότητα και οι επιδράσεις τους στα παιδιά και τους νέους”.
Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1992.

Γαβαλάς Λάζαρος

“Η αγωγή που μας λείπει”.
Νέα Έκδοση, Αθήνα.

Γκιζέλης Γρηγόρης, Καυτατζόγλου Ρωξάνη,

Τεπέρογλου Αφροδίτη, Φίλιας Βασίλης

“Παράδοση και νεοτερικότητα στις πολιτιστικές δραστηριότητες της Ελληνικής
Οικογένειας. Μεταβαλλόμενα σχήματα”.
ΕΚΚΕ, 1984.

Γιαννικόπουλος Αναστάσιος

“Ψυχολογία προσαρμογής του παιδιού και του ενηλίκου”.
Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1991.

Δρόσος Ζαχαρίας

“Παιδαγωγικά προβλήματα και γονείς”.
Αθήνα 1985.

Ζωγράφου Ανδρέας

“Σχολική κοινωνική εργασία. Θεωρία. Πράξη. Προβληματισμοί”.
Πάτρα, 1993.

Ινζεσιλόγλου Νίκος

«Η κοινωνικοποίηση του ατόμου»
Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.

Ιωαννίδης Δ. Ιωάννης

«Παιδαγωγική ψυχολογία».
Εκδόσεις Δρυμός, Αθήνα 1982.

Καλτσούνη – Νόβα Χριστίνα

«Η κοινωνικοποίηση»
Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1993.

Κατάκη Δ. Χάρις

«Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας».
Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1984.

Κρουσταλάκης Γεώργιος

«Διαπαιδαγώγηση»
Τυπογραφείο Λύχνος Ε.Π.Ε., Αθήνα.

Λαζάρου Τ.

«Τηλεοπτική βία και παιδί»
Σύγχρονο Σχολείο, τεύχος 6ο, Αθήνα 1991.

Μουσούρου Μ. Λουκία

«Γυναικεία απασχόληση και οικογένεια»
Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Ι. Δ. Κολλάρου & ΣΙΑ Α.Ε., Αθήνα 1985.

Μουσούρου Μ. Λουκία

«Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας»
Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1993.

Μπακατσέλου – Δημητριάδου Μαρία

«Για σένα μητέρα»
Θεσσαλονίκη 1984.

Παπαδάτος Λ.

«Η επιθετικότητα, η βία και η καταστροφικότητα στην κοινωνική διαβίωση»
Εκδόσεις Σάκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1980.

Παπαδόπουλος Νίκος

«Ψυχολογία», Αθήνα 1993.

Παπαδοπούλου Δ. και Μαρκουλής Δ.

«Θετικές και αρνητικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς»
Εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1989.

Παρασκευόπουλος Ν. Ιωάννης

«Εξελικτική Ψυχολογία» Τόμοι 2, 3, 4
Αθήνα 1985.

Πετρουλάκης Νίκος

«Ψυχολογία της Προσαρμογής»
Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1984.

Πυργιωτάκης Ιωάννης

«Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες»
Έκδοση Γρηγόρη, Αθήνα 1989.

Τάκαρη Ντίνα

«Η κοινωνική και επαγγελματική θέση της γυναίκας στην Ελλάδα και το εξωτερικό».
Αθήνα 1978.

Τσαούσης Γ. Δ.

«Η κοινωνία του ανθρώπου»
Εκδόσεις Gutenberg, 1991.

Τσιάντης Γ. – Μανωλόπουλος Σ.

«Σύγχρονα θέματα παιδοψυχιατρικής», τόμος 1ος
Εκδόσεις Καστανιώτη.

Χαραλαμπόπουλος Βασίλης

«Η ανάπτυξη της προσωπικότητας»

Εκδόσεις Gutenberg Αθήνα 1993.

Χουρδάκη Μαρία

«Οικογενειακή Ψυχολογία»

Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1982.

Ξένοι Συγγραφείς

Bottomor B. T.

«Κοινωνιολογία»

Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1983.

Collange Christine

«Θέλω να γυρίσω στο σπίτι» (Μετάφραση Ν. Κουλεντιανού)

Εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1980.

Herbert Martin

«Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας»

Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1993.

Laing Ronald

«Η πολιτική της οικογένειας»

Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1975.

Mishel Andtree

«Κοινωνιολογία της οικογένειας και του γάμου»

Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1985.

Muhina V.

«Παιδική Ψυχολογία» (Μετάφραση Λόλα Αθ.)

Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1990.

Mühlbauer

«Κοινωνικοποίηση θεωρία και έρευνα»

Εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1985.

Tooul Sarlot

«Κοινές ανθρώπινες ανάγκες»

Κ.Ψ.Υ., Αθήνα 1976.

Πηγές

Ιωαννίδου – Τζόνσον – Τουρνά

«Μέθοδοι Κοινωνικής Εργασίας»

Σημειώσεις Κοινωνικής Εργασίας Β' εξαμήνου.

Μουρούκα Σοφία

Σημειώσεις Κοινωνιολογίας Γ' εξαμήνου

Σχολή Κοινωνικής Εργασίας, Διακονισσών, Αθήνα 1983.

Παπαϊωάννου Καλλιόπη

«Κοινωνική εργασία με οικογένεια»

Σημειώσεις ΣΕΥΠ, ΣΤ' εξαμήνου, Αθήνα 1985.

Πολύμερος Νίκος

«Παιδί και τηλεοπτική βία»

Αστυνομική Επιθεώρηση, Απρίλιος 1991.

Φιλιππίδου Μαρία

«Κοινωνική εργασία με ομάδες»

Σημειώσεις ΣΕΥΠ, Ε' εξαμήνου, Αθήνα 1985.

Εγκυκλοπαίδειες

Εγκυκλοπαίδεια Αμερικάνα

Αθήνα 1976.

Εγκυκλοπαίδεια Δομή

Εκδοτικός οργανισμός «Δομή», Αθήνα 1972.

Εγκυκλοπαίδεια της Γυναίκας

Εκδόσεις Παλμός, Αθήνα 1969.

Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Larousse – Britanica

«Εκδοτικός οργανισμός Πάπυρος Γραφικάί Τέχναι Α.Ε.», Αθήνα 1981.

Εγκυκλοπαίδεια Υδρία

Εταιρία Ελληνικών Εκδόσεων Α.Ε., Αθήνα 1983.

Ελληνικό Λεξικό Τεγόπουλος – Φυτράκης

Εκδόσεις «Αρμονία Α.Ε.», Αθήνα 1993.

Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια.

Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1967.

Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό

Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1991.

